

Irodalmi Szemle 2005. július

Németh István versei

Csiportocska*

Hajnalodik – vagy talán nem is!
Csiportocska, unokám, könnyű pille,
rebbenő tollpihe, bujdos barlangból barlangba,
kapaszkodik az ágy hajójára, fejhez, lábhoz,
kapaszkodik a szárnyak közé, ébredszik,
ébresztget, bejárja a ház minden zugát,
holt lelkek nem rémisztgetik,
a hajnal tündérei átkarolják a derekát,
melengetik és hűtik a talpát.

Hova, merre? – Itt benn és odakinn is
vak már a csillagok fénye,
széttaposták a versek burkát,
kőbe zárták a sóhajok köpenyét.

Ott messze, ott messze a gondolatjel
belebukik a tengerekbe, és a hexaméterek,
a hexaméterek még nem rikoltják
a nemzet himnuszát.

Hajnalodik – vagy talán nem is!
Csiportocska, unokám bolyong – lám
az orrhangok buboréka –, kering, forog
a farkasok üvöltése az udvarunkban,
üvölt az ablakunkba.
Bújik, bújik a karok kikötőjébe,
de túl sekély a folyók medre,
kibukik a vízből a vasmacska,
újra és újra odébbáll,
kikötőből kikötőbe,
nagyanyja tenyerébe hajtja a fejét,
mint bálnafióka, búj az anyja uszonyai közé,
és tovább, tovább a tengerek, az óceánok távolába.

* hant, nagyobb földdarab, rög

Hajnalodik – vagy talán nem is!
A pirkadat még messze,
mintha még most is csak távolodna,
bukna a mélybe.

Újra és újra:

Oda-vissza, oda-vissza gurul Csiportocska,
a kolomp vékonyka hangja ott messze
az erdő alján, emitt pedig, emitt
az érett, bölcs kolomp kétségbeesve
szaladgál, szaladgál föl-le, föl-le,
röpül már utána, mert Ikarusz szárnya
verdesi már az isten trónját, kapaszkodik,
bukhat a sátán torkába.

Hajnalodik, hajnalodik már,
kitör a burkából Csiporta,
csillámló csillagpor,
fínyesedik, világít a homloka,
megvillan a tükrökben
a tejút fénye,
elindul a napút mezejére.

Hogyan működik a vers?

Hogyan működik a vers, a verssorok?
És a költemény?

A hegyoldalon föl-le bóklász a kerge birka,
az ármány, az ürüléke megbújik a füvek közt,
az eső föl-le mossa a völgyekbe az iszapot,
a remény megéled, föltámad, költözködik az egekbe, poklokba,
rászórja a havak mérgeit a fák ágaira,
szelek szárnyán zokog kétségbeesve
a hexaméterek bánata.

„Megtelnek a vödrök, búzlik minden,
teli, teli a vonatok tetűkkel, ürülékkel.
Ki mossa föl, ki súrolja föl a padlatot,
ki borítja ki a vödröket? – KI FIZETI MEG?”

„A dermesztő téiben viszik, viszik
a csontsoványtesteket, lelkeket,

költöztetik az isten jobbára,
a sátán balljára:
Ötszáz márka egy-egy test ára –
darabonként, lelkenként egálba.”

Én, te, ő – de főleg ők, ők voltak azok,
akik kénytelenek rejtőzködni a betonfalak,
a bokrok, a szénaboglyák alatt,
s ha mégis utolérték őket,
vitték és vittek bennünket előbb velük egyetemben,
amiért nem tudtuk megvédeni őket,
de vittek, vittek bennünket utóbb külön is, ráadásként
messze világba, munkára, cselédnek.

Bennünket már nem volt, aki megvédjen,
aki szóba ejtse a vádlottat.
Értük fizettek – ötszáz márka
testenként és lelkenként,
értünk, értünk velünk, kezünkkel,
vérünkkel fizettek, fizettettek.

Bennünket ki védhetett, menthetett volna
meg a Duna vékony jege alól,
ki menthetett volna meg a harapófogó
acélkék foga közül?

Az óceán színén
megvillan a bálnák uszonya
azonnal megvillan az ember szigonya.
A mezőn nádszálvékonyka lábszárokon szökdel,
menekülne az ózsuta, hull a hullók torkába,
játszva húzza a dalát a sáska.

Te ezt a verset mennyiért veszed,
mennyit ér a vacsorád,
mennyit ér Kassák Lajos, József Attila,
Sinka István kemény, gyalultatlan száraz
deszkából ácsolt koporsója?

Hogyan működik a vers, a verssorok,
mennyit ér a szó, a mondatok, a költemény?
Mennyibe kerül a remény?

Leck Gábor versei

portré

lassan ébred felocsúdik az utca
 aszfaltja bordáit
 az eső fényesre mossa
 párát fújtatva ásítanak a házak
 a sötétség foszlányai
 végleg tovaszállnak
 sok éve bódítanak
 üde gyermeki vágyak
 kapaszkodnék értük
 vézna szalmaszálba
 kudarcok formáltak
 akár vésők a sziklát
 fejemet megóvni
 a falak megtanítják
 akár pimasz parázs
 égek folyton a pillanat hevében
 s nyűgösen mormolom
 most már tán nem félek
 vagyok vagány csillag
 fűszálon hintázó harmatcsepp
 agyamban nevetve tombol
 ezernyi örület
 nyelvemet kicibálnák számból
 gonosz csipeszek
 szívemről a bú mégis könnyű
 penészként lepereg
 elegendem van minden
 nyavalyás bábból
 nem kérek semmilyen
 mocsokragyogásból
 makacsul hajlok én is a jobbra
 lelkek sötét bugyrait
 fényemmel beragyogva
 mert legyen minden lélek
 világra nyíló fényes ablak

szívünkről a konok abroncsok
 végleg lepattognak
 arcomra a remény lassan
 langyos csókot lehelne de
 fortyogó dühöm kráterét
 be sosem temetem
 nincs is most igényem talán
 semmi másra mint
 szívizmot szaggató
 vérlobogásra

harmónia

arca tisztán lüktet
 akár üstökösök sugárnyalábja
 s mikor megenyhülök
 a tiszta fény markában
 duzzadt agyam egy csapásra elernyed
 pupillám tágul mámorittasan szédelgek
 a hajnal oltárán eljegyez egy kósza pillanat
 tápláló íze nyelvem alatt cirógat

holdvilág

remegve ébred a gyermek
 s vadul belegázol az éjszakába
 csillagösvényen szökken
 mindenre elszántan

valahol

itt már nincsenek lépések
 az álmokat kibeleszték
 hideg kulcslyukak mélyén
 elalszik a fény
 az ébredés már majdnem halál
 és holt vágyak úsznak a fölkhavart
 szenny felszínén
 elnémított torkok mélyéről hirtelen
 szökken fel a vér

némaságra idomítottak
 s ha megtöröd a csendet
 testedre zuhannak fagyos csillagok
 majd sűrű ködbe kúszik minden
 hol egykor lélek ragyogott

menekvés

hajnalban fekete varjak lepték el az eget
 most szörnyű ürességtől terhesen lüktet a város
 az utcán törött homokórák hevernek
 díszletek egy majdani feltámadáshoz
 kavargó homokszemekből lassan összeállnak a képek
 az idő méregfogai között őrlődünk
 akár nyavalyás vasreszelékek
 agyam ingoványában fölszívódik nyomtalan a remény
 s végül megsejtem merre is lépnék

el...

Andrássy út 60

szögesdrótba csavart szívek
 diszkrétén megcsonkított vágyak
 vérrel kipingált emlékezet
 a kín polipcsápjai agyadba másznak
 csak hideg kapaszkodók nyoma minden
 illúziókárosult hitbe
 a pofádat most már befogod, ugye?

homály

*Az igazság akkor is létezik, ha letagadják
 (George Orwell)*

alig pirkad szemek kriptasötétje alatt
 hályogként tapad a csillogás pilláid alá
 s a múlt gennyes tüskéként
 végleg bennünk ragad
 szétcincálva a valaha volt tündérvilág
 zilált kontúrjait naiv gyermeki álmainkban
 a döbbenet immár versekben lüktet
 komor betűkbe hajlítva

még nem alvadt meg a vér a szipolyozó
 álmok mozgóképein
 máris dühöngő lánggal tombolnak
 a gyűlölet izzó fészkei
 s nem is a foszló test búzlik
 hanem a sok megrontott lélek
 öntelt vigyorral köntörfalaznak
 a kompromisszum zsinórján
 bábként rángatott kretének
 hiába minden a halálon innen
 s túl a földi életen
 az erőszak szunnyadó parazsait
 felpiszkálják mindenható érdekek

impresszió

hideg éjben nyugalommá szelídül a bánat
 holdfény simogat áporodott szobádban
 hallani ahogy Atlasz apockája nagyokat reccsen
 átvedlik hangtalan az őrület s nyüszít emberi testben
 szikár kezét ökölbe fonja a fájdalom
 az önzés árnyéka szétömlik világító vágyakon
 isten ábrándokkal kecsgeteti magát a mennyben
 hogy felolvad szívünk a nagy-nagy szeretetben

vágy

felhígulni a csendben
 csillagok duruzsolnak
 hemperegni boldogan
 gyémántkoszorúban

invitáció egy szuszra

uram látogasd meg
 beöltözve pompás maskarába
 vergődő fiaid kiknek szívét
 megmarta a bűn kígyónyelve
 s most sínylódva a földi mocsokban
 igyekeznek megteremteni az édent

ezernyi gyönyörével s temérdek kéjjel
 jóllakatni hízó szenvedélyüket
 – akár a bukott angyalok háreme –
 uram tekintsd meg
 a húgyszagú sikátorokat és Amszterdam
 vöröslámpás bordélyait
 lásd cingár lelünk nem kerülheti
 a furfangos cédák fortélyait
 kik ellenünk ki fura praktikákat főznek
 majd áttiporva gátlásainkon
 mellbedobással győznek
 valld be férfiasan téged is felzaklat
 a zsenge idomok titokzatos világa
 habár tudom te nem tetszeleghetsz
 afféle szoknyapeccéként mint az ördög,
 ki vén kecskeként még mindig megnyalja...
 tíz ujját ha átvillannak rakoncátlan
 fantáziáján sértetlen szűzhártyák
 uram bújj emberbőrbe s add remegő kezünkbe
 a remény örökmécsesét
 mert mondok most valamit
 öncsonkítás nélkül életben maradni
 bocs de mocskosul nehéz
 üsd le a rozsdás lakatot csecsszopó szánkról
 hogy arcod fényében ujjongjunk fel mint
 megtépázott hajós ha földet kiált az árbockosárból
 kérlek ne ítélj el a striciket, kurvákat,
 pénzbehajtókat mert vannak itt nagyobb görék
 sunyin elemelik orrunk elől a húsos kondért
 de mi alkalmazkodunk és semmiképp
 sem leszünk elvtelen beletörődők
 a királyok fényes hintóját is elnyúvi az idő
 végül bújj uram csodalámpámba
 hogy alkalomadtán csodatévő dzsinként előhívhasalak
 s ha a föld már nem több csak egy elhagyatott bárka
 add hogy az áradó bizonytalanságban
 valaki elvezessen a fénylő Ararátra
 mely néha nem más csak egy csipetnyi emberség
 de minket korcseszmék ferdítenek
 a csillogó felszín alatt meg
 vészbuborékokat ereget a mély

Fried István

Petőfi Sándor modernsége

A magyar sorsnak kiszámíthatatlansága s ennek a költőnek nemcsak ifjúsága, de egész élete századok alatt tartó emberéletek eseményeit, történéseit élte át; volt névtelen bujdosó, mint valamennyi kuruc legény, volt közkatona, mint a nemzetnek bármely fia, járta a kicsapott diákok útját, mint annyi korán lehullott falevel, átélte tüzét, szenvedélyességét, mámorát a kézzelfogható művészetnek, a színészkedésnek, volt forradalmi népszónok és büszke boldog apa, volt szerető és vőlegény – mintha mindent meg kellett volna próbálnia, hogy elérhessen a zavaros vadvizeken át, a vadonon, az erdőkön túl zarándokútja végcéljához, a legnemesebb költészet forrásához.¹

(Krúdy Gyula)

Személyiség és költészet mainapság ritkán fedi el egymást oly mértékben, mint Petőfi Sándor esetében. A március 15-i ünnepi tisztelgések az eklektika és a neoromantika jegyében készültek, még a köztéri emlékművek pátoszatát is felülmúló, nem kevés, bár Petőfitől nem egészen idegen, pózós szobránál/szobrainál inkább egy történelmi szerepnek, egy rövid ideig tartó korszerűséggel rendelkező költészetfelfogásnak és nem utolsósorban egy a mitológiát sztereotípiává torzító gondolkodásnak hódolnak, nempedig annak a költőnek, aki az 1840-es esztendőök közepétől képes volt az *időszerűséget korszerűséggel*, a műfaji-lírai hagyományt újjá-író gesztust egy, a költészet ön-értékét és ön-értékelését elvégző romantikus látással egyesítve megteremtteni az apostol-tudat és a romantikus ironia szintézisét. A szerepjátszásként elkönyvelt újszerű természet- és nép(iesség)-eszme lírai-költészeti hitelét aképpen tette a közvélemény előtt is elfogadhatóvá, hogy életrajz és poézis kölcsönösségének hitével hangsúlyozta azt a személyiség-elgondolást, amely egyfelől a lengyel, másfelől a francia romantikával rokonítható magyar reprezentánsává avatta. Másrésztől viszont megnemmesítette és Európa számára követhetővé írta a német–osztrák romantika magyarságképzetét (amelyet zeneileg közvetíthetővé jóval később Nietzsche és Brahms, másrészt rapszodiáival és Magyar Történelmi Arcképeivel Liszt Ferenc emelt). E kettős minőségben költőnk úgy határolódott el, úgy olvasta szerfölött határozott tudatossággal *félre* az elődök (elsősorban Kisfaludy Sándor és Vörösmarty Mihály) költészetét², hogy ebből a „szétírt” lírából és epikából kiemelte az európai költészettel (mindenekelőtt Heinével, az ifjú Németországgal és Victor Hugóval) szembesíthetőt, és költészetében olyan vitapozíciót formált ki, a dialogicitásnak olyan változatát alkotta meg, amely legalább egy félszázadig adaptálható lírává minősítette ezt a poézist, például a szerb

és a szlovák és részben a cseh költészet számára (nevekké szolgálva a szlovákban Ján Bottótól Hviezdoslavig, a szerbben Jovan Jovanovic Zmajig³, illetőleg a csehben Jan Nerudáig).

Költészet és személyiség szerencsés egymásra találása az 1840-es esztendőik eszmei és politikai forradalmaiban nem a személyre szabott, illesztett, vállalt szerep kialakulásának kedvezett, hanem ama költészet-értelmezés költői szereppé válásának, amelynek kezdetei a korai német romantika törekvéseiig vezethetők vissza, és amelyek a költészet ön-felülértékelésének, költészet-vallásra nyitottságának kedveztek. Ennek következtében a Petőfi-féle változat első megközelítésben elutasítani látszik a goethei „világirodalom”-elképzelést, hogy a romantika couleur locale-jának adjon nagyobb teret (itt az Alföld-líra, a népiességbe sorolt zsánerképek, helyzetdalok lennének említethetők); valójában egy olyan költői univerzum jön létre, amely panteizmusával, szabadságképzetével, messianizmusával és az attól való elidegenítéssel a romantika ambivalenciával jellemezhető világtudatát világképpé emeli, s itt, ebben nemcsak Puskin *Cigányok*jával rokonítható Petőfinek a tájat antropomorfizáló, ám egyben ironikusan átvilágító Alföld-lírája, hanem Alfred de Vigny *A farkas halála* és *Mózes* című költeményei mellé állítható a Petőfi-verseknek az a típusa, amely egy messianisztikus küldetésstudatban csengeti ki a romantikus költő világszemléletét és nemzeti elkötelezettségét, egyben érzékeltetve, hogy ez a küldetés a személyiség kiteljeseítését elsősorban az individualitás tragédiájában tudja elképzeltetni; és így a sokat idézett és nem kevésbé egyoldalúan értelmezett *A XIX. század költői*⁴ jelentéslehetőségei is rétegződnek, ha a biblikus képek hitelesítette elkötelezettség, az utópia tirádába foglalt ígéretei után következő „kiegyenlítődést” figyelmesebben olvassuk: a jó halál neoklasszicista képzetének romantikus kontextusba helyeződése az egymást látszólag kizáró oppozíciók (jó–rossz, valódi–hamis) helyébe ez oppozíciókat feloldhatónak tételezi. Minek következtében az ellentétek nem oltják ki egymást, hanem egyszerre, együtt bizonyulnak „igaz”-nak, a létezés ambivalenciájába befoglaltatják a küzdés értelmessége és az értetlenség okozta kilátástalanság között lebegtetett tudat esélyt és esélytelenséget felcsillantó lehetősége. Ennélfogva a személyes fejlődéshit reflektálatlanságát erőteljesen módosítja egy más szempont viszonylag következetes érvényesítése, nevezetesen az ambivalencia létet és létértelmezést meghatározó tényezőjének lírai formába öntése.

Az életrajz és az életmű egymásra vetíthetőségét feltehetőleg ebből az aspektusból meggyőzőbben lehet bemutatni: egy olyan, már paradoxnak is minősíthető tézis körülírásával, minthogy az életrajz valójában szigorúan végigvitt életmű-építkezés, de az életmű megépítése csupán egy nem kevesebb tudatossággal elgondolt életrajzzal valósítható meg. A Petőfi-kiadások gondozóinak rendkívül sok problémát okozott, hogy a költő mintegy újrakonstruálta verseinek kronológiáját⁵, átírta életrajzának egyes dátumait, állomásait, és még olvasmányairól sem mindig nyilatkozott egyértelműen. Aligha nagy tévedés azt állítani, hogy az előd költésze-

tektől való kommentált elfordulásnak szerves része az előd költő-szerepektől, költő-életrajzoktól való távolságtartás. Mindenképpen olyan költő- és költészeteszmé és -eszmény megteremtése, amelynek révén a szó legszorosabb értelmében létrejön, létre ébred és legitimálódik egy/a költő- és költészetfunkció, amelynek összefoglaló neve: Petőfi Sándor.

A helység kalapácsa és a *János vitéz* szintén állásfoglalás a költészet romantikus értelmezésének/értelmezhetőségének alapvetőnek tűnő kérdéseiben. Egyfelől a Vörösmartyval folytatott rejtett, de a szövegekből látványosan kibukó pozícióvita érdemel figyelmet, másfelől az a világirodalmi párhuzam, amely az irányköltészet tételezhetősége ürügyén a kortárs német irodalmat osztotta meg. Röviden ennyit: Heinrich Heine 1843-as eposz/elbeszélő költemény paródiája, az *Atta Troll. Ein Sommernachtstraum* (Egy nyáréji álom) a német romantika előző korszakait igyekszik kétségessé tenni, olyan romantikus (ön)kritika, amelynek révén a romantika ironizáló továbbgondolása lesz lehetővé. A *Deutschland. Ein Wintermärchen* (Németország. Egy téli rege) 1844-es, a paródia nyitva maradt kérdéseire válasz, műfaji újragondolás és hangvételi (például a publicisztikára nyitó) változat. Akár meglepőnek tekinthetnők: Petőfi Sándor eposzparódiája és elbeszélő költeménye 1844-es keltezésű, és jórészt hasonló minősítésekkel írható le. Az első sorban a *Zalán futását* célba vevő „furcsa vitézi verszet” (ez Csokonai szava) részint beleillik a komikus eposzoknak abba a hagyományába, amelyet a magyar irodalomban Csokonai és Verseghy kezdeményezett, de amely Pope és Boileau révén a *Békaegérharcig* vezethető vissza, s az eposzi hangvétel és az alantának mondott tárgy ütköztetéséből egyben műfajelméleti következtetéseket is levon.⁶ A *János vitéz* ellenben az eposzt helyettesítő, annak totalitásigényét a mese univerzalitásába hajlító elbeszélő költemény, amely a *Zalán futása* éjlegóriájának ellenében a kisebb térben átélhető, nyári napok és éjkek időszámítását a mese kiszámíthatatlannak és képzeletinek látszó világába helyezi. Minek következtében a megcélzott olvasók köre úgy változik meg, hogy az inkább a nemzeti nagyelbeszélésre fogékony hallgató helyébe a megfelelő képzelőerővel rendelkező kerül. S ez mindenképpen más írói és befogadói „elváráshorizontot” tételez.

Vörösmarty egy korszak alaphangját adja meg, és a történetírás felől érkező impulzusokra reagálva szólítja meg egyszerre tárgyát és befogadóit, majd az osztrák „ihlet” jegyében idézi meg a századok homályába vesző, újra-teremtődő-létesítendő nemzeti létet, amelyet (mármint az egykorit) a fenséges nemzeti változáttal azonosít: „Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban...” Petőfi Sándor mindennek visszaját láttatja, a megszólítás helyett kijelentéssel él, az éjjel szembe a nyári napot állítja, az allegorikusait itt a jellemzetessel cseréli föl, a fenségestől pedig a közbeszéd segítségével tér el: „Tüzesen süt le a nyári nap sugára/ Az ég tejejéről a juhászbojtárra...” Vörösmarty azonos tónusban tartja előadásmódját, az eposzi hangvételtől nem mozdul el, az ő romantikája kevésbé az ambivalenciáé, mint inkább a bináris oppozíciókat egyszerre földi és kozmikus távlatból szemlélő

epikusé. Petőfi művének téridős szerkezete a mesemondó szituáltságával indokolódik, hogy a *János vitéz* más részében a mitologikus hagyomány újraírására vállalkozzék: a Tündérország bevezető versszaka a mesei elképzelés szerint mondja el a homéroszi Elysium-élményt. Ez aképpen is értelmezhető, hogy a honfoglalási epikát elhagyva, ez ugyanis a vergiliusi felfogáshoz igazodott, Petőfi a régebbihez, Homéroszéhoz tér vissza, lényegében kiiktatja a közvetlen-didaktikus közönséghez szólás modusát, hogy egy mesélői attitűd imitálásával (és itt az imitáláson van a hangsúly) visszahozza elbeszélő és befogadó egymásrautaltságának „szokás”-át. Ez annyiban variálódik az „Alföld-lírában”, hogy egyfelől a mindenki által ismerősként üdvözölhető „reáliák”-at versalkotó tényezőként szerepelteti, másfelől teret enged az allegorikus olvasásnak (egyszerre közelít a beszélő tárgyához meg távolít tőle, továbbá: reáliaként és allegóriaként egyszerre lesz értelmezhetővé a versnek látszólagosan referenciális anyaga). A személyesség korántsem a lírai én reflektálatlan jelenléte nyomán értelmeződik, hanem annak összetettsége, a táj antropomorfizálódása, vele együtt az individuumnak a tájba kivetítése jelzi személy és táj viszonyrendszerét.

Gondolatmenetemet folytatva még egy, eddig talán kevésbé emlegetett mozzanatról szólnék. Több tanulmány foglalkozott már Petőfi Sándornak a leginkább a német nyelvterület közvetítésével elért XIX. századi európai sikerével⁷, de feltehetőleg nem eléggé különböztették meg a magyarral együttélő népek irodalmainak reagálásától a Petőfi-lírára. A német irodalom XIX. századi történetében a kései romantika egyik változatának megteremtése ahhoz a Lenauhoz fűzhető, aki eredendő byronizmusát egyeztette az egzotikus iránt tartósan jelenlévő német érdeklődéssel, és ezen a kereten belül alkotta meg a közép-európai tárgyú költészetet. Lenau számára így a magyar táj, történelem (Rákóczi Ferenc) és a különös-egyedi szerepét betöltő pusztai ember nem egyszerűen a világfájdalmas elvagyódás maníroktól sem egészen mentes kinyilatkozásaként lett költészeté, hanem az elidegenedettséget okozó civilizációval szembeállítható természetesség és erkölcsiség lírájaként fogalmazódott meg. Ez a Lenautól magas színvonalon reprezentált magyarságkép jó darabig külsőségeivel hatott, teremtett „iskolát”, vált utánozhatóvá, s alakította ki a magyarságról a később is sokat ismételt sztereotípiákat. Petőfi Sándor lírájának megjelenése a német irodalomban lényegében erősítette a németül olvasó magyarságelképzelését, a német fordítások annak a Petőfinek a portréját rajzolták ki, aki önmagát a korlátatlan természet vadvirágaként jellemezte; persze az a vitapozíció, amelyben Petőfi ilyenné stilizálta arcképét, a német olvasó előtt ismeretlen maradt. Így a német olvasónak nem nyílt alkalma arra, hogy a német irodalmat is megosztó irányköltészet-vitájához mérje Petőfi önlegitimációs lírai gesztusait, még kevésbé arra, hogy tájíróját egy allegorizáló törekvés költészeti dokumentációjaként értelmezhesse. Ezzel szemben a szlovák és a szerb költészetben (és részben a csehben is) a hazai líratörténetnek azt a hiányát egészíti ki a lefordított Petőfi-líra, amely a szlovák és szerb irodalom további műfaji differenciálásához járult hoz-

zá. Ami annyit is jelent, hogy a lefordított Petőfi-versek egy újabb líratörténeti fázis megalapozását segítettek elvégezni. A német irodalomban részben 1848/49 legendájának és a Petőfi-életrajznak volt köszönhető a különféle színvonalú fordításkötetek megjelenése és ezen keresztül Petőfi népszerűsége. Aligha mondható el, hogy a XIX. század második felében a pusztaromantikához⁹ stilizált Petőfi költészeti időszerűségéről lehetne szólni; egyébként is a német fordítások számottevő hányada készült és jelent meg az Osztrák–Magyar Monarchia területén belül. Ellenben a szerb és szlovák Petőfi-fordítások története arról látszik tanúskodni, hogy az a fajta romantika, amelyben a népiesség hangnemének és népfelfogásának módosító hangsúlyai lényegi elmozdulásokat eredményeztek, még a XIX–XX. század fordulóján is időszerűnek bizonyult.

Általában elmondható, hogy a Petőfi-kutatásnak az a törekvése, amely igyekezett eljelentékteleníteni a Petőfi-költészet romantikus összetevőit, és egy ki tudja, mennyire igazolható lírai realizmussal jellemezni a Petőfi-lírákat és részben epikát, nemcsak világirodalmi kontextusából ragadta ki költőnket, hanem a kutatók e líra referencialitását túlhangsúlyozva, e költészetnek magyar irodalmi kontinuitását tételezték, a romantikát kronológiailag követő irányzatba sorolták, másrészt az (ön)életrajzi mozzanatoknak tulajdonítottak költészszerző jelentőséget. Ily módon a tankönyvszerzővé, a klasszikussá kanonizált Petőfi – anakronisztikusan szólva – „avantgárd”-ja sérült. S éppen annak máig értékelhető vonása törlődött ki, miként végezte el a romantika romantikus kritikáját (az 1840-es esztendőkhöz Heinéhez sok tekintetben hasonló módon). Azaz: a tankönyvi és más magyarzatok nyomán vált mintaéletté a Petőfié a nemzeti panteonban, és lett a nemzeti nagyelbeszélés kiüresedett költői szólamává lírája és epikája. Végképpen (jó darabig) feledésbe merült, és csak a legújabb kutatások fényében tetszett ki, hogy romantikája miként értékeli át, gondolja tovább mindazt, ami a romantikus ironia címszavával többféle változatban a Schlegel-fivérek óta jelen volt az európai gondolkodásban. Az apostol-tudat és -küldetés ambivalenciája például a lengyel Słowackihoz hasonlóképpen artikulálódik, míg Szilveszter történetének egy epizódja megfontolandó módon vethető egybe Musset *Lorenzacció*jának egy jelenetével. S bár Horváth János Petőfi-monográfiájának¹⁰ függelékében inkább ötletként vet föl egy-egy Shelley-re vagy Byronra utaló motívumot, mint amelyet Petőfi is verseiben felhasznált, ennél számomra sokkal érdekesebbnek tetszik, hogy egy jóval korábban élt, Petőfi korára erősen meghaladottnak tartható német elégikus, Matthiesson egy versének, amelyet ifjú tájékozódásában maga ültetett át, miképpen ad új alakot az *Elpusztuló kert ott a vár alatt...* című versben.¹¹ Annyi bizvást elmondható, hogy 1846–1848 között Petőfinek nem kellett volna restellkednie, ha Victor Hugóval vagy Heinével, akkor Európa bizonyára legismertebb és talán legnépszerűbb költőivel vetette volna valaki alaposabban egybe működését, de igazi korszerűségét az olyan műtszemlélet kölcsönözte, amely a hagyomány-elsajátításnak azzal a változatával szolgált, amelyet följebb említettem. Hiszen az *Elpusztuló kert ott a vár a-*

latt... aképpen nyilvánítja költészettörténeti eseménnyé a Matthisson-fordítást, hogy rávilágít az érzékenység utóéletében azokra a mozzanatokra, amelyek átírhatóvá lesznek majd egy romantikus mulandóságkölteményben. S ezzel párhuzamosan költőnk éles határvonalat húz romantika és érzékenység között, az utóbbit a múltba utasítva, az előbbi viszont a múltat eképpen értelmező-felülíró költészetté avatva. Nem ez az egyetlen vers, amely szinte az *Aufhebung* költői gesztusával legitimálja a romantikus megszólalás hitelességét. Petőfi hozzászólása az európai költészeti tipológiához, a Madame de Staël kezdeményezte északi-déli költészeti szembeállításhoz nála versben, a *Homér és Ossziánban* körvonalazódik. A wertheri kezdeménytől éppen úgy távolságot tartva, mint a teoretikus-imagológiai megközelítéstől a kétféle költő/költészettípusban a romantika két változatát regisztrálja, mindenképpen a két „pólus”-ra helyezett megszólalás egyenértékűségét, sőt egymáshoz való dialógikus viszonyát tételezve.

Petőfi romantikáját azonban érdemes egy eddig alig elemzett nézőpontból vizsgálni, annál is inkább, mivel ennek segítségével a lírai realizmusba sorolt költői szemléletmód és kategória feltehetőleg rétegzettebbé és nyitottabbá tehető. E kérdés bevezetéséül¹² Fritz Strich kissé mesterségesnek ható költészettipológiájára hivatkozom, ő ugyanis a klasszika/klasszicizmus és a romantika konfrontációjáról a *Vollendung* (beteljesülés, bevégeztség) és az *Unendlichkeit* (végtelenség) megnevezését választotta. A klasszika lehatároló, harmóniára törekvő, kiegyenlítődéssel végződő jellegével szemben a befejezetlenség/befejezhetetlenség, a végtelenbe kicsengés megkülönböztető vonásait hangsúlyozván. Egyfelől Nemes Nagy Ágnes mutatott rá, hogy a *Vollendung* és az *Unendlichkeit* kifejezésekben közös az *end* hangcsoport, amely a *vég* képzetében látja az egymással szembeállítható fogalmakban a közöset, miként a magyar *véges* és *végtelen* ugyancsak azonos kiindulópontból ágazik szét. Ám ez anagrammatikus játékon túl érdemes fölidézni először Friedrich Schlegel kijelentését a mindenhol élesen lehatárolt műről, amely azonban e határon belül határtalan és kimeríthetetlen (*grenzenlos und unerschöpflich*), majd Schelling fejtegetését a művészi munkáról, miszerint a művész tudatos tevékenysége mellett ösztönszerűen ábrázolja, megjeleníti a végtelenséget, méghozzá oly módon, ahogy arra a véges értelem képtelen. Nem járunk nagyon messze Petőfi Sándor Alföld-lírájától, hiszen számára az Alföld azért a szabadság vidéke, mert látását mi sem korlátozza, gondolatban felrepül túl a földön, felhők közelébe, s így táruul föl előtte a végességen belül végtelen Alföld. Azáltal, hogy a határoltságon belül határtalan ez az irodalmi táj (*Literaturlandschaft*), a referenciálisan ellenőrizhető részletek ebben a dimenzióban értékelődnek át, egészében egyként lesznek a végességnek és végtelenségnek reprezentánsai. Annál is inkább, mivel az Alföld részint a létezés tereként kaphat jelentést, részint szembesülhet a jelentéstulajdonítások változataival, nem lévén egyértelműen rögzíthető jelentése (miként azt az Alföld-líra különféle darabjai igazolják *Az Alföldtől A gólya* című versen át a *Kiskun-ságon* összegzéséig). És csak mellékesen jegyzem meg, hogy a Petőfi-rajongó ko-

lozsvári komparatista professzor, Meltzl Hugó is szűkösnek érezte Petőfinek a kortársi és a közvetlen utókorban történt besorolását, hangoztatván, „Ő ugyan népköltő lett (...), de a szó azon értelmében, amelyben egy Goethe is német népköltő.”¹³ Mindezt kiegészítendő írom le: *A csárda romjai* és a *Kutyakaparó* szintén bevonandó a följebb megrajzolt körbe, s így a groteszknak jelenlétét állapíthatjuk meg abban a tájírásban, amely egy műfaji-tónusbeli változatosságra törekvő, saját műfaji kísérleteit korántsem végleges megoldásnak vélő, ennek következtében önnön verseire sokrétűen reagáló összetett költői személyiséget létesít, egyszerre elégtve ki a *naiv* költővel szemben támasztott igényt, és idegenítve el tőle egy *szentimentális* költő létesítésének kedvéért (ezúttal Schiller értelmében használok a terminusokat). Fejtegetéseim odacéloznak, hogy az örvendetesen föllendülő és jórészt a posztstrukturalisták szorgalmazta romantikakutatás Petőfi életművének újraolvasásához vezessen, személyiségfelfogása a kortárs francia és német romantikus szerzőkéivel szembesíttessék, retorikája pedig a romantika „ut musica poesis” gyakorlata szerint értékelődjék. Nemcsak a *Tündérelm* sokat idézett részlete („Egy hattyú száll fölöttem magasan, / Az zengi ezt az édes éneket – / Ó lassan szállj és hosszan énekelj, / Haldokló hattyúm, szép emlékezet...”), vagy a *Szeptember végén* nem kevésbé méltán emlegetett „Elhull a virág, eliramlik az élet” szakasz kezdősora képviseli a zenébe fordított költészetet Petőfinél, hanem mindaz, ami a már idézett Nietzsche és Brahmsot arra készítette, hogy a gyarló német fordítás ellenére kihallja a német Petőfi-versből Petőfit. A világirodalom történetében a XIX. századnak legalább a közepéig, egyes irodalmakban még azokon túl terjedő romantikaperiódusában a sokszólamú Petőfié egy korszelet vezető szólama, a világirodalmi tendenciákkal való együttélése és költészetének dialóguskészsége az, ami modernné teszi. A korai német romantika szerint a világot romantizálni kell. Vajon nem erre a tanácsra hallgatott Petőfi Sándor is?¹⁴

JEGYZETEK

¹ Krúdy Gyula: Petőfi az országúton (1923). In A szobrok megmozdulnak. Vál, szerk, utószó, jegyz. Kozocsa Sándor. Budapest 1974. 13.

² E kérdésekről főleg vö. tőlem: A (poszt)modern Petőfi; vö. e dolgozat függelékében közölt jegyzékkel

³ Vö. tőlem: Jovan Jovanovic Zmaj – komparatistikai szempontból. *Hungarológiai Közlemények* 1984. (1986) 58: 677–684.

⁴ Vö. Kit (nem) hevít korának érzeménye? (Költőszerep és költészet Közép-Európában). In A költőszerep lehetőségei Közép-Európában. Tanulmányok Illyés Gyuláról. Szerk. N. Horváth Béla. Szekszárd 1997. (1998) 155–166.

⁵ Legutóbb erről Martinkó András és Kiss József kutatásait fölhasználva: Petőfi Sándor Összes Költeményei (1845. augusztus – 1846). Sa.r. Kerényi Ferenc. Budapest 2003.

⁶ Vö. tőlem: Példádon okuljanak a késő unokák... (Függelék)

⁷ Összefoglalólag: Lossau, Norbert: Die deutschen Petőfi-Übersetzungen. *Ungarische Realienbezeichnungen im sprachlich-kulturellen Vergleich*. Frankfurt am Main etc. 1993. *Opuscula Ethno-Ugrica* Göttingensia. Red. János Gulya. III.

⁸ Vö. tőlem: Petőfi és a „szláv” világ. (Függelék)

⁹ Vö. tőlem: A pusztá-romantika forrásainál. *Filológiai Közöny* 1980. 470–479.

¹⁰ Horváth János: Petőfi Sándor. Budapest 1922.

¹¹ A 2. sz. jegyzetben i.m.

¹² Az alábbiakról vö. tőlem: Romantika; időszerűség és popularitás között. In „Mit jelent a suttogásod?” A romantika: eszmék, világkép, poétika. Szerk. Nagy Imre és Merényi Annamária. Pécs 2002. 44–57.

¹³ Meltzl Hugó Petőfi-tanulmányai. Budapest 1909.

¹⁴ Tanulmányom épít a független hivatkozott Petőfi-tárgyú írásaimra, az azokban érintett egyik-másik problémakört azonban itt új kontextusba próbáltam helyezni.

FÜGGELÉK

Korábbi írásaim Petőfi Sándor műveiről

(Szappanos Balázssal társszerzőségben): *Petőfi-versek elemzése*. Budapest 1978., 2. kiadás: Uo. 1987

A (poszt)modern Petőfi. Budapest 2001.

Egy Petőfi-vers világa (A régi jó Gvadányi). Szocialista Nevelés (Pozsony) 1972. 116–120.

Petőfi és az irodalmi múlt. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1978. Budapest 1980. 453–469.

Egy Petőfi-vers világa (Nagykárolyban). Szabolcs-Szatmári Szemle 1973. 49–53.

Példádon okuljanak a késő unokák. Irodalomtörténet 1987/88. 224–256.

Petőfi és a „szláv” világ. Forrás 1993. 4. 52–63.

A dalra lelő és elnémuló ifjú Petőfi. Forrás 1994. 4. 29–37.

Petőfi Sándor zenei önarcképe. Irodalomtörténet 1996. 114–128.

Petőfi Sándor téltemetése. Irodalomtörténeti Közlemények 1996. 273–281.

A költői magatartás változatai. Irodalomtörténet 1996. 293–307.

„Nem váromladék ez. Csárdának romjai”. Irodalomtörténet 1997. 3–21.

Népek hajnalcsillaga(?), 1848-49 sokfelől szemlélve. Tiszatáj 1998. 3. 78–95.

A fürdőorvos Petőfije. Irodalomtörténeti Közlemények 1998. 3–4. sz.

Petőfi. In Patrimoine Littéraire Européen 11a. Sous la dir. Jean Claude Polet. Paris-Bruxelles 1999. 193–194.

A szlovák Petőfi-kép. Kisebbségkutatás 1999. 315–324.

The Petőfi-image of the Slovaks. In Minorities Research. No.2. Budapest 2000. 79–88.

A Petőfi-Vörösmarty-váltáshoz. In Ferenczi László köszöntése. Szerk. Fried István, Kabdebó Lóránt, Kovács Viktor. Miskolc 2003.

Tóth Elemér versei

Szárnyalni kell...

Cselényi Lászlónak szeretettel

I

A házatok mögött, a dombon –
emlékszel-e még, jó barátom?
Tűz lobogott a csipkebokron,
kökény kéklet, micsoda álom.

„Párizs!” – mondtad. – „Az ám az élet.
Szárnyalni kell, szárnyalni, pajtás!”
S kitártad a melled a szélnek,
jelezve, rajtad nem arat más.

Margeréták és vadgalambok...
A szívünkön annyi a bánat –
üresen konganak a hangok.

Felejtsük tán az éjszakákat?
A tarisznyát a szalonnával,
s az utat, hol életünk lábal?!

II

Elindult a legény,
ment a nagyvilágba,
versekkel volt tele
kövér tarisznyája.

Versek nyíltak minden
szívdobbanásában,
keselylábú csikók
nyíttak a határban.

Versét mint a kardot
bátran villogtatta,
a sárkányok fejét
vágta, aprította.
Megölte a sárkányt,
magát megváltotta,

jaj, de a mi lelkünk
visszahullt a porba.

III

Göcsörtös világ szegült veled szembe,
de te kiléptél belőle örökre.
Hívott a tenger, s vitt, vitt a féktelen,
a folyton-folyvást mocorgó értelem.

Tüzelt az ég, dühöngött, menni kellett,
verset keresni, párizsi szerelmet.
Mentél, az utak pergőtűzben álltak,
szarvadra hánytad mind a cimborákat.

Nem kegyelmeztél senkinek; merészen
járod utadat azóta is fényben,
s hatalmas távok feszülnek közöttünk.

A gátakat tán sikerül letörnünk...
Hagyd a világot, testvér, mért pereskedsz?!
Gyere közelebb hozzánk, emberekhez!

Tavaszi varázs

Tavasszal történt, májusban talán,
hogy rám nevetett az a barna lány.
A szeme tüzes napként ragyogott,
szívembe máglyás vágyakat lopott.

A kacagása virágot vetett
mindenre. Igen! Szomorú, veszett
magányomat messzire űzte már,
hisz úgy csapongott, mint egy szép madár.

Tavasszal történt. A hold nagy, ezüst
talléreként ragyog most is mindenütt,
s lágy, puha csókkal kicsi szád itat.

Egész lényedből árad a varázs,
úgy öllelek, mint soha senki más –

őrizd meg fényes csillagaidat!

Megkésett vallomás

Mondtam: szeretlek! Talán nem elégszer.
Utólag mindez vigasznak sovány,
csak bámultalak bárgyún, ostobán,
mert úgy ragyogtál, mint egy drága ékszer.

Kínsziclámat felgörgettem a hegyre.
Én, Szisziüphosz, a remegő gyerek,
a vágyam hajtott, hogy veled legyek,
mert nálad nélkül élni nincs értelme –

már akkor tudtam, s vallom még ma is
igencsak benne járva, lásd, az őszben –
de te ragyogsz még, mint a nap kelőben.

S bár kincseink közt akadt pár hamis,
kirostálták életünkből az évek...
Nálad nélkül már felényit sem érek!

Jönnek az oroszok

1968. augusztus 21-én déltájban, amikor biciklizésből tértem vissza, az utcánkban szájról szájra terjedt a hír, hogy jönnek az oroszok, Kassát már megszállták, a motorizált páncélozott hadsereg Tornalja felé tart. Andrik Eta, a szomszéd-asszonyunk olyasmit hangoztatott, hogy háború lesz, majd pénzt vett magához, fogta a szatyrát, s ment Blahotához, a vegyeskereskedésbe cukorért és lisztért.

Ebéd után a Rima-partra szerettem volna menni a barátokhoz, de anyám azt javasolta, inkább maradjak itthon, olvassak vagy csináljak valami mást, ne menjek sehová. Mellesleg elmesélte, hogyan élte ő át apámmal a Szijjártó utcai otthonukban az 1956-os magyarországi eseményeket. A Kossuth rádió adását hallgatták, s arra lettek figyelmesek, hogy az éteren át lövöldözések hangjai szűrődnek ki. Aztán az oroszok megszállták Magyarországot. Ezért nem akart kiengedni, az oroszokkal kapcsolatban rossz tapasztalatai voltak...

Az 1956-os magyarországi eseményekről mindaddig, amíg anyám nem beszélt róla, nem tudtam és nem hallottam semmit. Anyám egyszerű szavakkal mondta el az emlékeit, forradalomról avagy ellenforradalomról nem beszélt, a hangsúlyt az oroszok erőszakos bejövételére helyezte...

Se anyám, se apám nem bízott azokban, akik kapcsolatban álltak az oroszokkal vagy a szovjetek által terjesztett propagandisztikus ideológiával; ebbe a kategóriába tartoztak a Rimaszombatban lakó egykori partizánok és munkásmozgalmi aktivisták, akik május elsején magukra aggatták kitüntetéseiket. Apám valamenynyüket személyesen vagy látásból ismerte, némelyiküknek illendőségből köszönt, ha véletlenül találkoztak, ellenben távolságtartó és cinikus maradt velük szemben. Következésképpen apámnak, a borbélynak a székébe ezek az emberek nem ültek be, mindazonáltal apám sem szolgálta volna ki őket. Egyszer Kozíner Imrét, a legismertebb régi kommunisztát percekig hagyta a borbélyszékben ülni, mígnem Kozíner meg nem unta a várakozást és át nem ült az egyik megüresedett székbe. Apámnak ebből némi kellemetlensége származott, „fejmosást” kapott, s megvonták tőle a prémiumát.

Anyám félóránként kísértált az utcára a ház elé, szóba elegyedett a szintén kint levő szomszédasszonyokkal, Habán Manyával, Nénával, a hebegős Habán Margittal, Delics Irmával és Andrik Etával, tudni akarta, mi történik. Híreket mindig hozott valaki.

Négy óra előtt Bódi Béla, Marika apja a városból hazajövet elújságolta, hogy az oroszok átvonultak Tornalján, Rimaszombat felé tartanak. Delics Irma ezt megtudván annyit mondott, hogy *Májt jó a csekkünkbe lőnek!* Irma süketnémának szü-

letett, kitűnően olvasott szájról, a maga módján megtanult eléggé érthetően beszélni. Mivel nem hallott, a hangerejét nem szabályozhatta, ennélfogva néha olybá tűnt, mintha kiabálna.

Anyám rám nézett, s annyit mondott, *Janika, megyünk a főtérre!* Inkább apámért aggódott, aki a főtéri borbélyműhelyben dolgozott, de a kíváncsiság is vezethette, akárcsak engem... Orosz katonákat csak filmen láttam.

Anyám nem hitt abban, amiben Andrik Eta, hogy esetleg háború lesz, bármit gondolt, egyetlen szóval sem kommentálta a történéseket, inkább figyelt és tájékozódott, s legfőképpen ügyelt rám.

Annak a jelentőségét, hogy jönnek az oroszok, nem fogtam fel. Maga az esemény nem nagyon érdekelt, számomra ennél sokkalta fontosabb hétköznapi teendők foglalkoztattak, kötöttek le vagy hoztak izgalomba, mint például a biciklizés, találkozás a barátaimmal, egy remek kalandregény elolvasása, egy mozifilm megtekintése, egy utazás vagy akármi, ami a gondtalan szórakozásomat biztosította; vagyis olyan teendők, melyeknek jómagam vagyok a kitalálója és kezdeményezője, melyek az énemből fakadnak és jószerivel tőlem függenek.

Bizonyos szempontból maga az a tény, hogy egy idegen ország idegen hadserege tankostul vonul Rimaszombat felé, szerfölött izgalmasnak tűnt – de tőlem függetlennek. Ily módon csupán szemlélője akartam lenni az eseménynek. Valami titkon azt súgta, látnom kell az oroszokat – vagy ahogyan sokan emlegették őket: a muszkákat –, ha már az iskolában annyit beszéltek róluk és könyvekben, filmekben megelevenített hőstetteikről...

Az utcára lépve észrevettük, hogy a Szunyai család: apa, anya és a három lány indulásra készen áll. Jöttek Bódiék: Marika és az anyja, a Habán lányok: Kati, Poci és Béla, Kati férje. A Sereg előtt elhaladva azt tapasztaltuk, hogy nagy a csend, nincs az a megszokott mozgás a belterületen, az ittlakók nem mutatkoznak. Mire kiértünk a Tamásfalvai utcából a főtér sarkára – az utcán mindenki egy irányba ment –, meglepetten tapasztaltam, hogy tele a tér emberekkel, a Losonci utca felé vezető rész mindkét oldalán ácsorognak, alig akad szabad hely a nézelődésre. Az épületek erkélyein az ottlakók ácsorogtak vagy ide-oda jártak az erkélyről, az ablakokban könyököltek az emberek, az üzletesek, akik nem csuktak be, a bejáratban tartózkodtak.

Rimaszombat lakossága kivonult a főtérre és a városon átvezető főutcára, egymással beszédbe elegyedve várakozott, várta az egykoron felszabadítónak ki-nevezett szovjet hadsereget, amely 1968. augusztus 21-én újra beözönlött Csehszlovákiába. A hétköznapi járműforgalom megbénult, a személygépkocsi-tulajdonosok autójukat elvitték az oroszok útjából, a főtéren a főútvonal mentén a megszokottnál kevesebb jármű parkolt.

Nekünk a tanonciskola sarkánál maradt hely, ott álltunk le – miután anyámmal meglátogattuk a főtéri borbélyműhelyben apámat és megmondtuk neki, hogy kint vagyunk –, s türelmesen, némi felfokozott izgalommal várakoztunk. Közben

nézelődtem és hallgattam, ki mit mond.

A református templom tornyát éppen tatarozták, az állványzaton közismert fiúkat pillantottam meg. Villámgyorsan elterjedt a hír, hogy Diklič Dušan és a barátai, akiket huligánoknak tartottak – holott egyszerű kisvárosi hippik voltak, kik a nyugati hippimozgalom híveit igyekeztek sajátos módon és helyi szinten utánózni –, felmásztak az állványzatra. Senki nem szólt rájuk, békén hagyták őket; a fő attrakciót mások szolgáltatták, velük nemigen törődtek... Sejtettem, nem véletlenül másztak fel oda, Dikliček és a tetteik elhírhedtek.

Előbb a dübörgés hallatszott a Tátra Szálló felől. Efféle mély, morajló dübörgést a filmekben hallottam, a valóságban azonban félelmetesnek hatott. A tank dübörgése – főleg a szovjet gyártmányúé – nem téveszthető össze semmilyen más jármű dübörgésével. Ez a dübörgése valószínűleg akkor raktározódott el bennem. A DT 54-es lánctalpas traktor is meglehetősen hangosan dübörgött, de a tank mesze felülmúlta.

A dübörgés a főtéren egyre erősödött – az első tankok a Temják textilüzlet előtt lehettek. A Vasút utca felől jöttek a Tompa téren át. Mind jobban izgatottá váltam, mert járművet nem láttam közeledni, hiába tekintettem a női fodrászat felé, a főtéri kockaköves főút kanyarulata kongott az ürességtől. Csak a dübörgés jött és érzékelhetően erősödött, ahogy sokasodtak a tankok a város utcáin. A Jánosi utca forgalma leállt, az úttesten, a büfé előtt emberek tolongtak.

Az iszonyatos dübörgés mellett más nem hallatszott. A tömeg nem hurrogott, nem kiabált, nem morajlott, nem hullámozott; a tömeg fegyelmezetten, csendben és döbbenetesen szemlélődött. Aztán a kanyarban felbukkant az első tank, előbb a hosszú csöve, majd a lapos teste. Anyám megfogta a kezemet. Az első tankot követte a második, a harmadik és a többi... Felbukkantak más katonai járművek és láthattuk a katonákat.

Diklič Dušan és társai a református templom állványzatáról rothadt paradicsomokkal dobálták meg az oroszokat. A katonák nem reagáltak a fogadtatásra, más városokban is hasonlóképp „üdvözölhették” őket, megszokhatták az ilyesmit... (Szerencsére Rimaszombatban a főtéren nem lőttek senkire...)

Nekem rögvest szemet szúrt a katonák kora és különös ruházata. Páran szinte még gyerekek néztek ki... Ekkor láttam életemben először vágott szemű, sötét képű embert, azaz kirgiz vagy mongol kinézetűt. Ezeket alaposan megbámultam.

A ruházatuk milyensége a körülöttünk állóknak is feltűnt. Felettébb elcsodálkoztam azon, mennyire ócska és kopott a közkatonák uniformisa, az egész egyszerűen olyannak látszott, mintha a hadsereg közvetlenül a második világháború valamelyik keleti frontjáról jött volna hozzánk, mintha az eltelt huszonhárom év alatt nem lett volna idejük és módjuk átköltözni vagy felruházkodni. Némelyek, akik a tankokon jöttek, piszkosoknak látszottak. Minden bizonnyal büzlöttek is, hisz napokig aligha adatott meg nekik a tisztálkodás lehetősége, sietniük kellett egy idegen országba, hogy leverjenek egy nem létező ellenforradalmat...

Rimaszombatban, aki a ruházatuk szempontjából lepusztultnak látta a bevonuló katonák megszálló egységét, az csalódhatott az állami ünnepnapokon unalomig emlegetett és felmagasztalt, nagy és dicső szovjet hadseregben. Az orosz katonák uniformisának minőségéhez képest a csehszlovák katonák uniformisának a minősége a csúcok netovábbját jelentette akkoriban. Erről a saját szememmel győződhettem meg.

A hadsereg első fele előttünk elvonulván Losonc felé tartott. A nagy mennyiségű kipufogógáz alaposan bebűdösítette a levegőt, érződött a benzin jellegzetes maró szaga, az embereket köhögésre ingerelte vagy csípte a szemet. Anyámmal kénytelenek voltunk hátrálni a Tamásfalvai utca irányába, a gázzal telítődő levegő kezdett elviselhetetlenné válni, azon a területen, ahol mi álltunk, a kipufogógáz beszorult a Losonci és a Tamásfalvi utcákat szegélyező többszintes épületek közé.

Egy olyan terepjáró, mint amilyenben már én is ültem apámmal – egy Gázik –, hirtelen megállt a Losonci utca közepén, Kubiček sarki mészárszéke előtt, kiugrott belőle egy géppuskás, oldalzsákos, vaskalapos katona, s a kezében levő botszerű micsodával Tamásfalva felé kezdte terelni a tankokat. Miközben az első tank nehézkösen balra kanyarodott, felsértve az utca kövezetét, lelassult az oszlop irama, s a járművek torlódtak, végül rövid időre megálltak a főtéren.

Az emberek a szemükbe néztek a katonáknak, többen dühödten odakiáltották nekik magyarul és szlovákul, hogy forduljanak vissza és térjenek haza. Egyesek elővették orosz tudásukat és ilyeneket kiabáltak, hogy *Ruszki damoj!* vagy *Jok tvoju maty!*... Azt hogy „Ruszki damoj” értettem, azt hogy „Jok (vagy Jobt?) tvoju maty” nem...

A katonák arca értetlenséget, feszültséget, félelmet vagy fásultságot tükrözött, talán maguk sem értették, mibe csöppentek bele, miért kellett megszállniuk egy „baráti országot”... A parancsot viszont teljesíteniük kellett.

Minektuána a tankok elvonultak Tamásfalva felé elfoglalni a kaszárnyát, apámhoz mentünk a borbélyműhelybe, hogy együtt mehessünk haza. Az ottani borbélyok az események kapcsán délután beszüntették a munkát, nem nyírtak meg és nem borotváltak meg senkit. Azok a törzsvendégek, akik rendszeresen a délutáni órákban jártak ide borotválkozni, 1968. augusztus 21-én – politikai okokból – borotválás maradtak...

Csáky Károly versei

Fohász kérdéssel

Ó,
Uram,
mondd,
istenverés
a szenvedés,
vagy szerete-
ted jele
ez is,
próbatétel
a kereszt tövében,
ahol már csak néznek,
de nem látnak semmit
a kiszáradt, szomorú szemek,
s nem könnyezik könnyet
fájdalomtól a
szemgödör.

Láss meg engem, Atyám,
tekints le
gyarló gyermekedre,
kinek fohászt
mondana
ajka,
ám elszálltak
idő előtt a szavak,
és útban a lélek is.

Vajon meg-
térhet-e
hozzád meg-
köszönni a
meg-
bocsájtást
tékozló fiad?

Pesszimista látomás

Csak nyomja ránk
sűrű ködfátylát
az éj:
álmok nehezülnek,
csalárd ördögök
rio-
gat-
nak,
halál-
madár
kuvi-
kol.
Jaj,
lesz-e
még
ébre-
dés,
vagy legalább
föltámadás?

Mert
bűnösök
lapulnak
világ rejtekeiben,
restek
a jóra,
termők a bajra,

Hiába
a
szép piros
hajnal,
kakaskukorékolás
és virradat,
harangszó
s a reggeli ima:
Fehér Rózsa Mária.
Itt már csak egy újabb
meg-

váltás segít.

Körforgás

Cipeli összejtjeit a jövődő:
bennük a születés
meg a halál,
de a lét
meg nem áll,
mert mindig van
feltámadás.

Bennünk is
kezdődik
a vég,
megannyi gyönyör és
szenvedés.

S ha jönnek
sötét felhői
a télnek,
fehérré váltva
a
világot,
sok kis magvacskába
rejtőzik
a mindenség,
hogy Isten alkotása
majd újra
kiteljesedjék.

Átadták a Posonium Irodalmi és Művészeti Díjakat

A Posonium Irodalmi Díjat 2000-ben Lauer Edith és férje, John Lauer (Cleveland, USA) alapította. Az alapítók a díj alapításával azt a nagyvonalú és nemes szándékot követték, hogy segítsék és ösztönözzék a magyar irodalom és szellemiség gazdagodását Szlovákiában. Azokat az alkotásokat kívánják támogatni, amelyek a magyar irodalmat és szellemiséget, a nemzeti örökséget, a hagyományokat erősítik és korszerű formában, magas művészi színvonalon jelenítik meg. A díjat a kuratórium azon műveknek ítéli oda, melyek az előző kalendáriumi évben jelentek meg és a kisebbségi magyar irodalom, nyelvtudomány, történettudomány, néprajz, művelődéstörténet, műfordítás műfaját képviselik Szlovákiában.

A Madách Egyesület vezetőinek kezdeményezésére 2001-ben új színfolttal gazdagodott a korábbi kezdeményezés. Mátyásfalvi György (Budapest) alapítója lett ugyanis a Posonium Művészeti Díjnak. Ez a díj a képzőművészet azon alkotóit jutalmazza, akik kiemelkedő életművet mondhatnak a magukénak.

A Madách Egyesület (melynek keretében a díjakat létesítették) a díj statútuma szerint kinevezett kuratóriumra bízta a díjak odaítélését. A kuratórium döntését az alapítók képviselőjében Lauer Edith, a Madách Egyesület elnöke és egyben a díj védnöke hitelesíti.

Posonium Irodalmi és Művészeti Díjak – 2005

A kuratórium f. év május 30-i ülésén a pályázaton részt vevő 40 mű közül választotta ki a díjazott műveket. A válogatást – a kiadók javaslata alapján (egyéni pályázatot nem adtak be), összesen 123 műből – a kuratórium végezte el. Az említett ülésen a kuratórium az életműdíjakat is odaítélte.

A kuratórium úgy határozott, hogy a fődíj odaítélésétől (erre alkalmas mű hiányában) – eltekint. A díjat átsorolta egy elsőkötetes szerzői díjra és egy különdíjra, melyet ez évben először, megosztva, Szülőföld-díj néven ad ki.

A díjak odaítélésében az alábbiak szerint döntött:

1. Életműdíjjal tüntette ki:

- Zs. Nagy Lajost, sok évtizedes költői és írói tevékenységéért;

- Gál Sándort, sok évtizedes, eredményekben gazdag költői és prózaírói munkásságáért.

2. A Posonium Művészeti Díj Életműdíját:

- Kopócs Tibornak ítélte, a képzőművészet több ágazatában elért jelentős eredményeiért, munkásságáért.

3. Elsőkötetes szerzői díjban részesítette:

- Bárczi Zsófiát *A keselyű hava* című novelláskötetért (AB-ART Kiadó),
- Gazdag Józsefet *Kilátás az ezüstfenyőkre* című elbeszéléskötetért (Kalligram).

4. Különdíjban részesítette:

- Németh Zoltánt *A széttartás alakzatai* című kötetért (Kalligram),
- Gyurgyík Lászlót *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében* című tanulmánykötetért (Kalligram).

5. Szülőföld-díjban részesítette:

- Gágyor Józsefet *Tallósi szótár (1–2. kötet)* című munkájáért, valamint
- Török Elemért költői, szerkesztői és újságírói munkásságáért.

A díjak értéke:

Az alapítók döntése értelmében a díjak értéke 2005-ben is változatlan:

- az életműdíjak értéke: 35 ezer Sk;
- a Művészeti Díj értéke 30 ezer Sk;
- az elsőkötetes szerzői díj értéke: 10 ezer Sk;
- a különdíjak értéke: 20 ezer Sk.
- a megosztott Szülőföld-díj értéke 10–10 ezer Sk.

A kuratórium döntését Lauer Edith, a díj védnöke, az alapítók nevében megerősítette. A kuratórium tagjai voltak: Duba Gyula (elnök), Fónod Zoltán (titkár), Németh Zoltán, Szarka László, Tózsér Árpád.

A díjak átadása:

A díjakat 2005. június 14-én, a Csemadok OT pozsonyi székházának dísztermében Lauer Edith, a díj védnöke, Duba Gyula, a kuratórium elnöke és Dobos László, a Madách Egyesület alelnöke adta át.

Az ünnepségen fellépett Rejter István hegedűművész.
Pozsony, 2005. június 14.

F. Z.

„...másodrendűek vagyunk ebben az országban”

Dobos László megnyitó szavai

Tisztelt Jelenlévők! Fájó, hogy ezt az értékeket felmutató találkozást keserű érzéssel kell kezdenünk. Nyilván tudják, hogy Zs. Nagy Lajos költő elhalálozott. Irodalmunk nagy vesztesége ez. A Posonium Irodalmi és Művészeti Díjat már csak a túlvilágon tudja átvenni. Elkésett a becslő jó szándék. Kérem, hogy egyperces felállással adózzunk emlékének.

Az elmúlt év díjosztásának volt egy felemelő mondanivalója. Tagja, része leszünk az európai szövetségnek, a nagy Európának. Vártuk a többet, jobbat, vártuk felemelkedésünket, helyzetünk jobbra fordulását... Tavalyi megnyitó mondani-valómból idézek: „Mi, szlovákiai magyarok mit viszünk, mit vihetünk Európába? Kulturánkat... Visszük történelmünket, nyelvünket, erkölcsi magatartásunkat, felelősségtudatunkat, a másság becslésének érzéseit. Közösségi létünk sebhelyes, sok rosszat éltünk, erőszakos bántások tengerét. De nincs bennünk a bosszúállás vágya. Igazságtevést, igazságot akarunk.”

S milyen az elmúlt esztendő leltára? Lötyögő tarisznya. Kulturánk támogatása a rendszerváltás óta ilyen megalázást nem élt. Tíz hónap ígéretés, százféle hivatkozás, mindenféle alibik. Persze a 2005-ös esztendőben sem sietett nagyon a hivatal, most hat hónap a várakozási idő.

A magam véleménye, s gondolom, másoké is, erőteljesebben kell képviselni érdekeinket. Trianon óta közel száz éve másodrendűek vagyunk ebben az országban.... Egységes magyar nemzetet, mi ennek a nemzetnek kívánunk természetes része lenni. Ezen a nyomvonalon kell keresnünk, alakítanunk az érintkező, integráló pontokat a Kárpát-medence magyar intézményeivel. Érdekes háromszög: Európa – szabad politikai térsége, Szlovákia (szülőföldünk) részei vagyunk a szlovák államnak, s ez az állam számos intézménnyel fogja át a társadalmat, iskola-rendszer, adórendszer, egészségügy, jogrendszer, szociális támogatás..

Mindezek mellett nemzeti voltunk s a nemzeti egység szándéka és programja. Igen, az állam és a társadalom, amely a határon kívül élő magyar közösségek számára ütközőpont, ütközőterület. A megoldás a jövő, az egység Európája. Ez a helyzet kényszeríti ki a kultúra önrendelkezését, autonómiáját, egyértelműségét. Akárhonnan közelítünk is a témához, a demokráciához, az autonómia jogához érünk. A szlovákiai magyar kultúra elért ehhez a ponthoz – autonómiát. Az állam és a társadalom ma még erősen élő ellentéteit hosszabb távon az egységesülő, erősödő Európa oldhatja fel.

„Sorsunk emlékezetünkben van megírva...”

Lauer Edith üdvözlőbeszéde

Hölgyeim és Uraim! Az utóbbi 15 évben felvidéki és erdélyi utaim és projektek során személyesen meggyőződhettem arról, hogy a magyar kulturális értékek és hagyományok nélkülözhetetlen pillérei a magyar kisebbségi identitás megtartásának. Azóta is ezeket a tapasztalokat használom mércének minden idegen országba vezető utamon.

Férjemmel másfel hete Kambodzsában jártunk, ahol az őshonos khmer nép tragikus sorsát közelebbről megismerhettük. Megcsodálhattuk azokat a X–XIII. században épült templomokat, amelyek a khmer nép hihetetlenül értékes hagyományát képezik. Ugyanakkor e nép tragikus sorsáról is sokat hallhattunk. Bár turisták tízezrei látogatják Angkor Wat-ot és más, piramisokhoz hasonlítható templomromokat, e nép saját történelmét alig ismeri. Nem ismeri, és a khmer gyerekek nem tanulhatnak róla, mert a 80-as és 90-es években uralkodó véreskezű diktátor, Pol Pot, országa tanárait, papjait és íróit lemészárolta azért, hogy közös hagyományait megsemmisítse, az összetartozás szálait népe emlékezetéből kitépje. Az ott töltött napok szomorú figyelmeztetésként szolgálnak mindannyiunk számára, hogy még napjainkban sem minden népcsoportnak adattatik meg az az alapvető emberi és közösségi jog, hogy identitását, kultúráját megőrizheti és közös értékeit irodalma és művészete eszközeivel a jelen és jövő számára értelmezheti.

Hálásan állapíthatjuk meg, hogy ez a lehetőség a magyar nemzet részei számára már évek óta létezik. Erről szól a mai ünnepségünk is. Immár öt éve alapítottuk meg a Posonium Irodalmi Díjat, amit egy év után követett a Művészeti Díj létrehozása is. A díjazottak hosszú listája a felvidéki magyar irodalom panteonját képezi. Ha kizárólag az életműdíjban részesült írókat soroljuk fel – Duba Gyula, Turczel Lajos, Ág Tibor, Ozsvald Árpád, Dénes György, Dobos László, Mayer Judit, Fónod Zoltán és Mács József –, a felvidéki írásbeliség olyan kiváló kortárs alkotóival találkozunk, akiknek művei nélkül elképzelhetetlen és érthetetlen lenne a felvidéki magyar társadalom történelme és szellemisége.

„Sorsunk emlékezetünkben van megírva: mondd meg nekem, mire emlékszel vissza, s én megmondom, ki vagy” – mondta Ravasz László püspök, és ez a gondolat különös jelentőséggel bír a kisebbségi létben.

A fent említett írók – együtt a többi ezelőtt és a mai napon díjazottal – kétségtelenül mindannyian a magyar nemzet irodalmának nagy könyvébe tartoznak. Ugyanakkor műveikben a sajátos felvidéki magyar irodalom tárul elénk. Egy olyan különleges, lokális magyar világot ismertetnek meg az olvasóval, amelyet máshol nem találhatunk, mert a saját földrajzi és történelmi helyzetük okozta gondolatvilágot tükrözik.

Nagy öröm számunkra, férjemmel együtt, hogy részt vehetünk a felvidéki magyar írásbeliség meghatározó alkotóinak méltánylásában. Őszinte nagybecsüléssel

gratulálok az ez évi díjazottaknak. Azt remélem, hogy az elkövetkező években is szép számban gyűlünk majd össze, és hogy az immár intézménnyé vált Posonium Irodalmi és Művészeti Díj továbbra is magas mércét állít a felvidéki kultúra alkotói számára.

„A számvetést nem kell szégyenlenünk...”

Duba Gyula beszámolója a kuratórium munkájáról

Találkozásunkat némi túlzással jubileuminak nevezném, ötödször adjuk ki a Posonium Irodalmi és Művészeti Díjakat. Kevés idő irodalomtörténeti értelemben, viszont sok az életünkben. Gondoljunk bele, mennyi minden történt az elmúlt öt év alatt, hol vagyunk a kezdetektől! A rohanó időben valóban történelmet élünk! Az emlékezés kínálja az összegezés alkalmát, ténybeli számvetésre késztet. Mit tettünk eddig? S a számvetést nem kell szégyenlünk. Nyugodtak lehetünk és hálásak támogatóinknak, mecénásainknak! De nézzük a tényeket! Az idei évet is beleszámítva kiadtunk négy fődíjat, tizenhat irodalmi és művészeti életműdíjat, tizenkét különdíjat és hat elsőkötetes díjat. Összesen tehát harmincnegyzet alkotót értékeltünk és jutalmaztunk, értéke összességében több, mint egy millió korona volt. Kétszázazernél több – évente! Nem vagyok benne biztos, hogy a könyvkiadás dotálásán túl irodalmunk, tehát az alkotómunka és irodalmi élet kapott ennyi állami támogatást!

De az összegezés a szellemi fejlődésnek és értékgyarapodásnak bizonyos el-
lentmondásaira is rámutat. A múlt évben megjelent művekről elmondhatjuk, hogy jelentősen emelkedő esztétikai és tudományos tendenciát, fejlődő minőségi színvonalat képviselnek. A másfél száz könyvet tartalmazó termésből, előzetes válogatást követően negyven művet értékelt a kuratórium. Értékelésünk a minőségi színvonalhoz igazodva, igényesebben és nagyobb elvárásokkal történt, minek következtében viszont nem találtunk olyan kiugró művet, amelyet fődíjjal jutalmazhatnánk. Ilyen műtől elvárnánk, hogy egyedien kimagasló legyen, kezdeményező és új utat törő, követendő példát mutató! Közvetetten bíráló álláspontnak szánjuk, hogy nem osztunk ki fődíjat, jelezve ezzel, hogy az elért jó teljesítménynél többre vagyunk képesek. Másrészt viszont a fődíj helyett kiosztunk két időleges elismerést, melyet Szülőföld-díjnak neveztünk el, és emellett arra is nyílik lehetőség, hogy egy helyett két elsőkötetes fiatal szerzőt jutalmazunk!

A művek értékelése és a díjak odaítélése során hosszú és kemény viták folytak. Az irodalom érzi és az írók tudják, hogy munkájuk és műveik közéleti súlya és társadalmi jelentősége, morális és lélektani hatása csökken. A hagyományos értékek és az új elméletek-kánonok ütközése jelentős nézetkülönbségekre és értékelentétekre ad okot. Ennek ellenére a kuratórium ismét megegyezéssel döntött, szavazásra nem volt szükség. Németh Zoltán felvetette kételyét: kapjon-e a kuratóriumi tag díjat?! A közös vélemény: igen! Ellenkező esetben jelentős művek-életmű-

vek maradnának elismerés nélkül. Az eddig kiosztott harmincnegyzet díjból ő a negyedik díjazott kuratóriumi tag, az arány – úgy véljük – semmiképpen nem utalhat önkényes döntési gyakorlatra

Szót ejtettem az irodalom csökkenő fontosságáról, tekintélyvesztéséről. Kommercializálódásával, melynek jórészt gazdasági okai vannak, mintha csökkenne etikai komolysága és gondolati mélysége, a szellemi kultúra általában mintha a felületesség és elsőkélyesedés felé haladna! Az írott szó komolyságára kétség-telenül rátelepedett a vizuális kultúra, a médiák látványközpontúsága, rombolva a művészetek küldetésstudatát és felelősségérzetét. Annál jobb érzéssel állapíthatjuk meg, hogy irodalmunkban viszont a tényfeltáró gondolatok és elemző törekvések komoly fejlődését tapasztaljuk. Látványosan növekszik a tudományosság jelenléte a szociológiai, szociográfiai, történelmi, sőt politológiai alkotómunka. Ezen belül is különösen magyra értékelhetjük, s éppen irodalomközelségük okán, a mind színvonalasabb tudományos-ismeretterjesztő műveket! Szerzőik közül Lacza Tihamér, Ozogány Ernő, Csáky Károly, Bödök Zsigmond és mások nevét említhetem, könyveik ma az egész magyar nyelvterületen sikeresek. Ennek okán is jó érzéssel nyugtázhatjuk eredményeit. Arról győznek meg, hogy írásbeliségünk mind regionális méreteiben, mind az egyre látványosabb és termékenyebb nemzet-
ti integráció keretében megállja a helyét!

A költészet tragikus szépsége *

Zs. Nagy Lajos élete és munkássága

Zs. Nagy Lajos lírája meggyőző, hogy a nagy költészet tragikusan születik, az igazán jó vers drámai sorsot tükröz. Ilyen versben a költő élete és költészete együtt van jelen. Ez a líra tartalmazza a hitelesítő valóság aranyfedezetét. Olyan szellemi erő része, amely eligazít a spirituális világ és a fiziológiai lét összefüggéseiben. Titkokat fogalmaz meg, ám pontosan és érthetően szól róluk, mélysége ellenére is áttetszően tiszta, mint a forrásvíz.

Ez azonban korántsem jelent valamiféle spontán egyszerűséget vagy közhe-
lyes érthetőséget. Zs. Nagy versei bonyolultak és mély értelműek. Tragikus látása korai keletű, alig múlt huszonöt éves, amikor *Temető* című versében így látja halottait: „*Dalolna is, de jaj, nincs toroka már, / hajába tépne – nincs keze.*” Az *Anyám* címűben kérdezi „*Anyám, tarlókon nőtt virág, / mikor hull már könnyed?*”, amikor folytatja „*a szíved mélyén legbelül / vert angyalok zokognak.*” Az *Apám* című versének egyik lírai képe: „*Szemében könnyecsepp nem terem: / nem ér hozzá a bánat.*” A költő tisztán és fájdalomra képesen indult egykor, érzékenyen, amely évtizedek élményei során, mintegy a személyes sors pörölycsapásainak a révén tragikus életet hozott számára. S olyan létszemléletet, amely a személyes élményeket közösségi összefüggésükben érzékeli.

Versvilága irodalmunk első két nemzedékének az életútját jellemzi. A közös létfeltételek és azonos valóság törvényei és értelmében teszi ezt. Amikor az *Ártatlanok*ban azt mondja: „*Légy alázatos, / hulló hajadból fonj kanócot, / készítsd magad a máglyát*”, nemzedékek lelkében mozdul újból a szorongás! Mint ahogy a *Szlovákiai magyar költő fohásza az Úrhoz* című versében mondja: „*...mert tüskés a mi sorsunk, mint a kaktusz, / és kemény is, mint a kosok szarva.*”

A „barlangból” 1971-ben üzen, *Isapur dalait* 1977-ben zengi. *Cudar elégia* című kötetével 1981-ben éri el ötvenes éveit, bölcsen és sokat tudón, rengeteg tapasztalattal és lelki élménnyel, mely valóságanyag pazar öniróniájában érvényesül. Ez az önirónia, a humoros szemlélet és mély önvizsgálat eredménye, Zs. Nagy költészetének legnemesebb értéke. Manapság, az érzéketlenül nyegle és szemérmetlenül magbiztos iróniának az országlása idején éppen az ő pompásan groteszk iróniája igazolja, hogy az igazi humoros és ironikus szemlélet inkább bölcsen visszafogott, mint rámenős, nem a lenézésnek és önző felülemelkedésnek a lehetősége, sem az értelmi érzéketlenségnek és szellemi (ál)csillogásnak a műfaja, hanem a lelki egészség és bölcs elviselés lehetősége, az erkölcsi fölény és emelkedettség fegyvere. Az emberi kicsinység sérthetőségének és a felülemelkedettség pátozásának a harmóniája! *Emberke, küzdj!* Pompás humoreszkjei és groteszk karcolatai is ezt fejezik ki, a jó életérzésnek és kedélynek azokat a benső nedveit, amit a görögök egykor a humor forrásaként képzeltek el.

Szó esett korábban a sorsszerűségről, de akár a végzettről is szó eshet, mint a költői életív és a lírai létezés velejáíról. Jól tudta ezt költőnk is, alighanem mindig is sejtette. Alig negyvenévesen írta *És majd eltűnök* című versét, művészpályája delelője kezdetén. Amikor az *Isapur panaszaiban* magáról így beszélt: „*Látjátok feleim, Isapur lettem, / csontváz istenfi korhadt keresztén, / csörömpölök feketedetten, /kiszikkadt aggyal, eltemetetlen.*” Pedig azután még szép versek következnek, termékeny, bár nehéz évek, s milyen sok szép verssel?! Ilyen verseket csak az írhat, aki szabadon él és nagyon őszintén ír! Néha úgy érzem, egyre kevesebb a mélyen őszinte költő. S ezzel arányosabban egyre több a felszínes, a csinált vers! Mintha a lírikusok a formakeresés bűvöletében szem elől tévesztenék a dolgok lényegét. Szárguló képzelettel és felcsiholt nyelvérzékkel szállva az élet jelenségei felett, valahogy átrepülnek a komor mélységeket. Máskor a divatos szavak és bonyolult fogalmak bozótjában tévelyegnek. Zs. Nagy szavai, képei, verssorai úgy folynak, mint egy pompás gyöngysor felfűzött szemei. Kemények, áttetszők, remekül érleltek. Igazgyöngyök, melyek termelésébe belehal a beteg kagyló. Nagyon mélyre merült értük a gyöngyhalász!

Duba Gyula

* A méltatás elhangzása után Fónod Zoltán ismertette a kuratórium döntését Zs. Nagy Lajos váratlan halálával kapcsolatos kérdésekben. E szerint a kuratórium az Életműdíj odaítélését jelképes-

nek tekinti, és a díjjal járó értéket (35 ezer Sk) a kegyeleti kiadások fedezésére és az elhunyt költő emléke megőrzése érdekében síremlék felállítására fordítja.

„Európa vadonában vallatja a történelmet...”

Gál Sándor életművéről, munkásságáról

A szlovákiai magyar költészet elmúlt évtizedeit, ellentmondásait, szembenállásait vizsgálva jutottak eszembe a minap Illyés Gyula szavai, melyeket a költészet egyetemességéről fogalmazott meg, több mint negyedszázada: „... ha egy irodalom – akár egy nemzeté, akár egy kontinensé – sok részre oszlik, ez önmagában nem a gyengeség jele. Sőt. A család, amelyben nyüzsögnek a gyermekek, akár cívódva, kétségtelenül egészségesebb, erősebb, mint az, amelyben bármily kitűnő nagyapa egyetlen unokában folytatódik.”

Érvényesek lehetnek ezek a szavak napjaink irodalmi állapotai megítélésében is. Irodalmi berkeinkben némi ellentmondás tapasztalható Gál Sándor (és költőtársai: Tóth Elemér, Batta György és Bárczi István) nemzedéki besorolásában is. Úgy könyvelni el őket az irodalomkritika, mint akik „nemzedéki státusz” nélkül jelentek meg a kisebbségi magyar költészetben. Persze, nem a státusz az érdekes, hanem a lényeg, és pedig, hogy néhány évtizede rangos költőként ismerjük őket. Ma már vitán felüli az is, hogy a legerősebbnek az a vonulat bizonyult, melyet Gál Sándor költészete képviselt. Sajátos egyéni adottságával magyarázható, hogy a novellista Gál Sándor is csakhamar helyet követelt magának az irodalomban. A művészi kifejezésért vívott erőteljes küzdelem eredménye lett, hogy kifejezőereje gazdaggott, világképe tágult, s költőként és prózaíróként ezek az erényei művek révén bizonyították helyét és rangját irodalmunkban. Egyértelmű ma már, hogy sikeres alkotói tevékenysége révén küzdötte fel magát a kisebbségi (szlovákiai) magyar irodalom élvonalába, s a ma már József Attila-díjas írónak megbecsült helye van az egyetemes magyar irodalomban is.

Költőként, az indulását követő években a népi-nemzeti gondolkodás sajátos képviselője volt (ezen a nyomvonalon indultak egyébként kortársai is). Az első években érdeklődésének homlokterébe a nemzeti megmaradás sorskérdéseit, az egyéni és közösségi gondolkodás kérdéseit állította. Adyra emlékeztető magyarságféltés, látomásokkal erősített víziók, figyelmeztetések tették erőteljessé gondolatait, melyekbe az emberi méltóság imperativusa és az anyanyelv féltése éppúgy belefért, mint a nemzeti önazonosság erősítése és az önismeret vállalásának igénye. Sorjázó verseskötetei (*Arc nélküli szobrok*, 1964; *Napéjegyenlőség*, 1966; *Szabad vonulás*, 1969; *Kőlapok*, 1973; *Tisztább havakra*, 1976) költészete kiteljesedésének erőteljes bizonyítékai. A hatások sokfélesége mellett versei nyilvánvalóvá teszi azt is, hogy a korszerű útkeresés kérdésében vagy az elavult szemléleti formák tagadásában azt az utat járja, melyet (ez idő tájt) Tőzsér Árpád vagy Cselényi László

ló választott. A „viszonylag maximálisan objektívizált” vers típusának első jeleit Tózsér (A lírai vallomás hogyanja c. írásában) a Napéjegylenlőség című kötet verseiben fedezte fel, s az ösztönzők között Nemes Nagy Ágnes líráját említette. A későbbi kritika a Kőlapok című kötetéről szólva Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes, Tandori, illetve Eliot, Pound, Holan és Holub nevét emlegette. Ezek a hatások – természetszerűen – a szlovákiai magyar líra más képviselőinél sem voltak ismeretlenek.

Gál Sándor közel fél évszázados költői munkásságáról ma már elmondhatjuk, költészetéből nem hiányoznak azok a versek sem, amelyek a személytelenből és anyagtalanból a véges lét vigasztalanságát, az elmúlás elkerülhetlenségét fogalmazzák meg. Az időélmény jelenik meg például a Tisztább havakra (1976) című kötetében. Költészetének csúcspontját munkássága első két évtizedében a *Folyó* (1978) című kötetje jelentette. Későbbi kötetei – köztük az *Új Atlantisz* című válogatás, 1982-ben – ezt a vonulatot erősítették. Verseivel, „út és útlevel nélkül” indul „a hangtalanság őserdején át / lépésenként/ gyalog / magunk után” (Rézkarc a Mik-lós-börtön falán). Ezen a nyomvonalon valóban elindulhatunk (az átélt múlt, a megélt jelen és) a remélt jövő tágas időtartományába, hogy megismerjük önmagunkat, számba vegyük *Veszteségeinket*, s megkeressük holnapi reményeinket. A „fájdalom árnyékában” élő embert faggatja, akiből „az Idő a Tér s az Értelem háromszöge” pattintja ki a szót.

Számadásra ösztönző versei közül talán a *Jelentés az időnek* az egyik legféltelmetesebb. Az „út” itt ugyanis nem a térben, hanem a negyedik dimenzióban, az időben fut, ahol a „letört ágú fák” a pusztítás nyomait szimbolizálják, míg a „befelé mélyülő üregek” a hiány, a pusztulás szinonimáiként jelennek meg. Akárcsak Adynál (A szétszóródás előtt című versben) a templom-képzete, – a „Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre/ ...S még a templomot se építettük föl” – vagy Pilinszkynél (az Apokrif, vagy a Stigma, illetve Téli ég alatt c. versekben) lényegében a „Mert elhagyatnak akkor mindenképp” gondolata fogalmazódik meg Gál Sándor versében is (talán szikárabban, darabosabban) azzal a féltelmes jövőképpel, hogy: „újra megkövesül a csend és a szív és a szó / és az úr széteső testünk maradékait megőrzi”. Az „elveszünk, mert elvesztettük magunkat” jelképi szinonimája ez, mely akárcsak Adynál, Gál Sándornál is üzenetértékű.

A nemzeti identitásvesztés egyik féltelmesen szép verse a *távolodók*. „Kevesebb a szó, kisebb a lélek”, síkságok, dombok, folyópartok vonulnak a versben, és „száll a semleges ég” is „a nyelvük vesztett tétovákkal / akik csak mennek egyre mennek / akik egyre csak távolodnak”. Az önfeladás, az „önmagukból ...kitántorgás” egy apokaliptikussá emelt pusztulásképpben teljesedik ki a versben, mintegy mementóként is az otthon maradottaknak.

Gál Sándor (A versben megvalósuló életről) ma is azt vallja: a „több milliós éves emberidő... ott él bennem, bennünk valahányunkban egy csodálatos belső térben,... amióta verset írok, ezt a belső teret és ezt a teljes időt igyekszem emberi

nyelvre átfogalmazni”.

A vers így lesz „örök teremtés” a költő számára. Olyan csoda, amely „kívül esik a halálán” (Hitel, 2004/2).

Irodalmunknak elszánt és bátor kísérletezője Gál Sándor a prózairodalom területén is. Tózsér Árpád a „pusztulás méltósága” metaforával tisztelte meg hatvanadik születésnapja alkalmából. Novelláskötete 1968-ban látott napvilágot, de már 1961-től jelentek meg elbeszélései, karcolatai a hazai magyar sajtóban, köztük az első novellájaként számon tartott *Sárház* című is. A kötet legerőteljesebb novellája az *Áradás után* című szerelemi történet, továbbá a címadó *Nem voltam szent* (melyben a szerző két éjszaka kalandját eleveníti fel), valamint a *Hotel ipszilon* és az *Akinek fél szemét kiharapta a kutya* című (melynek témája az emberi kiszolgáltatottság). Nincsenek benne nagy történelmi tablók, vannak viszont emberszabású történetek, élmények, melyek nélkül irodalmunk szegényebb lenne.

Egyéni hangéltelű, igényes novellái és elbeszélései *Kavicshegyek* című válogatott kötetében (1979), két, későbbi címadó novellája (*Kavicshegyek*, *Első osztályú magány*) a *Múmia a fűben* című kötetében jelentek meg (1970), és ez írói fejlődése szempontjából is jelzésértékű lehet. Az érett, rangos novellisztika egyik útjelző kötetének számíthat *A fekete ménes* (1981), melyből kiemelkedő elbeszélésként, riportnovellaként marad meg emlékezetünkben *A király* (1971) vagy a *Családi krónika* (1977) és a *Fekete ménes* (1980), illetve a *Tábori lapok* (1981). (Az évszám az *Irodalmi Szemlében* való közlés időpontját jelzi.)

Gál Sándor *Mesét mondok, valóságot* (1980) című szociográfiai hűségű és lírai ihletésű szülőföldkönyve is elismerést aratott. Első köteteit illetően Görömbei András a kísérletező novellista jellemző vonásának tekinti, hogy „novellái általában nem egy központi mag köré épülnek, hiányzik belőlük a boccacciói »súlyom-motívum«. Közézet-novelláknak nevezhetnénk ezeket az írásokat... Egy közézet, hangulati, érzésszerű állapotot világítanak meg a lazán egymáshoz kapcsolódó cselekményszálak”. Görömbei a „csendes drámák” csehovi eseménytelenségét véli felfedezni novelláiban, melyekben a „hősök” nem cselekszenek, hanem „legjobb esetben velük történik valami”. „Gál hősei szenvednek a magánytól, valamiféle belső gátoltságtól, amely nem engedi, hogy otthon legyenek a világban”. Az első személyű elbeszélések, Görömbei szerint, sokféle hatást (Hemingway, Móricz, Kafka) mutatnak, de a szenvedés, a magányosság érzése mögött mindenekelőtt a kisebbségi sorsban élő hősök életérzését, az idegszálaikba beleivódott egyéni és közösségi tragédiákat fedezhetjük fel.

Gál Sándor hőseit egy tisztább életeszmény vezérli, ezért küzdenek, és ezért buknak el. A humánusot védik, azt adják tovább. „Szeretnék egyetlen életű, egyetlen sorsú jelen idejű ember lenni” – mondja a *Fehér piramis* történetmondója. (A novella a *Múmia a fűben* című kötetből maradt ki.) A megfejthetetlen „én” útvesztőjében bolyongva Gál Sándor úgy véli: „... életem során bejártam az emberiség történelmét (...) az én májamat tépték a vascsőrű keselyűk, mikor az istenek a szik-

lához láncoltak. De mindig megszabadultam, és mindig éltem. Végigjártam Odüsszeusz útját, éreztem a tengerek sós leheletét, öleltem Helénát, s minden asszonyt, aki volt, s akiket a bennem lakozó másik énem megteremtett, hogy játékaik teljeseleg legyenek századunk embertelen magányában” – olvassuk *Egybegyűjtött művei II.* kötetében (2001). Egy beszélgetésünk során így árnyalta ezt a kérdést: „Az én – prózáimban szereplő – alakjaim nem »hősök«, hanem »áldozatok«. Pontosítva: regény- és novellaáldozatok. Ez nem holmi stilisztikai trükk, hanem valóságunk következménye. Nekünk ugyanis még a »hőseink« is »áldozatok«. Egyfolytában, immár nyolcvan éve...” Ez a vallomás is jelzi, hogy a prózaíró Gál Sándor – akárcsak verseiben – „Európa vadonában” élve vállalja a történelmet, otthont kereső és otthont őrző szándékkal.

Csak jelzésszerűen említsük publicisztikai írásait, riportjait (*Liliomos kürtök*, 1979; *Mélyutak*, 1985; *Írott beszéd*, 1993; *A megtorlás békéje*, 1993, *Az éjszaka horizontja*, 1994; stb.), illetve szociográfiáját (*Mesét mondok, valóságot*, 1980; *Ahol élünk*, 1989), valamint a Thália Színház történetét felölelő tanulmányát (*Smink nélkül*, 2004) és a Csemadok múltját vallató, készülő kötetét. Említhetnénk gyermekeknek írt verseit, meséit is (*Csikótánc*, 1975; *Héterdő*, 1992; *Mese a hétpettyes házikóról*, 1983), ezek a legkisebbek kedvenc kötetei voltak.

Az elmondottak alapján csak megerősíthetjük, hogy Gál Sándor sokarcú, sok műfajú költő, író és közíró. Tehetsége, kísérletező kedve és kereső nyugtalansága vezérelte őt az elmúlt évtizedekben, és ez emelte őt irodalmunk legjobbjai közé.

Ilyen előzmények és az életművel való szembesülés alapján döntött úgy a kuratórium, hogy a Posonium Irodalmi Díj Életműdíját 2005-ben Gál Sándornak ítéli. Meggyőződésem, hogy – megérdemelten – jó kezekbe került a díj.

Fónod Zoltán

„Ismeri a nevetés és a mosoly minden formáját...”

Kopócs Tibor Művészeti Életműdíjas képzőművész munkásságáról

Mindenesetre egyértelműbb egyetlen sikeres műért kapni díjat, mint egy életműért.

Az életműdíj azt sugallja, hogy egy lezárt fejezetről van szó, ami a tavalyi *in memoriam* díjnál valóban így volt, de a jelen esetben nem. A másik dolog – míg egy mű valóban az alkotó eddigi legjobb alkotása lehet, az életműben jelen vannak úgy a kitűnő, mint a kevésbé jó művek, a kereső és vargabetűs próbálkozások, a művész életének és művészetének szinusz-koszinus-hullámzásának eredményei.

Kopócs Tibor pátriánkban a legismertebb magyar képzőművészek közé tartozik. Ez nem véletlen, hiszen művésze egész eddigi életében folyamatosan kapcsolatban van a közönséggel, a közösséggel. Ez a folyamat 1966-ban kezdődött,

mikor az eperjesi egyetem diplomájával a zsebében megjelent Pozsonyban és az Új Ifjúságnál valamint a Madách Könyvkiadóban kezdte meg illusztrátori és grafikai tevékenységét. Első illusztrációi közé tartoznak a Simkó Tibor: *Karcsi Kacska kalandjai*, Zs. Nagy Lajos: *Emberke, küzdj!* című könyvek, melyeket a mai napig sok más magyar illusztrált könyv követett. 1974-ben Komáromot választja otthonául – itt a Magyar Területi Színház díszlet- és jelmeztervezője, tervei szerint kaptak vizuális megjelenítést a kassai Thália Színház *Csongor és Tünde* előadása, Komáromban Jókai Mór *Szeretve mind a vérpadig* vagy Wiliam Shakespeare *Vízkeresztje* és mások.

Szinte ötvenéves, mikor elkezd szabadúszó művészként élni, még nem sejtve a közeledő társadalmi változásokat. Az ezt megelőző években teremtette meg sajátos grafikai világát, melyet a mai napig alkotása súlypontjának tartok. Művésze az embert mint természeti lényt közelítette meg, kihangsúlyozva összetartozását a növény- és állatvilággal. Ez a természetcentrikus szemlélet mind személyes, mind kultúrtörténeti és szimbolikus jelentéseiben jelen volt szinte minden művében. A Csallóközhöz kötődő témái is belőle születtek. Művei tudata irracionális rétegeiből táplálkoztak, egyéni fantázia- és szimbólumdús világot tártak fel. A grafika és a rajz fekete-fehér kontrasztjának lehetőségeit új módon és nagyon hatásosan kezelte. *Az Apostolok hullása*, *Hamletióda*, *A Mű születése*, *a Szoborpark öre*, *Kultúrmisszió*, *Invokáció* (F. Z.), az elmúlt évek ránk nehezedő súlyát, megkövesedett eszméit szembesítették az élő és tűrő ember tépelődéseivel, gondolataival.

Kopócs Tibor művelt, irodalomban, történelemben jártas művész (1986-ban művészettörténeti doktorátust szerzett). Életérzése és művésze azonban inkább szenzuális, asszociatív és érzelmi szintből táplálkozik.

Ami valóban szembetűnő műveiben – az a női lény jelenléte és alapvető szerepe. 1999-ben erről így vallott:

„Szerelem nélkül az ember nem tudja megvalósítani önmagát, s élete végén, amikor elsősorban önmagának kell számot adnia, nem tud elszámolni az életével. Ami szép van az életben, azt mind a szerelem által tudjuk értékelni. Örök mozgatóerő.”

Az 1989-ban keletkezett *Elfeledett szerelmek parkja* c. műve mintha háttárt volna a múlt és a jövő között. A következő években ugyanis egy pattanó dinamizmus jelenik meg művészetében. A téma nem új, de ezzel a fejezettel teljesedik ki mondanivalójában. A művész már régen tudatosította a férfiember örök dilemmáját a gondolkodás racionalitása és az ösztönök könyörtelen ostora és kéjvágya között. Európa maszkulín középkori kultúrája ezt a Nő démonizálásával vagy szentté tételével iparkodott megoldani – sikertelenül. Kopócs meghajol az őserő előtt és antik hagyományokat aktualizál – Ikarusz, a szárnyas Pegazus, az ember-állat Kentaur legendáit. A végső konklúzióhoz *Meditáció* c. festményében jut el.

A kilencvenes évektől az erotika elárasztja szinte minden művét. Belső kész-

tetésén kívül ez összefügghet új megvalósulásával a tűzzománc technikájában.

Kopócsot mindig vonzotta a színek világa. A 80-as évektől festett – festészetében nem találjuk meg azt a szimbolikus meditatív világot, amit korábbi grafikáiból ismertünk. Inkább „lefestette” a külvilágot, modelleket, tájakat. Színvilága kiteljesedésének vágya ezzel nem érte el a célját. 1988-ban fedezi fel a tűzzománcot.

Mély, intenzív, tűzben érett színek, a zománcsejtek fém körvonalainak arany csillogása – ez a műfaj nem ábrázoló, hanem a szimbólumoké, a színek gazdagságáé és tobzódásáé. Benne összeolvadhatott hajdani grafikai világának mondanivalója újonnan kibontakozott színvilágával. Legjobb alkotásaiban a művész továbbfejleszti és tömöríti saját téma- és formavilágát (*Madárember, Assisi Szent Ferenc megkísértése, Illés szekere, Bikabűvölő*), de emellett könnyedén kezeli az eklektikus és a szecesszióval rokon formákat is. Hiszen a tűzzománc szolgálhat művészetnek, de lehet iparművészet is. A meglelt hatványozott színekkel és az alkotás szabadságának élvezetével egy felszabadult, örömteli világot teremtett.

Kopócs Tibor markáns ellentéte annak a képnek, amely a romantizmus óta terjedt el a művészekről – tragikus sors, értetlenség, introverzió, abszint, drog vagy valami más, a realitástól elszigetelő eszköz. Egyszer azt írtam róla, hogy ismeri a nevetés és mosoly minden formáját az egyszerűtől a groteszkig és az ironikusig, sőt az öniróniát is. Nem mindennapi vitalitása és életszeretete nemcsak művészetében nyilvánul meg, hanem abban a képességében is, hogy számtalan füstbe ment terv, sikertelenség vagy csalódás után is mindig újra kezd – nemcsak a saját portáján, hanem a közösségin is.

Túl sok lenne felsorolni sok kezdeményezését, tevékenységét, kiállítását – ez a lexikonok jegyzékeire tartozik. Hadd említsem meg, hogy 1998–2002 között a Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társaságának elnöke volt. Tartós nyoma marad annak a kezdeményezésének, amellyel az *Atelier* művészeti és irodalmi folyóiratot 1998-ban (Kovács Kálmánnal) Komáromban megalapította, hat éve működteti és szerkeszti.

Az életmű folytatását, gyarapítását és fejlődését kívánom a kitüntetett Kopócs Tibornak.

Kubička Kucsera Klára

„... az első kötetek jellegzetes hangulatának ízeit éreztem”

Hangpróbák, Bárczi Zsófia novelláiról

Bárczi Zsófia első novelláskötetének olvasásakor az ún. első kötetek – ha vannak ilyenek – jellegzetes hangulatának ízeit éreztem. Némi titokzatosságot, hiszen egy ismeretlen szövegvilág lehetősége sejlik fel. Némi ingadozást, hiszen példaképek és nyelvek között egyensúlyoznak a kötet novellái, a saját, originális megszólalás lehetőségeit keresve. És legfőképpen kísérletezőkedvet, sokszínű íráslehetőségeket.

Bárczi Zsófia kötetének novellái tulajdonképpen három, viszonylag jól elkülöníthető nyelven szólalnak meg. Az első Bárczi-nyelv az ún. latin-amerikai mágikus realizmus nyelve. Ide tartoznak a csodát, a titokzatosságot felhasználó ún. egzotikus novellák, amelyek néha meseszerűek, máskor nosztalgikusak, történelmi témájúak, de mindenképpen megjelenik a transzcendens mint élmény – ide tartozónak vélem a Flan, a Tocino del cielo, a Legenda, Az örökkévalóság kék köténye, az Anti bácsi, a Nikolai Marin Fe, a Jolán neném és a világvége, Az emlékezés borostyánjai, A keselyű hava és a Szürke felhők című elbeszéléseket: vagyis a kötet több mint felét, meghatározó vonulatát adják ezek a szövegek. Főszereplőik leggyakrabban nők, s a mágikus realizmus titokzatossága gyakran fonódik össze a nőiség kategóriáival. Ez a nyelv azonban nemcsak a világirodalomból ismeretes, elég csak Závada Pál, Bánki Éva vagy N. Tóth Anikó műveire gondolni.

A második Bárczi-nyelv a megszemélyesített állatokkal dolgozó filozófiai mesék, példázatok nyelve. Tulajdonképpen a kötet négy novellája tartozik ide, s A lélek megszemélyesített tája című ciklusba sorolta őket a kötet összeállítója. Engem némiképp Hajnóczy Péter „meséire” emlékeztetnek ezek a szövegek.

A harmadik Bárczi-nyelvet a Patkányok, A kókó és Az ingovány című novellák hasznosítják. Ezek olyan történetek, amelyek valamilyen deviáns szereplő és tudatállapot köré szerveződnek, s bennük a határok áthágása és az örület tematizálódik. Jellemző technikájuk a filmszerűség, a kihagyások, a szaggatottság. Ez a nyelv is párhuzamba hozható a magyar irodalom hagyományaival: a Patkányok például Csáth Géza Anyagyilkosok című novellájának átirataként is olvasható.

Bárczi Zsófia kötetének novellái közül az első csoportba tartozó írások a hatalom és ellenszegülés kérdéseit vetik fel a szöveg és vizualitás kategóriáit mozgósítva. Több novellája ehhez felhasználja a különféle irodalomelméleti teóriák nyújtotta elméleti álláspontokat, viszont rendkívül óvatosan, mondhatni diszkrétan. Olyan, intellektuális prózáról van szó, amely távol tartja magát minden teoretikus egyértelműségtől, inkább a lét teljességének igazsága vezérli.

A keselyű hava érdekes kötet: nem lehet tudni, vajon szerzőjük melyik, milyen nyelv mellett kötelezi el magát. Az azonban már most megállapítható, hogy a döntés meg lesz szenvedve. A keselyű hava novellái ugyanis akár egymás próbáiként is olvashatók. Nem véletlenül választottam matematikai kifejezést: Bárczi tudniillik mintha minden irányból ellenőrizni próbálná szövegalkító módszereinek helyességét, ugyanazt a nyelvet több irányból is teszteli, ugyanannak a problémának és világmagyarázatnak az érvényességét más és más világokban is terhelés-

próbáknak veti alá. Ez pedig több, mint ígéretes.

Németh Zoltán

Rombuszkönyv

Gazdag József *Kilátás az ezüstoffenyőkre* című könyvéről

„Mit legjobban fáj üzenni:/ hogy senki és semmi vagyunk” – írta ajánlasként az egyik általa dedikált kötetbe Gazdag József. Van egy másik szerző, aki viszont azt írta, hogy amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell. Túlzás lenne azt állítani, hogy Gazdag József 180 oldalon keresztül hallgat, és erre támaszkodva hallgatókönyvnek nevezni a *Kilátás az ezüstoffenyőkre* című kötetet, viszont akkor vessük is el ezt a gondolatot.

A science fiction filmek egyik alműfajának narrációja azt meséli el, hogy a vad, durva, kegyetlen gép maszkja mögül hogyan bukkan elő az emberi, és hogyan válik ez a géplény az emberi érzelmekkel teli világ részévé. Gazdag József novelláinak főszereplői is ilyen géplények, akikről viszont emberi nevük ellenére sem derül ki, hogy emberek, inkább az derül ki, hogy zárt világukból nem lehetséges a kilépés, valamint oda nem lehetséges a belépés sem. De a *Kilátás az ezüstoffenyőkre* című kötet nem science fiction történetekből áll, viszont akkor vessük is el ezt a gondolatot.

Bob Perelman *Kína (Kínai porcelán?)* című versének egyik lehetséges interpretációja abból indít, hogy a vers mintha különálló mondatai tulajdonképpen képalírások lennének. Eszerint az értelmezési ajánlat szerint a papírszeletekre szabdaltnak töredékeinek távolsága kényszeríti rá a mechanikus magyarázat eszközére az értelmezőt. Gazdag József kötetében is egymásra kopírozódnak, egymás mellé kerülnek olyan történetek, amelyek összefüggései ezzel a perverz mechanikával magyarázhatók, ha magyarázni akarunk. De a *Kilátás az ezüstoffenyőkre* című kötet nem Perelman *Kína* című verse, még csak nem is vers, viszont akkor vessük is el ezt a gondolatot.

A dokumentumszerűség és a reáliák kapcsán idézhetnék egy másik szerzőt is, aki szerint „kiszolgáltatottak vagyunk az állítással szemben, kiszolgáltatottak vagyunk minden téren, s hinni akarunk a fogódzóknak, melyekre kárhóztatva vagyunk, így higgyük el a szerző minden állítását, hiszen hitünkben erősít az meg”, de Gazdag József nem Talamon Alfonz, a *Kilátás az ezüstoffenyőkre* nem dokumentumregény, viszont akkor vessük is el ezt a gondolatot.

Albert Camus, aki Derrida szerint válogatott futballista volt, szintén olvasási támpontokat nyújthat a szöveg antropológiai horizontjainak feltárásában. De Gazdag József nem válogatott futballista, a *Kilátás az ezüstoffenyőkre* pedig nem Albert Camus elbeszéléskötete, viszont akkor vessük is el ezt a gondolatot.

Amikor *Az árnyak kifürkészése* című elbeszélést olvastam, az Alfonz Knudsen életére és műveire vonatkozó adatokat, hirtelen végigfutott rajtam a hideg

remegés, amely valószínűleg annak volt köszönhető, hogy a szöveg egy pontján rádöbbszemtem, mintegy belém hasított, életemből két teljes évet vett el az Alfonz Knudsen életrajzával, genealógiájával és műveivel folytatott kilátástalan küzdelem, amelynek több mint háromszáz oldalt szenteltem. De Gazdag József nem én vagyok, az a háromszáz oldal pedig nem a *Kilátás az ezüstoffenyőkre* címet viseli, viszont akkor vessük is el ezt a gondolatot.

Mostanában úgyszólván a paralelepipedonok foglalkoztatnak. A térbe kivételül a paralelogrammák. Á, nem a kör, ugyan már. A zárt síkidomok kora lejárt. Csak a rombuszsal kell vigyázni. A rombusz kifürkészhetetlen. Ez az! Ezt akartam mondani. Ez a könyv egy rombusz, és innét folytatva az olvasást újra nagyszerű gondolatok nyomára bukkanhatunk.

Németh Zoltán

Többrendszerű irodalom többrendszerű kritikája

Németh Zoltán *A széttartás alakzatai* című kötetéről

1994-ben a *Csipesszel a lángot* című kritikagyűjtemény, amint az köztudott, tkp. a „Péterek” (Esterházy Péter, Nádas Péter, Balassa Péter stb.) utáni irodalmi idők újabb jelentős nemzedékének a felvonulása volt.

De rendkívüli esemény volt e könyv azért is, mert míg azt megelőzően a magyar irodalom új nemzedékei általában vers- és prózaantológiákban mutatkoztak be, ebben az emlékezetes „antológiában” a nyolcvanas és kilencvenes évek új irodalmi nemzedéke nem ön-corpusával, nem saját szövegeivel, hanem a kritikai recepciójával vonult föl. (Az irodalom megváltozott ön-tudatát, s talán azt az új irodalomközelítést jelezte ezzel, amely szerint az alkotás csak a kritikája, az értelmezése által létezik.)

Pontosan tíz évvel később, 2004-ben, azaz miután egy új irodalmi nemzedék fölnőtt, ez az újfajta kritikai-nemzedéki bemutatkozás megismétlődött, csakhogy míg a *Csipesszel a lángot* nagyszabású seregszemléjét huszonkilenc fiatal irodalomtudós és kritikus vezényelte le, addig ez a mostani eposzi enumeráció egyetlen ember műve.

A mű címe, amelyben a pompózus felvonulás megtörtént: *A széttartás alakzatai*, a szerzője pedig egy többnyire szerényen, szinte szégyenlősen mosolygó i-polybalogi fiatalember, pontosabban egy – műhelyeit, fórumait tekintve – most immár egyszerre pozsonyi, besztecebényai, budapesti, pécsi, szegedi, békéscsabai és tatabányai, kitűnő felkészültségű irodalomteoretikus: Németh Zoltán.

Ha jól számolom, ez a mű a hetedik önálló kötete a fiatal írástudónak, de valószínűleg valamennyi között a legnagyobb vállalkozása: szintézisjellegével szinte már egyfajta irodalomtörténet.

A témájának, a kortárs magyar fiatal irodalomnak a vizsgálata abban a fel-

ismerésben mutat túl önmagán s alludál az irodalom történeti folytonosságára, hogy „*a kánon mindig a majdan bekövetkező jövőben nyeri el pozícióját – s ezt számára leginkább a jelen írói irodalma, a kortárs s talán legfőképpen a fiatal irodalom biztosítja*”.

A kötet huszonhét kritikája és hét tanulmánya az 1967 körül és később született fiatal magyar írók, költők, drámaírók, kritikusok, esszéírók munkáiban a legkülönbözőbb beszédmódokat, stílusokat, értelmező-értékelő szempontokat próbálja kvázi közös nevezőre hozni. A szerző persze tisztában van vele, hogy ilyen nevező nincs, hogy a „fiatal irodalomban” (maga Németh is idézőjelbe teszi e fogalmat) éppen úgy „széttartanak” az irányok, a beszédmódok, a stílusok, mint a „felnőtt irodalomban”, de más irodalomtudósokkal egyetértésben úgy véli, hogy a kortárs irodalom szerepe többnyire az érvényes kánonokkal szembeni pozíciók elfoglalása, s az életkoron túl ezt a „szembenállást” teszi meg valamiféle nemzedéki kritériumnak. De egy pillanatra sem feledi, hogy ilyenképpen ha a „fiatal kortárs irodalom” alakulását vizsgáljuk, akkor az irodalom teljességében folyó dialógusokat, az írott szó örök „hagyományban állását”, s az ebből következő természetes értékiválasztódási és szentesítési folyamatokat is kénytelenek vagyunk tanulmányozni, feltárni, elemezni.

Röviden: Németh Zoltán könyvének a minden bizonnyal rendkívüli jelentősége abban áll, hogy a kitűnő irodalomteoretikus az ún. fiatal magyar irodalomban képes a magyar irodalom *teljességének* a meghatározó belső rendszereit, folyamatait, a különböző diskurzusok és kánonok szűrő és továbbörökítő működését szemlélni és szemléltetni, s ehhez az irodalmi „többrendszerűséghez” (a mai irodalomtudományos gondolkodás doktrinerségével szemben) sikerült kialakítania egy többrendszerű, többkoordinátájú kritikai közelítést, elemző-értékelő módszert.

Rövid laudáció befeljegyzéseként pedig, Németh Zoltánnal és a „fiatal irodalomnak” a fentebb jelzett legitimációs szerepével kapcsolatban hadd jegyezzek meg még valamit.

Kritikusunknak a hazai magyar irodalom bizonyos övezeteiben, ne kerteljünk: az idősebb íróink köreiben nem a legjobb a reputációja. Néhányan azt a véleményét sérelmezik, amely szerint az ún. szlovákiai magyar irodalom esztétikailag nem definiálható, tehát nincs; mások azt nem tudják neki megbocsátani, hogy „rosszat” írt róluk, mások meg azt, hogy egyáltalán nem írt róluk; s vannak, akiknek az fáj, hogy az irodalom referenciális, leginkább népi-nemzeti szempontú közelítése közömbös a számára. Szóval Németh Zoltán kritikus szemlélete és módszerei sokakat nyugtalanítanak nálunk.

A nyugtalanodóknak ajánlom, a mai ünnepi alkalmat használják fel arra, hogy vessenek fiatal kritikusunkra egy komplexebb pillantást, próbálják felmérni, hogy mit jelent a munkássága a magyar irodalom egyetemében. Továbbá ajánlom szíves figyelmükbe Németh Zoltán legújabb, csak néhány hete megjelent, *A bevégzhetetlen feladat* c. tanulmánykötetét, amelyet a szerző szinte teljes egészében a

„szlovákiai magyar irodalomnak”, azaz a felvidéki illetőségű íróinknak szentel. S végül, de nem utolsósorban: ne feledjék el a kritikust kritizálók, hogy az ő műveik kánonja is – ahogy Németh Zoltán mondja – a „*majdan bekövetkező jövőben nyeri el pozícióját – s ezt... talán legfőképpen a fiatal irodalom biztosítja*” számukra. De ezt a „biztosítást” a „fiatal irodalom” egésze végzi, s nem egyetlen kritikus. Az egyetlen kritikus bizonyos értelemben csak regisztrálhatja az irodalom történéseit.

Persze, a mai eseményt, azt, hogy a „Pozonium” egyik különdíját éppen Németh Zoltán *A széttartás alakzatai* c. műve kapja, fel lehet fogni úgy is, mint a máris megtett első lépést e felé a komplexebb szemlélet felé.

Én mindenesetre tiszta szívvel és örömmel gratulálok Németh Zoltánnak a díjához.

Tőzsér Árpád

„Sokfélék vagyunk, mi kutatók”

Gyurgyík László „Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében” című könyvéről

Sokfélék vagyunk, mi kutatók. Vannak, akik egy életen keresztül egy-ügyűek maradnak, szívós munkával egyetlen témát boncolgatnak, mélyítve tudásukat módszerben, ismeretekben, egymás után megjelenő tanulmányokban. Mások évente témát, módszert, kutatási terepet váltanak, sok nyelven publikálnak, nyughatatlan lelkiükkel új és új vizsgálatokba fognak. A Pozonium Díj 2005. évi egyik kitüntetettje, Gyurgyík László azon szerencsés alkatú társadalomtudósok közé tartozik, aki úgy tud hűséges maradni élete nagy témájához, a kisebbségi magyar közösség szerkezeti sajátosságainak vizsgálatához, hogy közben folyamatosan megújul, módszerek, hipotézisek sorát próbálja ki.

Szemléletében, megközelítéseiben mindig megújulva, elmélyülve vizsgálja a közösség etnikai, felekezeti, nyelvi, családszerkezeti jellemzőit, s teszi ismétlen mérlegre a népszámlálások eredményeit. „Magyar mérlege” nem attól magyar, mintha pozsonyi mérővel mérne, hanem mert bennünket – változó világgal változó magyarokat – próbál kimérten bemérni. Merre, hogy tartanak a magyar mikrovilágok, milyen röppályán forog a magyar glóbusz.

Merthogy sokfélék a szerzők is. Vannak, akik könyveikkel együtt beülnek a csillogó kirakatokba. Másokról szinte semmit sem tudhatni. Gyurgyík László is inkább a rejtőzködők közül való. Pedig élete nyitott könyv, tele tanulással és munkával, szeretettel, szeretni való csöndességgel és próbálkozással. A szülőváros Ipolyságtól Károlyújfaluiig, s onnan négygyermekes családfőként Somorján keresztül Komáromig belakta a szűkebb hazát. Közben azon kevesek közé tartozik, akiknek elsőként sikerült zárójelbe tenni Trianont. Naponta, sőt óránként átlépi a határt, figyelmen kívül hagyva mindent, ami röghöz kötő korlát és akadály.

A Mercurius mellett a komáromi és a piliscsabai egyetem robotos óraadójaként meg a Teleki László Intézet munkatársaként a Gondviselés úgy rendezte el az életét, hogy bizonyosan nulla dies sine linea, azazhogy igazi gályázó, aki Ipolyon és Dunán, fel- és lefelé egyforma biztonsággal és sebességgel közlekedik.

Gyurgyík László társaival együtt 1992-ben alapította meg a Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoportot. A csoportnak a Kalligram Kiadó figyelmes és ügypártoló és egyszerű gondozásában eddig megjelent 14 fehér könyve (reményeink szerint) sok-sok családi könyvtárban ott világít a polcokon, s ad esélyt arra, hogy olvasói a szlovákiai magyar közösség múltjának és jelenének fehér foltjaira érdemleges információkat, hiteles válaszokat találjanak.

Ha eddig nem tudtuk volna, a 15. fehér könyvből, a Mercurius könyvsorozat múlt évben megjelent kötetéből megtudhatjuk: sokfélék vagyunk, mi szlovákiai magyarok: egy-ügyűek és kétnyelvűek, nyelvben bujdosók és nyelvet váltók, modernizációs előőrsek, nyelvhatárok őrei, házasságainkban is szótárt használók, értetlenek közt tolmácsok, vidékiek és felvidékiek, ellenállók és hasonulók, élni és túlélni akarók. A legújabb fehér könyv szerzője Gyurgyík László. Címe: *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében*.

Vannak fogalmak, amelyekről akkor is van fogalmunk, ha soha el nem gondolkodtunk rajta. Közéjük tartozik a kisebbségi létérzéseink és helyzetértékeléseink egyik állandó segédfogalma: az asszimiláció. Ahogy Kormos Sándor, alias Alexander Kormoš, pilisszentkereszti szlovák költő mondta: Mali sme nádej: asi nás milujú/ Máme svedectvo: oni nás asimilujú.

Gyurgyík László ezt a sokértelmű, sokjelentésű fogalmat próbálta mérhetővé tenni. 1999 nyarától 2000 tavaszáig 12 településen, három városban – Somorján, Szencen és Galántán – hat magyar többségű községben (Félen, Magyarbelen, Éberhardon, Csallóközcsetörtökön, Légen, Rétén) és két szlovák többségű településen (Berencsen és Felsőkirályin) az ott élő 28 ezer magyarból és 30 ezer szlovákból azonos arányszámban kiválasztott 728 fős mintán vizsgálatát a megkérdezett generáción kívül két felmenő és két leszármazotti, azaz összesen öt generációra – vagyis az egész kisebbségtörténeti periódusra – kiterjesztve 384 kérdést magába foglaló kérdőívvel dolgozott.

Kiterjedt lekérdezői hálózat kérdezte le a nyelv- és nemzetiségváltással összefüggő adatokat. Családi háttér, származás, házasságon belüli, munkahelyi nyelvhasználat, iskolaválasztás, oktatási nyelv, nyelvtudás szintje szerepel a tennyei kérdés kritériumai közt. Vizsgálta a generációs – intergenerációs és egy generáción belüli – változásokat, egydimenziós és többdimenziós asszimilációs modelleket. A minta legidősebb és legfiatalabb generációjának nemzetiségi összetétele mintha szigorú matematikai törvényszerűségeknek engedelmessékedett volna, a kezdeti 65:32 százalékos magyar–szlovák arányból fokozatosan 40:60 százalékra fordult át.

Gyurgyík László szakmája szabályait betartva óvakodik minden harsány kö-

vetkeztetéstől, de a nyelv- és nemzetiségváltás felerősödött egyirányúságát ő is többször hangsúlyozza. Az akkulturációs, amalgamációs, strukturális asszimilációs folyamatok következményeként egyre vegyesebb a terjedő régiók népességének etnikai karaktere. Ugyanakkor a származást, anyanyelvet, nyelvhasználatot, etnikai magatartásformákat tekintve a két póluson elhelyezkedő magyar és szlovák magközösségek etnikai egyneműsége is más és más. A „magyar póluson” egyre törekenyebb, változásra egyre később nyelvi kompetenciák, kulturális szokások, strukturális feltételek jelzik, milyen közelre kerülnek a vizsgált közösségek az identitásváltás felgyorsulásához vezető szakaszhoz.

A megkérdezettek *Nemzeti Hovatartozási Pozíciójának* mérhetővé tétele érdekében Gyurgyík László az alábbi változókat vette figyelembe: nemzetiség, nyelvtudás, alapiskola és a házastárs nemzetisége. Az ezen mutatók szerint kiszámított értékek alapján a következő megállapítással foglalja össze idevágó elemzésének eredményeit: „Valamennyi generációban legtöbben a két póluson (az etnikai magban), legkevesebben a két mag közötti vegyes átmeneti interetnikai térben helyezkednek el. (...) Ugyanakkor a két magcsoport is belsőleg bizonyos mértékben differenciált. (...) A szlovák magcsoportot alkotók döntő többsége valamennyi változó vonatkozásában „maximális homogenitású” – amennyiben a másik nyelv ismeretének hiányát homogenitást növelő tényezőnek tekintjük –, a magyar magcsoportban elhelyezkedőknek viszont csak a töredékénél mutatható ki ilyen vonatkozásban „maximális homogenitás” (74.)

Az asszimilációs folyamatok természetesen nem légüres térben, hanem – amint azt a szerző is hangsúlyozza – vérbő nemzetállami közegben, bonyolult társadalmi, szociális folyamatokkal összefonódva zajlanak. Az interetnikus egyensúlyhelyzet fenntartásában mindenekelőtt az anyanyelvi oktatás, a magyar nyelvű sajtó jórészt virtuális háttere mellett a gyakran elárult helyi felekezeti, közművelődési intézmények jelentik a lehetséges ellensúlyokat.

A nyelvi és kulturális kölcsönösség tájainkon régóta hiányzik, mi több olykor olykor nacionalista érvelésnek számít. Márpedig az egymás mellett élő nyelvek, kultúrák esetében ez kizárólagos térvesztése óhatatlanul is értékek elsorvadásával, elvesztésével jár. Ebbéli meggyőződésünket azonban eddig jószerivel indulatainkkal, politikai hegyibeszédekkel próbáltuk elhíttetni a másik féllel. Gyurgyík László fehér könyvből most már újfajta, elmélyült szakmai, alaposan adatolt szociológiai érveléssel is felhívhatjuk a figyelmet, itt nemzetek élnek, nyelvek, kultúrák fejlődnek, együtt s nem egymás ellen. Ha hagyják, ha az érintettek és a hatalmak is úgy akarják.

Gratulálok a szerzőnek az elvégzett munkához, a könyvhöz, a díjhoz, megköszönve a Kalligram Kiadó pártfogó jóindulatát a Mercurius könyvek gondozásában.

Szarka László

„... ez az első itteni magyar tájszótár”

Gágyor József „Tallósi szótár I–II”. című kötetéről

A laudáció az ünnepeltet köszöntő, érdemeit méltató beszéd, stílusa ennél-fogva tárgyilagos ugyan, de emelkedett. Bizonyos vagyok abban, hogy a Szülőföld-díj odaítélését a Tallósi szótár megfelelő mélységű elemzése, szakavatott értékelése előzte meg, ezért engedjék meg, hogy eltekintsek a díjazott mindannyiunk előtt ismert munkásságának méltatásától, azonkívül szakítva a laudáció hagyományos – s amint említettem – tárgyilagosan emelkedett stílusával, tudatosan szubjektív és közvetlen legyenek: arról szeretnék beszélni, milyen érzésekkel olvastam ezt a szótárt.

Milyen érzésekkel olvassa ezt a szótárt olyan nyelvész, aki nyelvjáráskutatással nem foglalkozik (tehát a munka tudományos színvonalát a szigorúan vett szakmai szempontok szerint értékelni sem tudja), viszont évek óta egyik kutatási témája a szlovákiai magyar nyelvhasználat? Éppen az említett okok miatt nem tudtam elfogulatlanul olvasni Gágyor József művét. Azért nem tudom nem elfogultan kezelni, mert egyrészt a szerző felfogásával a legmesszebbmenőkig egyetértek, másrészt pedig a szótár élvezetes olvasmány: példaanyaga olyannyira eleven és szemléletes, hogy még azt is magával ragadja, aki a távolságtartó elemzés céljával vette kezébe a kiadványt. A gyűjtés történetét és módszerét taglaló részben azt írja a szerző, hogy mintaként számára a Kiskanizsai szótár, illetve a Büssüi tájszótár szolgált. Nekem azonban egy irodalmi mű jutott az eszembe az olvasáskor: Temesi Ferenc Por című szótárregénye. Gágyor József természetesen nem kerekített hosszabb-rövidebb történetet a címszavakhoz, de azért olvasható itt a bodzapezsgő receptje, a táltoslegényről szóló hiedelem; a szerző röviden leírja a mendikálás, a legénykeresztelő szokásokat, hogyan zajlott a farsangi bál és a menyasszony *beó-lálása*, azaz beavatása, hogyan játszották a *rikizést*, mit jelent a *bakterpénz*, honnan ered a *bimbaszik* szó, milyen esemény volt a tűzoltótötestület zászlajának felszentelése vagy mi motiválta például a *Vasárnap utca*, a *Dögösmajor/Dögös* vagy a *Rajcsúr* megnevezést – a példákat tovább sorolhatnám. A példamondatok itt nem csak azért vannak, hogy valamivel illusztrálni lehessen a címszót; a szótárban nincsenek *A kutya ugat; Nyáron meleg van* típusú mondatok. A szótárbeli mondatokat hús-vér emberek mondták és nem akárhol és akármikor, hanem Dél-Szlovákiában és az utóbbi két-három évtizedben. Vörös Ottó, a kiadvány szakmai lektora azt írja az előszóban, hogy a példákból feltáruznak „a falu hétköznapijai, egészen a családok belső kommunikációjáig”, majd lejjebb: „A falu nyelvjárási monográfiáját szinte hiánytalanul meg lehetne írni adatai alapján”. Én azt mondanám, hogy a közelmúlt története s nemcsak a falué, hanem mindannyiunk élete tárul fel e szótár lapjain. A második világháborút követő csehországi deportálás emléke még ma is elevenen él az emlékezetben: „Mikor *déportáltak* minkét, akkor *igén kemény tél vót. Dérkig érő hóba raktak ki bennünköt a vagonybú.*” Milyen pontos megfogalmazása a szocialista nagyüzemi termelésnek és munkamorálnak az alábbi példamondat! „*Jéerdessen kapátok, ráhúszták a földet a kukorica tövire, a gyom még ot maratt. Azután éty-két nap múva virított.*” A következő mondat olvasásakor meg nem lehet nem

gondolni a szinte az egész Csallóközt és Mátyusföldet beborító fóliásátor-rengetegre, amely még néhány évvel ezelőtt is meghatározta a faluképet: „*Nyugottan befóliászhatta vóna ő is a kertytit, nos má mi pésztt összekereshetét vóna.*”

A nyelvjárási és tájszógyűjtéseket még ma is nagyrészt a leletmentés motíválja, jól példázzák ezt egyik jeles nyelvjáráskutatóknak, Szabó Józsefnek a Mihályi tájszótár ismertetésekor írott szavai: „... sürgősen kellene még többet tennünk, mert egy-két évtized múltával már a lehetősége sem lesz meg annak, hogy a paraszti élet gazdag kincsestárának értékeit – különösen bizonyos témakörökben (pl. szántás-vetés, aratás, kendermunka stb.) – meg tudjuk menteni a jövőnk kutatásai számára.” Ennélfogva egyes tájszótárak sokszor nem a gyűjtés időpontjában élő, aktívan használt szóanyagot tartalmazzák, hanem annál jó néhány évtizeddel korábbi nyelvallapotot rögzítenek. Véleményem szerint e megközelítés háttérben kimondatlanul bár, de az a szemlélet húzódik meg, amely a régít értékesebbnek tartja az újnál, a népet a hagyományos parasztsággal azonosítja, s a falu átalakulásával, a mezőgazdasági termelés jelentőségének háttérbe szorulásával, az ezzel együtt járó polgárosodással párhuzamosan a tájszavak és általában a nyelvjárás fokozatos eltűnését is feltételezi. Holott tudjuk, hogy – minden korábbi vélekedéssel ellentétben – a köznyelv térhódítása nem jelentette a nyelvjárások pusztulását, még Magyarországon sem, ahol érthető módon a köznyelviesség jóval erőteljesebb, mint nálunk vagy a többi kisebbségi régióban. A tallósi szóanyag is azt mutatja, hogy a nyelvjárás él, bár bizonyos hangtani jegyek visszaszorulóban vannak, így például az *ny-ezés* (tehát az *ny* ejtése az *n* helyett) az újabban átvett idegen eredetű szavakra már nem jellemző – legalábbis a példaanyag szerint, pl. *démizsony*, *káplány*, de *román*, *rutin*, *szerpentin*, *indián*.

A szóanyag is természetesen változik. A szerző több helyütt is megjegyzi, hogy például a Barts József által 1887–88-ban a Nyelvtörben publikált bizonyos szavak ma már nem ismertek, ilyen például a *lúdyukmony* 'lúdtojás', a *vízverés* 'izzadás' vagy a *vízitök* 'tavirózsa', illetve egyes szavakat, alakokat már csak az öregek használnak, pl. *Ágnis* 'Ágnes'. A szótárban viszont szép számmal találhatunk valódi tájszónak minősíthető szavakat, például jómagam máshonnan nem ismerem a 'mitugrász' jelentésű *migrifics* és a 'nagy termetű, drabális' jelentésű *devernye* mellékneveket vagy az 'inogni késztet' jelentésű *lúkeszt* igét. Amint a tallósi nyelvjárást bemutató fejezetben a szerző is megjegyzi, „[a] valódi tájszavak – éppen azért, mert a köznyelvben nincs megfelelőjük – többé-kevésbé szívósan tartják magukat. Ezzel szemben az alaki tájszók sokkal jobban ki vannak téve a köznyelv hatásának. A köznyelvi formákhoz való közeledésüket az iskolán kívül a televízió, a rádió és a sajtó befolyásolja a legnagyobb mértékben.”

A politikai és a gazdasági környezet megváltozásának kézenfekvő következménye, hogy a szlovákiai magyarok jó pár – eddigi kutatásaink szerint néhány száz – szlovák szót vettek át. A környező nyelvekkel való érintkezés következtében átvett s részben meghonosodott idegen eredetű szavakat minden további nélkül elfo-

gadjuk, a tájszótárakban is szép számmal találhatunk német, latin vagy szláv eredetű szavakat; ebben a szótárban is előfordulnak német eredetű szavak, pl. *bursli, firnajz, firhang, lecoltol, mitfärer/mitfärél, spórhent*, illetve korábbi szlovák átvételek (ezek szlovák eredetét ma már alig érezzük), pl. *káré* 'kézikocsi', *siska* 'farsangi fánk', *sopa* 'fás- vagy szeneskamra'. A kisebbségi magyarság esetében regisztrált újabb átvételekhez azonban mind a nyelvészszakma, mind pedig a beszélőközösség ambivalensen viszonyul: vannak, akik ezek használatát elítélik, szinte jellembeli hibának tartják s a magyar nyelvet féltik tőlük. Megjegyzem, saját tapasztalatom az, hogy a szlovákiai magyarok (főként az értelmiségiek) körében a szlovák kontaktusjelenségek elítélése szinte kötelező, a megkérdezettek rendszerint elutasítják, hogy ilyeneket használnának, ugyanakkor a következő mondatukba már óhatatlanul becsúszik valamilyen kölcsönszó, s ez természetes is. Ahogyan a tallósiak is természetesen használják a mindennapi életükhöz, a szlovák nyelv dominálta munkahelyükhöz, tágabb környezetükhöz kapcsolódó *agronóm, bandaszka, bombérgyák, cvicski, diktát, mozgóvészna, szkupinár, präccéda, sèkk, tücksaszki, ticsovina, zaszadacska* szavakat, akárcsak a mai élet szavait: *anténa, bankét, bicajozik, kóbojos, zaccos kávé, felvikszel, novodurcsó, tirés, vikkéndezik, székszis*. A szerző nagy érdemének tartom, hogy ezt a kérdést elfogulatlanul kezeli, a szlovák eredetű szavakat – mivel magyar emberek magyar beszédében fordulnak elő – természetes módon veszi fel a szótárba: nem értékeli, csak regisztrálja őket, akárcsak a tallósiak beszédében előforduló egyéb (például durva) szavakat és kifejezéseket is. Egyébként a szótárban jó pár példát találunk arra, hogyan adaptálódnak e szlovák eredetű elemek a tallósi magyar nyelvjárásban: pl. *zšivocsikár* (szl. živočíchár), *mototèkna* (szl. mototechna), *opcsánszki* (szl. občiansky preukaz).

A Tallósi szótár megjelenése fontos esemény a szlovákiai magyar nyelvészet történetében: nemcsak ez az első itteni magyar tájszótár, hanem az első élő nyelvi, egy település belső, mindennapi nyelvhasználatát bemutató szótár. Csak remélni tudjuk, hogy Gágyor József úttörő munkáját többen is követik majd. Érdekes volna egyrészt további vidékek szóhasználatát megismerni, másrészt pedig azt megvizsgálni, hogyan változik a tallósi szóanyag. Ezért csak remélni tudom, hogy egy-két évtizeden belül megjelenik egy újabb elkötelezett Gágyor József, aki már e kitűnő szótárra támaszkodva folytathatja tovább a kutatásokat.

Szabómihály Gizella

Fény, kövek, magány

Török Elemér életéről, munkásságáról

„Már-már betemetett / a rágalom árja- / bizakodva túrtem” írja Török Elemér Fényért perelek című versében, mely egyben első kötetének a címadója lett. Ezzel a kötettel vált igazán költővé. Az ötvenes évek elején volt irodalmunk kezdeteinél, diák, majd főiskolás, kezdő verselő és újságíró-gyakornok, aztán el kell mennie Pozsonyból. Kőművesnek, majd a Bodroghözbe, szülőföldjére néptanítónak. A sorsa, életútja határozza meg lírája természetét. Első kötetét 1966-ban adja ki a Madách Kiadó. Karcsú kötetei azóta jelennek meg, nem bőbeszédű költő, tucatnyi könyve van...

Verseit a táj és népe, a szülőföld s benne a költő élete és sorsa ihleti. A múlt idő és a természet, az egyszerű és mindennapi emberi lét. Fény, kövek és magány, pipacsok és jegenyék, bajszos parasztok és folyami halak, s a tájelemek, Akasztóhegy és a Csizér, virágok és egykori álmok, komor öregedés. Egyszerű dolgok, a vidéki lét és emberi élet alapjelenségei. Másféle, magát modernnek vélő költészet kevésbé ügyel rájuk. A szülőföld- és tájköltészet a tizenkilencedik század óta a magyar líra termékeny és bővizű áramlása, mégis úgy tűnik fel, az ilyen versekre ritkán fordítunk kellő figyelmet. Pedig egykor iskoláinkban ezeket tanultuk s még ma is bennünk élnek. Költészetünk fő árama ma más utakon jár, az egyetemes lét és világ dolgait firtatja. Kevésbé vizsgálja önmaga helyzetét, mélyebb valóságát és hajszálgyökérzetét, melyek táplálják. A költői becsvágy bölcséleti kalandokra és formai játékokra csábítja az alkotót, Török Elemérnek elég magyar volta s a szülőföldje! Az idő igazolja őt, a Kárpát-medence modern történései előtérbe hozták és felértékeltek a magyar lét és történelmi sors alapelemeit és helyzeteit.

Verseiről szóló egyik régi írásomnak ilyen címet adtam: Idill mögött fájdalom! Akkori és mai jelentése ugyanaz: az idillinek tűnő természeti kép mélyén bánat remeg. Valamiféle rejtett fájdalom, de nem az álmodó romantika, netán puha szentimentalizmus hullámhosszán, hanem a férfias tisztánlátás és nehéz sorstudat erejével szólva. A természeti szépségekre és az érzelmekre támaszkodó tájlíra eleve magán viselheti bizonyos romantikus látás jegyeit, Töröknél a szemlélődés komor pátosza és a tapasztalatok szülte rezignáció realizmussá keményíti. Valahogy mintha a Sütői „itt állok, mást nem tehetek” jegyében! Ez az érzés megtartó erő, bár nem deklaratív és nem is hivalkodó, akár szerénynek tűnhet fel, ám hatalma van az ember felett. Nem a közéleti program, a politika nyelvén hangoztatja a megmaradás igényét, hanem ahogy az ember érzi! Nem jelszavas közösségi ügyként, hanem egyéni, becsületbeli szükségként! Bonyolult problémakör, bár egyszerűnek tűnhet, mégis összetett, a beszűkülte faluvilág és peremlét s a nemzeti sors emelkedett régiói között tart élő kapcsolatot. Török Elemér versvilága körülhatárolt, talán szűkösnek tűnhet fel, de ha beleéljük magunkat, megérezzük valós méreteit. Nem széles karolással, horizontálisan fogja át a való világot, hanem a mélybe ásva, vertikálisan keresi lényegét. Ismétlődései, látszólagos monotonája is ebből következik, a hangulatok változásának sokoldalúságával szemléli a szülőföld képét.

Ennek a költészetnek építőköve a lírai kép. Török verseit akár a látvány lírájára

nak is nevezhetnénk. A képek mélyén, összefüggéseik szövetében rejtőzik az érzés, a gondolat is e kettősségből, látványból és érzésből következik. Szinte kézzelfoghatóan realista, mégis képes rá, hogy mítoszt teremtsen. Mint például a Tice szinte rejtélyes képe és fogalma, valamiféle titokzatos archaizmust, ősi szépséget érzünk mögötte. Ahogy bizonyos archaizmust sejtet minden emlék, nincs már a reális jelenség, de még bennünk él! Valami nyugodt szépséget érzünk, amikor a költő azt mondja: „Szombat délután van,/ meghalt egy hét megint...” Vagy ekkor: „Nem történt semmi / csupán ősz lett...” Alkonyi ég alatt című versét így kezdi: „Valami nagy ősi erő / tüzel engem...” Zs. Nagy Lajos írja róla *Költő szalmakalapban* című portréjában, *Jejenyek* című kötetéből idézve versét: „Ma reggel / fekete fű / nőtt az égen. A folyó partja / tele van / aggodalommal.” S megjegyzi Zs. Nagy: „Teli vagyok irigységgel, amiért ezeket a sorokat nem én írtam.” Vagy nézzük kötetcímeit! *Fényért perelek*, *Virágzó kövek*, *Delelő*, *Jejenyek*, *Árnyak és fények*, *Tavaszi égen tél zokog*, *Éveim fehér havasán...* Egyszerűek és áttetszőek, fundamentálisan életesekek, a megismerés vágya mellett a tisztaság akarását sugallják.

Nincs költőnk, aki a szülőföldi magányból annyira keresné a világ felé vivő utakat! S a társakat, akik hozzá hasonlóak! Kötetei teli ajánlásokkal, ahány vers, annyi név, barátok, egykori munkatársak, találkozások, élők és holtak emléke. A kőművesek, akikkel élete nehéz szakaszában dolgozott, társak és barátok, együtt gondolkodók, közeli és a távolban élők tágítják számára a szülőföld körét. A Bodrogek és a Tice régiójába hozzák számára a világ jelenlétét, közös gondok súlyát és az irodalmi szolidaritás szellemét. A lírai képek sajátos erejükkel látványt és érzést ötvöznek egybe. Török nemcsak műveli, hanem igyekszik megújítani is a szülőföldköltészetet. Korszerű látással és intellektuális gondolatisággal fejleszteni, modern képzet-társítással gazdagítani. Az értelemre, sokszor az áltudatra hivatkozó világban a szív-re (is) apellál s a lelket is célba veszi, hogy figyelmünket a régió által az emberre irányítsa. Az egyesülő Európában ez a cél egyre kívánatosabbnak tűnik fel, a globalizálódó valóságban mind szükségesebbnek mutatkozik. Az új magyar nemzettudat ki-munkálásában pedig – úgy tűnik fel – helyettesíthetetlen!

Duba Gyula

Poór József

Az elindulás perceiben

Ember Péter régóta várt egy üzenetre, bár annak sem tartalmáról, sem az üzenő kilétéről mit sem tudott. Adódott olyan hónap, amikor ez az érzés egyszerűen felszívódott benne, de aztán rátörtek olyan percek, mit percek, félórák, sőt órák meg napok, amikor szentül meg volt győződve arról, hogy végre eljött a hírvétel várva várt pillanata. Eleinte úgy vélte, hogy postás csönget majd be, vagy a telefonban nevét említve egy recsegő hang szólítja, vagy lassan percegni kezd – mint szű a fában – a fax vevőrendszere, s érkezik egy írásos üzenet.

Így idők távlatából, számára is hihetetlenül, de úgy tornyosult pár egymásra rakódó év, hogy közben várakozása nem lanyhult. Ez olyan bizsergető feszültséget kölcsönzött neki, melyet talán a rajtvonalon a pisztolylövés csattanására várakozó hosszútávfutónak jelent a várakozás. Csak olykor-olykor asszonya figyelmeztetően és fegyelmezően kíváncsiskodó hangja zökkentette ki állapotából, amikor is napról napra állhatatos pontossággal – kilenc óra nulla perckor – alapos gondossággal ürítette ki a postaszekrényt, s kérdezte esetenként, ha elhagyta az épületet, volt-e hívása, érkezett-e címére faxüzenet, mire felesége gyanakvó és annál beszédesebb szemöldökfelvonással tűnődött el, hogy vajon mégis mire, vajon mégis mit vár?

– Mit?! – ingerkedett, ha elfogyott a türelme. – Na mégis mi a pék pókját? – vágott ekképpen vissza, ha nem bírt magamagával, annak ellenére, hogy erős hittel ragaszkodott ahhoz, hogy az üzenet tartalma sorsára nézve meghatározó lesz.

Keményre zsúfolt tavaszára, embertelen nyarára fergetegesen érkezett az ősz. Nem is hitte volna, hogy már itt az ideje tengerre szállásának, s őszintén szólva az indulás felkészületlenül érte. Életstílusából eredően filmszerűen torlódtak egymásra napjai: asszonya ígérte, s be is váltotta, hogy csomagjaival átviszi cseh vitorlázó ismerőseihez Břeclavba, s búcsúzott tőle, mint reménytelen esettel. Aztán a számára még mindig legendás Bécs, meg az Alpok előhegységei szerpentinjeivel, a határon ismét a vámosok lóvátévése, a pirkadat, baráti ölelkezés a rijekai kikötő parancsnokával egy zsák mátyusföldi paprika jótékony közreműködésével, és végre vitorlabontás, napnyi hosszúságú összehangolódás emberekkel, hajóval, és immár a hálás őszi alkonyat, föl-le liftezés a quarnerói öböl hullámvászában, s csak úgy kiszaladt a száján, hogy ilyen nap után érdemes meghalni... Éjféltájt visszavisszacsendült benne ez a mondat, amikor már eszeveszettül füttyült a kötélzetben a szél, s egyre nyilvánvalóbbnak tűnt egy *készséges vihar*, mintha csak beváltani kívánta volna esteledéskor hangoztatott kijelentését az elmúlást illetően, s fogadta meg nem először életében, hogyha ezt a ribilliót túléli, vízzel még a fürdőkádban sem óhajtja a találkozást.

Az *üzenet* várásában szünet, istenem, mögötte a már hátborzongatón szép éjszaka, mert itt a megváltó reggel, a meghunyászkodott északi széllel, mint mondotta, a megváltó reggel. Hömpölygött felé a sziklás partszakasz nyújtózó szirtjeivel, a tenger párába vesző távlataival, eléje törekény világítótorony képe libegett, hófehér szárnyakon. Érezhette Ember Péter, miből születik a csoda. Kérte volna a kapitányt, hogy időzzenek még egypár percet. És ekkor váratlanul ráébredt, hogy neki ennyi juttatott az elébe táruló világból és nem több, s amit ehhez megszerezni, a természettől megkapni kívánt volna, az már bitorlás lenne. És megtörtént, hogy a megfelelő hullámhosszra hangolódott: az évek óta érzett *üzenet* vételére, ami a világítótorony látványából fakadóan ennek a tartalomnak felelt meg: Várta! Érezz! Vedd az üzenetet!

Ember Péter úgy telt meg, ahogyan az kellemes. Mert a látványból átérezte az emberi sorsot, a tengert, a mindenséget. Utána utazása másodlagossá vált. Így a hajó, a társai marasztalása. Az első kikötőig kötelességszerűen végezte feladatait, de Pulába érkezvén elbúcsúzott a csodálkozó legénységtől és a kapitánytól, aki pár szóból is értette Embert, s mint fontos *üzenettel a tarsolyában*, s mint akit még vár a *desifráls* izgalmainak java része, útnak eredt.

Idejött, Mátusföld szívébe, sorsának itt kell beteljesednie, vélte annak idején... Idehaza senkinek semminemű magyarázattal nem szolgált, de istenigazából senki nem is várta tőle, annyira a maga útját járta. Élte *hátér-életét* hónapszámra, de lefekvés után gyakorta *váltott szót* a világítótoronnyal. Mígnem egyszer csak, a lamelyik énje jóvoltából, tollba mondódott a jelzőtorony meséje.

Mese lett volna?

Az események képkocáinak hatására egyre erősebb kényszert érzett ahhoz, hogy jegyzetelni kezdjen. Ez a jegyzet kezdetben lassan-lassan sorjázott, majd jöttek a lázasabb esték, amikor oldalnyi *híradást* vetett papírra. Közben észrevétlenül elszaladt az ős, a tél, s a *híradás* is kikerekedett:

Az északnyugati tengerparton élt Umbra Tekera. Nem itt született, a sors hozta erre a tájra, és már régóta beletörődött életének eme fordulatóba. Egy napon Umbra Tekera, miután elnyerte a világítótorony őrének állását, kiköltözött a szigetek túl Fehér-zátony még fehérebb világítótoronyába. Ezzel mintha minden kötelet elvágott volna, ami ez ideig az északnyugati tengerpart lakóihoz kötötte. Lassan eltelt egy év, s többé senki sem látta megfordulni a kicsi boltokban, italkimérésekben, de még csak a vaskereskedésben sem. A halpiacon sem bukkant fel kócos fejével, hogy a kofákkal megvívja mindennapos szócsatáit, és hovatovább elveszett a környék vénasszonyainak híreiből is.

Hogy Umbra Tekera még az élők sorában volt, arról az Öreg Fiú ócskavasnak is beillő, hivatalosan Szívek Szavának elnevezett őrhajójának a személyzete adhatott volna hiteles tájékoztatást. Az említett szolgálati hajó félévenként meglátogatta a Fehér-zátony még fehérebb világítótoronyát. Ebből az alkalomból feltöltötték a Tengerészeti Hivatalhoz tartozó építmény egyetlen személyének, a toronyőr-

nek az éléskamráját. Tárgyak garmadája érkezett a torony műszaki berendezéséhez, de a fényjelzőrendszer üzembe helyezésével a lélek melege sugallotta éjszánkánként a toronyőrnek, hogy akarva-akaratlan ő is csak egy közösség tagja... és dacolt a kinti magánnyal. De ha az este közeledett, egészen átszellemült, már-már szertartásosan készülődött a jelzőrendszer üzembe helyezéséhez. A kigyúlt fénynyaláb Umbra Tekera egyetlen üzenete volt az emberek felé. Ha szürkülni kezdett, ha feltűntek a csillagok és kigyúlt a torony jelzőtüze, akkor a toronyőr a városokra, falvakra emlékezett.

Gondolatban betért az ismerős utcákba, bekopogtatott az ismerősök ajtaján, és leült a gazdák asztalához. Sok kérdést kapott elképzelt vendéglátóitól, ami általában azzal kezdődött, hogy „hogyan élsz ott kint, a szolgálatban, Umbra Tekera?” S erre ő azzal a megszokott mondókéval kezdte, hogy „ne panaszkodjon az emberfia, ha a napfelkelte egészségben találja”.

„Mégis, Umbra Tekera – hallotta a további kérdést –, hogyan birkózol meg a magányossággal?” Erre a toronyőr rendre azt válaszolta gondolatban, hogy nem ismerheti ő a magány fojtogatását, mert a Gondviselés törődött a teremtéskor az élőlények sokféleségével, minek következtében a világítótoronyt az élet olyan sokszínűsége veszi körül, mintha csak ott élne a partvidék valamelyik öblének kunyhójában.

Aztán gondolatban ő, Umbra Tekera kérdezett. Viszont csak csupa általánosságot. A múlt héten azonban megváltoztatta kérdéseit. Magáról kérdezett, mert az igazság az volt, hogy Umbra Tekera szerette volna megtudni, mégis mit gondolnak róla, amiért hátat fordított az emberlakta vidéknek, és kiköltözött a világ végére.

Mint köztudott, az északnyugati partvidéket gyakran sújtották természeti csapások. Ilyenkor az volt a szokás, hogy a településeken gyűjtést szerveztek a károsultak megsegítésére. Umbra Tekera helyzetéhez mérten többet adakozott, mint azt társadalmi helyzeténél fogva az emberek elvártak tőle, illetve ildomosnak tartottak. Olyankor is elől járt nemeslelkűségben, amikor a többiek tudomást sem szerezhetek segítőkészségéről.

Mégis. Umbra Tekera hamarosan azt vehette észre, hogy barátoknak vélt emberek fordultak el tőle, jó ismerősök viseltettek iránta fenntartásokkal. Erre Umbra Tekera magát vádolta, amiért nem járt el kellő tapintatossággal és szerénységgel a kényes helyzetekben.

A napokban a férfi ismét mérlegre tette lelkét, s szinte úgy látta helyzetét, hogy attól csüggedésnek adta át magát. Már-már a kétségbeesés határára jutott. Kiállt a torony felső emeletének erkélyére, a partot fürkészte, majd tekintete csillagalakzattól csillagalakzatig repült, s egyszer csak érezte, hogy ebben a mindenségben egyedül áll, s érezte azt is, hogy mindehhez képest nevetségesen kicsi az ő gondja. Akkor arra kérte a Gondviselést, hogy ajándékozza meg éleslátással és kellő lelki erővel, hogy kitarthasson a gondok közepette.

A Gondviselés mintha meghallgatta volna Umbra Tekera kérését: a toronyőr szemére nyugalmat és erőt adó álmodást küldött. Reggel, amikor a férfi kilépett a világítótorony ajtaján, kezében egy vödör tiszta vízzel, hogy elvégezze a reggeli tisztálkodást, mint minden hajnalon, körülpillantott a zátony kis öblén, a látóhatáron, amikor szokatlan vízfodrot észlelt az öblön kis famólójának tövében.

A természet egészséges kíváncsisággal áldotta meg Umbra Tekerát. Nyomban a lábához tette a vödröt. Nagyon is jól ismerte a reggeli mozgólódások menetrendjét, de ennek az élénk vízfodrozódásnak, már-már hullámozásnak semmi köze nem volt a víziállatok mindennapos tevékenységéhez. Szemellenzót formált tenyeréből, s elképedt arckifejezéssel nézte a vizet.

Odalopakodott hát a móló tövéhez, és látta, hogy egy mintegy háromméteres állat vonalai derengenek a víz mélyének homályában, bőre fehér és halványzöld árnyalatokban játszik.

Az állat gyanútlanul úszkált a faalkotmány cölöpei között, s egy váratlan farkmozdulattal a vízszin fölé vetette magát, miközben pár vödör tartalmának megfelelő mennyiségű vizet zúdított az elképedt Umbra Tekera képébe.

– Szarházi csavargó! – hördült fel a toronyőr, majd magához térve a meglepetéstől, öklével fenyegette meg a rendbontót, s néhány szitkot vetve utána hirtelen ráébredt, hogy sohasem látott még életében hasonló állatot. Arra mégsem adódott alkalma, hogy még egyszer szemügyre vehesse a hívatlan látogatót, mert az elmerült a vízben, s aznap már nem mutatkozott.

Umbra Tekera napjának menete ezen kis kitérő után visszatért megszokott rendjéhez.

És másnap?

Kezében egy vödör tiszta vízzel, hogy elvégezze a reggeli tisztálkodás nem nagyon kedvelt műveletét, egy pillantást vetett a kis öblre: a víz színén ismét ott a nyugtalanító hullámfodrozódás. Umbra Tekera letette a vödröt, visszalépett a világítótoronyba, most kettesével vette a lépcsőfokokat, máris az első emeleti erkélyről vizsgálta az öblöt.

Nem kétséges, a tegnapi állatot látta, a mintegy háromméteres, fehéres és halványzöld színű test ott csillan a móló tövében, a víz fölé vetette magát, úgy mutogatta erejét, s delfinhez hasonlatos hangokat adott ki.

Umbra Tekera alig hiit a szemének, mert úgy látta, hogy az állat a világítótoronnyal szemezget, annak fütytyentget.

– Kész marhaság – dohogott a toronyőr magában, ismét kettesével a lépcsőfokokon, de most lefelé, ki a mólóhoz, s ott szembeállt a víz színén hetykélkedő állattal.

– El innen! – kiáltott Umbra Tekera. – Ilyen nincs is, mint amilyen te vagy, vagyis nem vagy! El innen! – S csak mondta, egyre haragosabban mondta a magát, az idő telt, s kettejük szokatlan harca lassan tetőződött. Az állatot továbbra is szórakoztatta Umbra Tekera méltatlankodása, míg végül a toronyőr faképnél hagy-

ta a hívatlan látogatót. Magára hagyta, de képzeletét felizgatta a helyzet. Nem lehet, hogy a hosszú egyedüllét következtében érzéki csalódás áldozata lett? Hogy mégsem rémlátomás foglya, az máris tisztázódott, amikor ismét kipillantott az ablakon.

A Jövevény – nem is tudta, mikor ragasztotta az állatra ezt a nevet –, a Jövevény, úgy látszik, huzamosabb tartózkodásra gondolt, amikor legújabb tanyahegyiül a világítótorony melletti öblöt választotta: most is ott körözött a vízben.

Aztán arra is gondolt Umbra Tekera, hogy lám, még mindig nem elég szerény, még nem tanulta meg, hogy kellő alázattal és tisztelettel álljon a tenger színe elé: Most is milyen hetykén kiabált rá a Jövevényre, hogy tűnjön el, mert az ő állattani ismereteiben olyan vízilény nem szerepel, mint amilyenek ez itt *megjászotta* magát.

Valami mégiscsak hibádzik – tépelődött a toronyőr, s amikor magokat vetett a szárnyas állatoknak, a konyha maradványból odavetett néhány marékkal a még mindig ott tartozkodó Jövevénynek is.

Az állat kitörő örömmel fogadta Umbra Tekera cselekedetét, bár inkább csak játszadozott az elébe került táplálékkal. A toronyőr ebből tudta, hogy a Jövevénynek nincsenek táplálékbeszerzési nehézségei. A férfi arra is gondolt, hogy a Jövevény kellő egészséggel és erőnléttel rendelkezik a vadászathoz, csak mivel annyira ragaszkodott az emberekhez, úgy látszik, hogy az állatból hiányzott a természetes óvatosság és félnkség.

– Mihez kezdjek én veled? – nézett kérdően a jámbor tekintetű állat szemébe. – Megzavarod a napjaimat, és a terhemre vagy. Ha valamiről szó lehet, az csak anyyi, hogy megpihensz itt. Mint a vándor egy állomáson.

De mondhatott a hálnak bármit. Az úgy itta a szót, mint az iszákos a borocskát. Ez bőszítette fel leginkább a toronyőrt, aki előhozta még a szigonyt is, hogy megfenyegetse az állatot. Az meg úgy tett, mint aki először látott életében ilyen szerszámot.

Nem ezt érdemeltem – tért vissza gondolatban Tekera a Gondviseléshez. – Dolgos voltam, becsületes és tisztelettudó egész életemben, és most ez a fizetségem? Mert mi ez az egész, ha nem beteges képzelődés, egy lázálom, amelyből nincs is ébredés! Így fognak rám találni, az örületbe kergetve, majd kényszerzubbonyt húznak rám, és elterjesztik az egész partvidéken, hogyan jártam.

A rákövetkező napokat Umbra Tekera rejtőzködése jellemezte.

A hal kutatott utána, mert hol itt, hol ott vetődött fel magasan a víz fölé, hogy szétnézhesen a parton. A toronyőr még a csónak használatáról is lemondott, holott annak előtte, ha körülményei megengedték, egy nap sem mulasztotta volna el, hogy körbevezesse a kis szigetet.

Most szinte önkéntes szobafogságot vállalt, s megkönnyebbült, amikor végre leszállt az este.

Ez az este váratlanul fordulópontot hozott a toronyőrnek a hallal szemben tanúsított magatartásában. A változást Umbra Tekera belső hangja idézte elő.

– Te, ember – szólt a belső hang –, minden reggel felkel a Nap, amitől te egyáltalán nem rettensz meg, s nem menekülsz előle a szoba sötétjébe. Pedig ha van valami megfjejthetetlen, akkor ez az, és te ettől nem esel zavarba, de egy hal magatartásától igen. Méltó vagy te, Tekera arra, hogy részese légy bármilyen csodának is?

Csendesedni kezdett ezzel Tekera lelki háborgása, s valamiféle megbékélés telepedett a szobára: a toronyőr befelé dúdolvá, az eszközeit ellenőrizte. Később az erkélyről barátkozott a világgal, s benne lázító, tiltakozó gondolatok helyett a csillagok muzsikáltak.

Az éjszaka is kegyes volt hozzá.

És a reggel!

Fény- és színzuhatagban olvadozott a táj, Umbra Tekera kezében a szokásos vödör vízzel, a reggeli tisztálkodáshoz készülődött. Nyugtázó pillantásokat vetett körbe, s közben nem tudta, mi az, ami hiányzott a képből, amikor egyszer csak felkiáltott: Jövevény!

A hal erre a kiáltásra sem jelent meg.

Tekera visszalépett az erkélyre, szemellenzöt formált a kezéből, megismételte a hívást másodszor is. Arcán édeskés bánat jelent meg, mellkasában apró szűrásokat érzett. Aztán haragosan legyintett. – Még jó, hogy mára esedékes az őrhajó megérkezése – jutott később eszébe. És most már ehhez tartotta magát.

Az Öreg Fiú és a személyzete is a régi volt, mint ahogyan a toronyőr kívánságai is ugyanazok voltak: az ember a partvidék s a világ friss híreit szomjúhozta a lélek táplálékául.

Az őrhajó kormányosa, Umbra Tekera katonakorabeli cimborája idézgette s kedvére fordítgatta-ferdítgette a régi emlékeket, majd megkeverte a legfrissebb eseményekkel: – Ja, öregem, ha nem mondtam volna, az ostragatteni delfinárium zárószervezete meghibásodott, ojjé, öregem, gondolhatod, hajnalra mire ébredt a személyzet!

Felfigyelt erre Umbra Tekera.

– Az van – folytatta a cimborá –, hogy az egyik állat, hogy tudd, sápadt, haloványzöld színű és megvan vagy háromméternyi, északi morongó fajta. És ha majd itt kószál a partvidék meleg vizeiben, akkor skricc! – S a nyakára tette a kezét.

– Északi morongó?! – kérdezett vissza a biztonság kedvéért Tekera.

– Annak ez a pechje – erősítette meg a kormányos. – A nyár idejére át is került a delfinárium hűtött medencéjébe, de most már fuccs! Azóta is egy ember bömbölésétől hangosak a parti kocsmák. Tudhatnád, a gondozója... Mert kellett nekije annyira az emberhez szelídítetnie aztat a szegény állatot!

Csak nézett, nézett maga elé Umbra Tekera, nem is hallotta talán, hogy látogatója holmi modernizálásról beszél már, miszerint az északnyugati partvidék és a Fehér-zátony között küszöbön a nagy változás, számítógépes rendszer működésé-

re gyúl majd fény az egész partszakaszon, lesz rádiótelefon, meg mi minden más, és persze iskolázás és ivászattal tarkított vizsga. Hallotta is ezt, meg nem is Umbra Tekera és füstölgött magában, mert az ő hitvallása szerint az ember, az a hitvány, megcsúfolta a természet teremtményét, amikor a Jövevényt szelídítés ürügyén a *delfináriumban bohóckodásra* kényszerítette. Hiszen az állatot az élelmezés segédelmével idomította ilyenné vagy amolyanná. Most pedig a Jövevény kiszolgálattá vált, hiszen gyanútlanul közeledik akár a legnyamvadtabb orvhalászhoz is.

– Kár, kár – szakította félbe a kormányos híradását Umbra Tekera. – Én meg, legjobb lesz, ha szabadságot kérek – ezzel egy nagyot köpött a sarokba, és dühögött, hogy már majdnem elmondta találkozását a Jövevényvel, de a szentségit, benne rekedt a vallomás!

Ember Péter még látta lelki szemeivel, amint Umbra Tekera erőteljesen teleszívta mellkasát, majd kiszakadt belőle egy sóhajtás.

Miért is látta ezt a jelenetet ismétlődni több napon át?

Tekera – az őrhajó kormányosának jelenlétében – miért ismételte neki naponta ugyanazt?

Emlékezetébe végül is így *olvadt be* a jelenet.

És vége szakadt az *üzenetnek*. De csak látszatra.

Egyszer csak elhangzott a rádióállomásokon: a Balkánon, mint a futótűz, fel lángolt a háború.

Ekkor estéknként Ember Péter képzeletében újra megjelent előtte Umbra Tekera. Füstoszlopban pillantotta meg, amint belopakodott egy faluba.

Másnap ugyanígy indult az *üzenet* mozigépe. Majd Tekera rongyos öltözetben megérkezett egy Intézmény kapujába, ahova hosszú várakozás után bebocsátást nyert.

Odabentről nemsokára ijesztő nevetés, kiáltozás, majd futólépések zaja halatszott, s Tekerát kipöndörítették.

– De kérem – szabadkozott még egyszer Umbra Tekera –, kötelességem eljárni a szelídített északi morongó hal ügyében!

Az Intézmény hamarosan rendelkezett, hogy vizsgálják felül a katonai szolgálat alól felmentett személyeket, bár Tekera éppen toronyőr volta miatt nem volt hadköteles. Szégyen – így a Mindenkori Hivatal –, hogy amikor a Haza érdeke előbbrevaló mindennél, fegyverforgatás helyett mindenféle alakok lebzselhetnek az utcán bármilyen címszó ürügyén.

Így került fel Umbra Tekera neve egy feketelistára. Miután a megbánás és hűségnyilatkozat helyett vitába szállt hazafias kötelességeinek elmulasztását illetően, először teste csonkított meg, végül pedig mint büdös hazaárulót úgy lőtték bele egy verembe harminc, ötszáz vagy ezernyi sorstársával, hogy senki sem tudta, a szárazföldi tartomány tömegsírjainak melyike lett örök fogvatartója immár.

Ilyen volt 1993 tele, a Fehér-zátony világítótornyának környéke szélteben-hosszában. És hallotta olykor estéknél Ember Péter, mint lemezről, az előbbi szö-

veget.

A *hírvétel* után alapvetően megrendült benne sajátos realitásérzete, tehetsége, mellyel bírta az álom és a valóság közötti kötélánc titkát.

Csak egy biztos, hogy ő azóta sem nézett a tenger felé.

Egyedül, ami jelezte, hogy lesz valami folytatódása az *üzenetnek*, az talán az volt, hogy átépítésre őhöz került az a vitorlás, amelyről annak idején megpillantotta a Fehér-zátony világitótornyát.

Kezdetben nagy vehemenciával állt neki a felújításnak, aztán ahogy mutatkozott a munka eredménye, s ahogyan megjelentek az első érdeklődők, egyszer csak azt vette észre, mennyire megkönnyebbült, hogy nem kelt el a vitorlás.

Aztán vázat épített föléje, arra vásznat feszített, hogy védje esőtől, hótól. Mintha valami új szentély épült volna fel, mindenféle dísz és küldetés nélkül. Leggyakoribb látogatói az embereken kívül a szárnyasok voltak; néhány vadgalamb már szintén kinézte magának. Mert a hajó itt rekedt a síkság közepén, távol a tengertől. De ami igaz, az igaz, minden újjáépült benne, s ami belekerült, az magáért beszélt. Komoly és nem olcsó műszerek is otthonra találtak kabinjában, a képernyőn keresztül műholdak ontották az információkat, ha volt, ki kérdéseket tegyen fel. És bizony volt, mert Ember átjárta általuk a bolygó világtengereit, bekukkantott szigeteinek és kikötőinek szakmai titkaiba, s többet tudott tízezer kilométerrel odébb található helyekről, mint a település határainak berkeiről. Közte és a műholdak között a kommunikáció angol nyelven zajlott, egy évet járt nyelvtanfolyamra, amit odahaza pár éves felkészülés előzött meg, de főleg a hajózás szaknyelvén volt képes elbodogulni. Rádióadóján keresztül, amely szintén vizsgákkal és engedélyeztetéssel járt, más világok kapui nyíltak meg előtte. Új kapcsolatokra talált, melyek mintha felerősítették volna benne a tenger hívását, s egyszer csak megérezte, hogy eljött útra kelésének az ideje.

Mennyi volt az addig eltelt idő? Egy év? Vagy tíz? Maga nem érzekelte az időt. Azt tudta, hogy indulnia kell. Azt is tudta, hogy felkészült, nem érzett lelkiismeret-furdalást. Tudásban, fizikai erőnlétben látszólag átlagon felülinek mondhatta magát, de odakinn a vízen minden más.

Évei? Már tíz és tíz évvel ezelőtt is kortalan volt, mint általában az öregek...

És a cél? Mi célja van a vadon élő állatnak, amikor vándorlásra indul? Tudják az ösztönei. S az ember, Ember Péter?

Csak valami megrendült benne. Iszonyatosan üvöltött benne egy hang. Minden eddig be nem járt dűlőútért, minden elmulasztott ölelésért.

Amikor hajóját a daru a vontató rakterébe beemelte, hogy elindulhasson a tenger felé vezető útra, némán állt meg a kert tövében. Mint aki gyökeret vert. Várakozott hangtalanul, mint egy sziget távolságot fürkésző néma szobrai, időtlenül, visszavonhatatlanul és esetlenül.

Zirig Árpád versei

három...

I
ötórai tea a bársonyos forradalom
átültek a másik korosszékbe
nem járnak ma sem gyalog se vonaton

II
egyre közelebb hozzám a távol
szomorkás bús a beborult ég
károg s felszáll egy varjú az akácfáról

III
én daloltam mint a megátkozott
közben sötét téli este lett
a világ arca meg... mégsem változott

démonok járnak...

nincs a testnek szerelemillata

kertünk fűhaja megőszült
ormótlan gépek taposnak itt
átkeresztelő pozsony
lopkodja el csallóköz
legértékesebb fiait
démonok járnak
szép tájainkat
asszonyaink hasában janicsárok
tarkopasz gyümölcsfáink fázna
verejtékszagú a szülőföld
rajta idegen bálványok
újjgazdag is idegen nyelven
drezúrázza vérebét
mord kastélyni házának
homlokzata szilvakék

van sziklakert
csillogó tó fenyő
terepjáró kocsi
benne rabló besenyő
vagy hegyi betyár
géppisztolyos bandita
már nem a borovicska
márkás vörösbor
jeges whisky az itala
én meg rendületlenül várok
kivárom azt a napot
mikor tavasz lesz itt
virágos réten
magyar földön sétálhatok

függőönt játszik a pók

a hártvás pocsoya felett
 fejemet lehulló cseresznyék
 találják el
 régmúlt tavaszaimból
 egy kósza emlék
 a rét virágait szaggatva
 énekel
 részeg felhőfoszlányok
 dülöngélnek
 flamingószínből hanvasodik az ég
 akár az átok
 ráül a házak boltozatára
 kertek alól lopakodik a sötét
 bennünk toronyórák kondulnak
 szél settenkedik a nyárfák alatt
 tapintható fájdalom a múlt
 irigykedve nézzük
 kéményeinken a gólyát
 az elköltöző vándormadarat
 még mindig falként
 magasul a félsz
 álmodni új földek otthonáról
 nem tudunk
 csak lecsorgó szürke fényt
 nyit az egek sátra
 új álmokat szőni? nem
 a régiekhez ragaszkodunk
 furcsa lakhely ez itt
 kihűlt hideg haza
 úgy érkezik el az este
 hogy nincs a testnek
 szerelemillata

Szalay Zoltán

Raszkolnyikovok

– Kik ezek az emberek? – kérdezte a férfi.

– Tessék? – kérdezett vissza az elárúsítónő.

A férfi rá se hederített a nőre. Ott álltak a vegyesbolt ajtajában, a nő éppen bezárni készült az üzletet. A férfi magas, edzett testalkatú, rövid, szőke hajú, szemüveget viselő fickó, a buszmegálló pléhből készült váróterme felé nézett. Ott figyelt valakit.

– Felesleges emberek... – mormolta báméskodva, majd lassan az épület előtt álló autójához sétált. Miközben előhalászta a kulcsot a zsebéből, az elárúsítónő bezárta az üzletet, felpattant kicsike biciklijére, és elhajtott. Kora őszi délután volt, estszerű, idegesítően nyugodt délután. A férfira hatással volt a hangulat, mely a környezetből áradt: nyomasztotta. Talán ezért is figyelt fel a jelenségre a buszmegállónál. Mintegy sejtette, hogy valami sötét dolognak kell kifejlődnie ebben a siralmas hangulatban. Eltűnt a nyári meleg s a nyárral együtt a természetből áradó kedvesség. A világ eltorzult, mint minden évben. Ezúttal azonban valami különös történik, állapította meg a férfi.

Beült a kocsiba, bekapcsolta a rádiót, hogy ne nyomja szét a fejét a csend. Híreket mondtak éppen, a férfi azonban nem figyelt rá, milyen híreket, csak a szavak zenéjét hallgatta. Nem volt semmi különösebb dolga, hazamehetett, leülhetett olvasni vagy éppen megbütykölhetett valamit a háznál. Segíthetett a fiának a leckeírásban. A fia harmadikos volt. Túl sok segítséget nem igényelt a tanulásban, általában nem küzdött gondokkal semmilyen tantárgyban. Apja büszke is volt rá. Szeretett vele lenni. Most mégis úgy érezte, nem akar hazamenni hozzá. Felesége még dolgozott. Kozmetikai szalonja volt a városban. A férfi fociedző volt. Régen maga is sportolt, most pedig örömét lelte benne, hogy foglalkozhatott a fiatalokkal, még ha azok nem is voltak mindig olyan tehetségesek, hogy elkápráztatták volna.

Az alak, akit korábban ott látott ógyelegni a buszmegállónál, mintha felszívódott volna. Ő azonban érezte, hogy még mindig ott van. Nem hagyhatta annyiban a dolgot.

Lekapcsolta a rádiót, kiszállt, és becsukta a kocsit. Gyerekhangokat hallott a buszmegálló mögötti területről. Valami szerény kis játszótér volt ott. Elsétált arrafelé.

– Óvatosan hajtsd azt a hintát – mondogatta a fiatal nő az egyik kisfiúnak, aki két társával egy pörgős hintán játszott. Ezeken a gyerekeken kívül még két kislány volt a játszótéren, ők a nő társaságában homokoztak.

Egy seregnyi veréb ugrándozott a játszótér mellett. Néha felszálltak, hogy aztán ugyanoda visszaereszkedjenek.

A fiatal hölgy lelkesen magyarázott a két kislánynak, valamit a homokvárak szakszerű építésének módszereiről. Óvónő volt a helyi óvodában, így igazán értett a gyerekek nyelvén. Szinte csak velük érezte igazán jól magát. Most szonban valahogy nem tűnt túl felszabadultnak. Mikor például a férfi felbukkant a vegyesbolt fehér-kék-pirosra festett épülete mellett, gyanakvóan mérte végig. Máskor pedig a buszmegálló rozoga bódéja felé vetett vizsgálódó pillantásokat.

A férfit ismerte, de nem túl alaposan. Annyit tudott róla, hogy edző egy pozsonyi focicsapatnál, de még soha nem beszélgetett vele. Tulajdonképpen tartózkodott a férfiaktól, annak ellenére, hogy azok nem tartózkodtak tőle. Sokan ostromolták, de mindenkit lerázott. Utálta a rámenős férfiakat. Egyetlen pasással bírta ki hosszabb ideig, másfél évig, de aztán ezt a kapcsolatot is túl „nehéznek” találta. Jobban érezte magát a gyerekek között.

Ezen a napon nem tervezte, hogy kijön a gyerekekkel, csak éppen bevásárlásból igyekezett haza, mikor látta, hogy a csöppségek itt játszanak a gyér berendezésű játszótéren, s csatlakozott hozzájuk. Szerették őt a kicsik, mert nem úgy bánt velük, mintha tudatlan apróságok lennének, hanem egyenrangú társak. Órákig képes volt homokozni a gyerekekkel.

Nem tudta, ki leskelődik a buszmegállóból, de érezte, hogy valami veszélyes fickóról lehet szó. Ezért nem is akarta itt hagyni a kicsiket, akik csodálatosan érezték magukat. Félt. Érezte a környékre telepedett baljós hangulatot, mintha köd lett volna, bár pára nem volt a levegőben. Egy fej bukkant elő néha, de csak pár pillanatra. Valami sötét részlet a leskelődő valakiből.

A leselkedő valaki azon tépelődött, kirohanjon-e. Befészkelte magát a váróterembe, mint valami várba, csak néha-néha dugta ki a fejét, hogy körülnézzen, és átpásztázza a környéket. Látta a gyerekeket, és megjött az étvágya. Azon törte fejét, kitörjön-e, akár Zrínyi Miklós és hős társai, és megtámadja-e a kölyköket, elkapja-e valamelyikük vékony kis testét és lerágja-e róla azt a falatnyi húst. Határozott kedvet érzett a dologhoz. Csakhogy észrevette, hogy egy nagydarab, izmos férfi is itt mászkál, és figyelni őt. Túl éber és túl erős volt az a férfi. A leskelődő tudta, hogy ha megtámadja a gyerekeket, ez a férfi szétveri a fejét. Nem szabadott kockáztatni. Lesz még idő. Holnap visszajön. Holnap, mikor tiszta lesz a levegő. Akkor megteszi. Elintézi őket. Mind egy szálig. Ezek a nyavalyások legalább annyira feleslegesek, mint ő maga, gondolta. Feleslegesek.

Vértett a keze. Nem tudta, hogyan keletkezhetett a seb a kézfejen, de erőteljesen vértett, innia kellett a kiömlő vért, hogy az ne csurogjon szét mindenfelé. Nyalta a kezét, akár egy kutya, itta a vért, s úgy érezte, mintha már valamelyik kölyök véréből inná, mintha már kettészakította volna az egyik prücsök cingár kis testét, és abból nyalná a meleg, fiatal vért. Elterült a földön, alig volt magánál. Pedig aznap nem is ivott semmit. Szinte az egész napját itt töltötte. Várt a megfelelő al-

alomra, mikor pedig az eljöhett volna, megérkezett ez a veszélyes férfi, akitől megijedt.

Egész éjjel ott fetrengett a váróteremben. Később már inkább vágyott pálinkára, mint vérré.

Az edző elszívott egy cigit a váróterem mellett, mikor pedig a gyerekeket hazavezette az óvónő, maga is távozott. Idegesítette, hogy dohányzik. Akkor szokott rá, mikor abbahagyta a focit. Azóta egyre tunyább lett, egyre kevésbé vigyázott az egészségére. Mégis továbbra is erősnek érezte magát, tudta, hogy fél másodperc alatt el tudná intézni azt a disznót, aki a gyerekeket leste a váróteremből. Hazament, s közben egyre inkább foglalkoztatta, hogy milyen élvezetes, igen, élvezetes lenne levezetni a feszültséget azon az alkoholista állaton, aki ott dekkolt a buszmegállónál. Egész este ezen töprengett. A fürdőszobában, meztelenül a tükör előtt állva elpróbált néhány ütést, melyekkel könnyedén hatástalaníthatná a rohadékot. Kívánta a harcot, és szinte gyötrelmet okozott neki, hogy senkivel nem mérhette össze erejét. Felesége későig egyik barátjánőjével trécselt az ébédlőben, ő pedig olvasni próbált, de képtelen volt szabadulni az erőszak démonától.

Le sem hunyta a szemét az éjjel. Felesége később feküdt le, mint ő, és olyan fáradt volt, hogy alig szólt hozzá egy-két szót. A férfi szinte reszketett.

Az óvónő szintén nem aludt az éjjel. Gondolkodott. Sokféle gondolat megfordult a fejében, s nagy részüket idétlenségnek vélte, saját magán nevetett magában, hogy ilyesmik jutnak az eszébe. A férfin gondolkodott, aki a váróteremből leste. Arra gondolt, meg kellene keresnie azt a férfit és meg kellene ölnie. Habár utálta az erőszakot, mégis határozott küldetésstudatot érzett magában annak az embernek a meggyilkolására. Felesleges ember, gondolta. Mint abban a regényben, abban az orosz regényben. Csakhogy ő nem azért tenné, mert meg akar ölni valakit, hanem mert az az ember egyszerűen szükségtelen. Meg kell tőle szabadulni. Veszélyes mindenkire – elsősorban saját magára, de nem kevésbé környezetére, például az ártatlan kisgyerekekre, akik ki vannak szolgáltatva neki, állati ösztöneinek.

Képtelenség, gondolta aztán. Ölni, képtelenség. Csak játszunk magunkban a gondolattal, mert azt megtehetjük büntetlenül, kacérkodunk vele, szinte visszaélünk vele, hogy gondolatban bármit megtehetünk. Nem ugyanakkora bűn-e, gondolkodni ezen a szörnyűségen, mint megtenni? Nem valami csökevénye-e ez állati múltunknak? Az óvónő nem hitt felsőbb hatalmak létezésében. A természetben hitt. Félt a természetet, mert úgy gondolta, ő visszavág, ha ellene cselekszünk. A gyilkosság szerinte a természettel szemben elkövetett bűnténynek számított.

Eszébe jutott a férfi is. Az edző, aki ott állt a vegyesbolt mellett, aki talán segített is volna, ha baj van. Az edző igazán tisztességes férfinak tűnt, felcsigázta az óvónő érdeklődését. Megtetszett neki, és megint csak eljátszott a gondolattal, mi lenne, ha meghódítaná őt. Tudta, hogy családja van, de ez nem számított: a házasság nem a természettől származik, a házasság az ember egyik elég gyatra találmánya, amelyről már számtalanszor bebizonyosodott, hogy egy nagy tévedés. Az

óvónő megkívánta az edzőt, és elhatározta, hogy megpróbál közeledni hozzá, ha esetleg újra találkozónának. Valami oknál fogva úgy érezte, másnap megint ott lesz. Ott kell lennie.

Reggel köd szállt a környékre. Először azon az őszen. Rendkívül lehűlt a levegő, a gyerekek dideregtek iskolába menet, a felnőttek szintúgy majd megfagytak, munkába igyekezvén. Nem terjengtek szagok a levegőben, a hideg mintegy elszívott mindent. Nem lehetett messzire látni. A rádióban egy csomó közlekedési balesetről adtak hírt. A buszok késtek. Az emberek morcosak voltak, lehűtötte őket az időjárás. Lassabban működtek az agyak. Mindenki ásítózott. Ott is varjak rikoltozása hallatszott, ahol meg sem jelentek ezek a rút madarak. A nap fehér csillogását alig lehetett kivenni a ködfelhő túloldaláról.

Az óvónő elaludt. Vagy háromnegyed órás késéssel ért be az óvodába. Kolléganői felháborodottan kérdezték, hol volt. Ő nem méltatta őket válaszra. Némi időre volt szüksége, míg összeszedi gondolatait. A gyerekek közül többnek a szülei jelentették, hogy nem hozzák be őket az óvodába. Ennek örült. Nem volt túl sok kedve ezen a borongós napon a kicsikkel foglalkozni.

Leült egy kávéra az egyik kolléganőjével, aki arról faggatta, miért késett, mit művelt előző este. Ő pár pillanatig gondolkodott, majd titokzatosan körülnézett, és odahajolt a nőhöz. Megsúgta neki, hogy az edzővel volt, egész éjjel, a férfi elvitte őt egy kis hotelba a városba, csak most reggel dobta ki, azért késett el. Kolléganője elámult. Nyilvánvaló volt, hogy továbbadja a dolgot. Ő ezt nem bánta. Úgy érezte, mintha ezáltal már valamilyen módon megszerezte volna az edzőt. Elégedett volt hazugságával, fel is vidult egy csöppet.

Az edző reggel munkába menet összekoccant egy kocsival. A kocsifőorj részeg volt. Mindketten kiszálltak, az edző komor volt és szigorú tekintetű, a másik, aki hirtelen fékezett egy letérőnél, vihogva káromkodott, amint megközelítette a nagydarab embert. Alacsony termetű, kopaszos fickó volt, messziről büzlött a pálinkától, járásában is előfordultak kétes elemek, majdnem rálépett saját lábára, s ő volt talán az egyetlen ember ebben az időben ezen a környéken, aki ilyen felhőtlen jókedvvel viselte a bágyadt időjárás szomorú hatását.

– Bocs, bocs, a francba, tudom, barom vagyok, ez van, francba, megoldjuk, rendben? – fordult kedélyes bűnbánással az edzőhöz.

– Maga nemcsak barom, de részeg is, amint látom – morgott az edző. Tulajdonképpen megijedt. A kis idióta egész lényé nagyon provokálólag hatott rá. A köd, a hideg, ez a dühítően gyűlöletes reggel csak fokozták belső feszültségét. Az indulatok megint felpezsdítették a vérét, a düh szétáramlott testében, és komolyan megrémült, hogy nem fog tudni parancsolni magának. Itt állt előtte ez a szerencsétlen kis piás, aki majdnem szétörte a kocsiját, és itt volt a lehetőség, hogy szétzúzza a fejét.

– Nyugodjon meg, kérem – tért át biztonságosabb távolságtartásra az alacsony, észlelve, hogy ezzel az alakkal nem nagyon lehet jópofáskodni. – Én igazán

nem akartam, de amint látom, egyikünk kocsijába sem esett nagyobb kár. Igazán szerencsésen megúsztuk.

Mindketten tüzetesen átvizsgálták az autókat, s csakugyan megállapíthatták, hogy egyik sem sérült meg komolyabban, néhány karcolást eredményezett csupán a baleset. Az edző nem csillapodott le igazán, a másik fickónak azonban nagy kő esett le a szívéből, és ezt a megkönnyebbülést csendesen elszuszogott káromkodások formájában öntötte szavakba.

– Ezt megúsztuk, valóban – nyugtázta az edző is, vérmes tekintettel pillantva a kis emberre, miközben mindketten jól tudták, hogy ezt igazából csak a kis ember úszta meg.

– Semmi gáz, ugye? – mosolygott a fickó, és óvatosan visszahátrált kocsijához. Mielőtt beült volna, odaintett a férfinak, aki, meglepetésére, visszaintett.

– Az edző megrémült magától. Igyekezett kivenni fejéből ezt az egészet. Állt még egy darabig az autója mellett, rágyújtott, és gondolkodott. Most jót tett neki a hideg, kitisztította a fejét. Az agresszivitás olyan feltartóztatlan erővel támadt rá, hogy kemény munkájába került, harcolni ellene. Nem sokon múlt, hogy nem ütötte meg a kis embert. Három cigarettát szívott el egymás után, de egyáltalán nem nyugtatta meg a nikotin. Tudatosította, hogy veszélyben van, hogy veszélyben van *emberiessége*, de nem tudta, miként győzhetné le a nagy lendülettel támadó agresszivitást.

Talán meg kéne ölnie valakit. Valakit, aki felesleges.

Visszaült az autóba, és a fia jutott eszébe. Hogy miért, nem tudta, de zaklatott és zavart lett. Gondolatai összekuszálódtak, azon töprengett, mi okozhatja lelki zavarát. Úgy érezte magát, mint annak az orosz regénynek a főhőse. Csakhogy ő nem akart Napóleon lenni... Megvolt mindene, amire vágyott. Megdolgozott vagyonaért, nem volt lelkiismeret-furdalása amiatt, hogy ő bővelkedik, míg mások szűkölködnek. Sokat dolgozott. Büszke volt rá, hogy rengeteg barátja van, akik sokszor kiálltak már mellette. Büszke volt rá, hogy szereti a családját, és a családja szereti őt. Mi zavarhatta? Az időjárás nem lehet ilyen erős hatással egy határozott egyéniségre.

Várta a délutánt. Tudta, újra ott lesz a vegyesbolt mellett, a buszmegállónál, a játszótér közelében. Ott kell majd lennie az iszákos csavargónak is.

Nagyjából hasonló dolgokon gondolkodott ő is, a csavargó. Hol rontotta el, ezen tépelődött. Nem volt ugyanis ő mindig efféle csatornapatkány.

Reggel beült egy ócska csehóba, ahol rajta kívül csak egy mocskos, öreg szajha lézengett ebben az időben. Pálinkát kért, hitelre. Nem volt pénze. A kocsmáros adott neki, de figyelmeztette, hogy a hónap végén törlesztenie kell a cechet. Ő közönyösen bólogatott. Nem szándékozott már túl sokáig ezen a helyen maradni. Megutálta ezt a helyet, pedig csak rövid időt töltött itt. Az emberek ridegek és visszautasítóak voltak errefelé.

Alig két hónapja érkezett ide, találomra választotta ki ezt a helyet, nem volt hova mennie. Minden összeomlott körülötte. Hiába elemezgette az életét százszor

és százszor, nem tudta megfejtetni, mi okozta a hajótörést. Egy ideig minden jól ment. Nem végzett ugyan túl sok iskolát, de ezt nem is bánta meg túlságosan. Dolgozni akart, és tudott is dolgozni. Dolgozott is, éveket, egész ifjúkora alatt, nem kímélve magát. Gürcölt, hogy összeszedjen valami alapot, amelyre aztán építhet. Kiválóan alakult minden. Megszokta azt az életet, a pénz pedig ha nem is tömegével, de mégiscsak valahogy jött. Volt belőle elég. Mikor pedig még örökölt is egy csinos kis summát, eljutott oda, hogy büszkén nézhetett körül a világban: akkoriban embernek, tisztességes embernek tartotta magát. Szerelmes lett egy lányba, akit el is vett, habár tudata mélyén ott bújdosott a borzongató ismerete annak, hogy az a lány nem szereti őt igazán. Mégis nagyjából jól indult közös életük. Megértették egymást. Ő tovább dolgozott, építkezni kezdtek, egy igazi otthon kezdtek építeni maguknak, egy impozáns házat. Akkor kezdett el valahogy fogyni a pénze. A barátok elpártoltak tőle. Nem jött rá, miért. Az építkezés rövid időn belül félbeszakadt. Felesége állandóan szemrehányásokkal gyötörte: nem képes befejezni, amit elkezdett. Nem ijedt meg, próbálkozott, egyre több és több munkát vállalt, de hiába erőlködött: az emberek elfordultak tőle. Akkor megijedt. Ott állt a ház félkészben, felesége pedig egyre ellenségesebben bánt vele. Kapcsolatuk az azután következő fél évben annyira megromlott, hogy folytathatatlanak tűnt. A nő mindazonáltal nem akart válni. Ki tudja, miért. Minden valahogy beragadt. A pénz elfogyott, szinte egy csapásra. A nő elköltözött. Ő pedig kétségbeesett. Nem maradt barátai, végül pedig arra is alig maradt pénze, hogy ő maga eltartsa magát. Felesége végleg elhagyta. Két gyötrelmes év után feladta a küzdelmet. Eladta a telkét, és elhatározta, hogy újrakezdi az egészséget. Csakhogy nem lehetett újrakezdeni. Túl könnyelműen bánt a pénzzel, amit a telekért kapott, fogásai nem jöttek be, rosz-sz üzeleteket kötött, az albérletek rengeteg pénzt emésztettek fel, közben pedig beszállt a játszmába az ital is. Inni kezdett, mert azt hitte, úgy tovább fogja bírni. Ehelyett teljesen leépült. Minden pénze elfogyott. Végül elvált feleségétől is, aki minden kapcsolatot megszakított vele, visszaköltözött a szüleihez. Ő pedig az utcára került. Nem értette, miért. Élhetett volna boldog életet boldog férfiként, de ez nem adatott meg neki.

Bizonyítani akart. Be akarta bizonyítani, hogy van ereje. Hogy nem felesleges. Hogy képes igazán jelentős tett végrehajtására. Olyan tett végrehajtására, amely meghaladja egy átlagember képességeit, amelytől egy átlagember hideg lelést kap, elborzad, amelyre egy átlagember nem is gondol. Gyilkolni akart: annyira kézenfekvő volt, hogy gyilkolnia kell. Itt, ezen a reménytelen helyen világosodott meg előtte, hogy mivel nyerheti vissza önbecsülését (arra már nem számított, hogy az emberek előtt visszaszerezheti becsületét, ez nem is foglalkoztatta különösebben, mióta magányos lett).

Természetesen megbomlott az agya, és ezt ő maga is tudatosította, de ezt elkerülhetetlennek is vélte a saját helyzetében. Nem, ezt ép ésszel nem vészelhette át. *Ide* kellett kilyukadnia.

Remegő kézzel kapaszkodott a pálinkáspohárba. Gyűlölte ezt a ködöt és ezt a vacogtató zimankót. Bízott benne, szinte fohászkodott érte, hogy javuljon ki az idő, süssön ki a mosolygós napocska, csalja ki cirógató-birógató sugaraival a kis gyerkőcöket a játszótérre, a játszótérre, mely ott van a buszmegálló, a pléh váróterem mögött.

Kisütött a nap. Mindenki örült neki. Örültek a kis gyerkőcök, akik a dél körül beállt változás idején már ujjongva tervezgették vidám délutánjukat, s ugyanúgy örültek a visszafogottabb, vidámságukban saját maguk által korlátozott felnőttek, hogy megszabadulhatnak a rájuk boruló felleg-szomorúságtól. Szívesebben néztek fel az égre, és szívesebben néztek egymásra is. Az emberek szebbek lettek a szép időben.

Délutánra kivirult minden.

Az óvónő tudta, hogy a derült ég ma elhozza a várt célt. Valami ugyanis kibontakozóban volt, valami, ami már régóta készülődött, talán az ő lelkében, talán a környezetében, talán a világban, a kiismerhetetlen eseménygyárak egyikében. Borzongva várakozott erre az alkalomra. Ösztönöket érzett előtörni magából, melyek azonban nem tűntek állati eredetűeknek, sokkal inkább értelem irányította ösztönök voltak. Értelme azt diktálta, hogy tegye meg, amire még állati ösztönei sem kényszerítették volna. Hogy ez által a tette által *kiváljon*. Vagy megháborodott volna? Ez is megfordult a fejében. De azóta, hogy kolléganőjével megetette, hogy lefeküdt az edzővel, bátorság támadt fel a lelkében, s úgy érezte, korlátok nem léteznek, vagy ha léteznek is, ideje átlépni őket. Perverz örömmel figyelte, miként tűnik elő a nap a felhők szürke fátyla mögül, látta a gyerekek felcsillanó arcát, s tudta, hogy ott lesznek a játszótéren.

– Kinézek a játszótérre – mondta délután az anyjának, aki betegeskedett, egész nap feküdni kellett, ápolásra is szorult. – Azt hiszem, ott lesznek a gyerekek, nem árt, ha valaki vigyáz rájuk, meg egyébként is, tegnap is olyan jól eljátszottunk.

– Ne légy soká – válaszolta suttogva az anyja a másik szobából. A nő lenézően legyintett. Nem szerette az anyját, elsősorban azért, mert túl sok gond volt vele. Mindig igényelte, hogy foglalkozzanak vele, és nem nyújtott olyan örömet, mint egy huncut kisgyerek.

Az óvónő távozott otthonról, miközben alig tudta visszatartani azt a furcsa, csúf mosolyt, mely folyton a szájára kéredzkedett.

Az edző bebeszélte magának, hogy csak véletlenül keveredett megint ide. Szinte ugyanabban az időben ugyanazon a helyen volt, akárcsak előző délután, csakhogy a nap most sokkal szikrázóbban sütött, benne pedig sokkal inkább szikrázott az agresszivitás. Nem tudott ellazulni egész nap, pedig egy sört is megivott munka után. Utána azonban autóba ült, az úton pedig nyüzsögtek a rendőrök, s retteghetett, hogy ne állítsák meg. Megúsza. Most már csak ezt a baljós látú délutánt kellett megúsznia, melynek eljövételétől ugyanúgy tartott, mint ahogy várta. Nem is tudta igazán, mit vár. Az is megfordult a fejében, hogy a fiatal óvónő túl mély

benyomást tett rá, s ezért akarja mindenáron, hogy az egy nappal korábbi színpalak újra felálljanak. Arra nem igazán gondolt, lelkiismeretes félelme miatt, hogy meg akarja ölni a leskelődő csavargót. Pedig érezte magában a vágyat.

Ott cigizett a vegyesbolt mellett. Izzadt. A nap kíméletlen erővel tűzött, mintha összekeverte volna az évszakokat.

Három kisfiú homokozott a játszótéren. Kiválóan érezték magukat, minél nagyobb homokvárakat akartak építeni, túl akarták szárnyalni egymást a homokvárépítésben. Látszott rajtuk, hogy nem örülnek, mikor a fiatal óvónő odajött. Az ő játékok most afféle „férfias multság” volt, melybe nem illendő mindenféle nőszemélyeknek beleszólniuk, legyenek akár gyereknevelők, akár bármiféle kívülálló felnőttek. Ő, az óvónő, mégis odajött, be akart szállni, s olyan kedvesen könyörgött a srácoknak, hogy azok képtelenek voltak visszautasítani. Nem ismerték fel, nem ismerhették fel a hátsó szándékot, hisz gyerekek voltak, minden hátsó szándék nélkül.

Az óvónő nem otthoni ruhában ment ki ezen a délutánon a játszótérre. Egyik új ingét vette fel, amely még csak néhány alkalommal volt rajta, illetve egy szintén új, piros, testhez álló nadrágját, melyben különösen csinosnak vélte magát. Nem tisztázta magában, miért öltözik ki tulajdonképpen, csak azt tudta, hogy ez a mostani *alkalom* lesz.

– Én is építhetek valamit? – kérdezte a gyerekektől, akik láthatóan nem nagyon akarták maguk közé fogadni. Nem ismerték őt túl jól, nem mertek előtte igazán nyíltan viselkedni. Nem is válaszoltak neki, még egyszer fel kellett tennie a kérdést.

– Építsen, ha tud – válaszolta aztán csendesesen az egyik kisfiú, aki aztán rögtön bele is mélyedt saját homok felhőkarcolója készítésébe.

Az óvónő elhidegült a kisgyerekektől. Valójában mindentől elhidegült. Kibált benne egy hang, mely arra ösztökölte, szinte kényszerítette, hogy *tegye meg*. És nem is félt. Úgy igazán nem félt. Inkább valamiféle várakozó izgalom dolgozott benne, mely energiával is ellátta, buzdította, hajtotta, úzte.

A férfi alig fogta fel, mi történik.

Betegség-e ez vagy szükségszerű valami, aminek bekövetkeztére már régóta várt, s ami majd megszabadítja azoktól a démonoktól, melyek oly gyakran kínozták ébredéskor, lefekvéskor vagy valamilyen más undorító napszakokban. Nem igazán tudta, miféle hiányt kell pótolnia, csak azt tudta, hogy valami ide sodorta. És megint látta, vagy talán inkább csak érezte, hogy a részeges csavargó ott van a váróteremben, ismét leskelődik, továbbra is felesleges, és mintha éppen őrá várt volna, hogy *egyeztessenek*. Egymás után szívta a cigarettákat, s egyre kevesebb okos gondolat fogant meg fejében. Mindegyre az foglalkoztatta, hogy milyen mozdulatokkal fogja megtenni, amit meg kell tennie.

Nem sok minden járt az eszébe. Felesége és fia szinte egyáltalán nem. Ők most ott voltak valahol a szürke, jelentéktelen háttérben. Nem velük kellett foglalkozni, tulajdonképpen most ébredt rá, hogy ők mennyire nem is számítanak, hogy

csak ő maga számít, hogy csak magáért teszi, amit tesz, csak magának felel. Hogy egyedül van. Nem hitt semmiben. Magában azonban egyre erősebben. Meg akarta váltani magát, mert úgy érezte, más ezt nem teheti meg.

Csak a saját erejében bízott. Sokat edzett annak idején. Az erő pedig nem hagyta el, tudta, hogy a tartalékok ott vannak mélyen a testében, csak elő kell hívnia őket, és bármire képes, amire ember képes lehet. Még akkor is, ha nem emberi dologra készül.

A csavargó részeg volt. Berúgott, pedig hideg fejjel akart gyilkolni. Úgy tervezte, hogy mindent következetesen átgondol, mielőtt sort kerít a dologra. Ebben az egyben legalább szeretett volna precíz lenni, ha az életét már sikerült alaposan elfuserálnia. Legalább most, ennél a fontos, az utolsó fontos momentumnál...

Mikor azonban berúgott, nem bánta meg. Élt még benne valami halvány parazsa az emberségnek, s ezt csak az alkohol tudta elhomályosítani. Erre volt szükség, hogy a korlátok láthatatlanná váljanak, szétporladjanak, és előtörhessen a zabolázatlan, a természet által és bármiféle más erő által sem akadályozott őserő (vagy talán a céltalan és otromba, mindenre képes gépezet).

Megint ugyanúgy leskelődött, mint előző nap. Megint észrevette a fogdmeg férfit, ezúttal azonban könnyen leküzdhető akadályként fogta fel a jelenlétét. Sőt, szinte örült is neki, hogy ilyen izgalmasan alakul a dolog.

Az óvónő is éber volt. Nem nagyon élte bele magát a homokozásba, hagyta a gyerekeket, játszanak kedvükre. Mikor aztán megpillantotta a váróteremből előkandikáló fejet, szíve vadul kalapálni kezdett, vére pedig mintha áram alá került volna. Nem is habozott sokáig. Felállt, ott hagyta a gyerekeket, és a várótermet megkerülve, nem a vegyesbolt felől, hanem a másik irányból, bokrok és alacsony szilvafák között osont célpontja felé. Kicsike kézitáskájából előhúzta otromba konyhakését, a táskát óvatosan a földre helyezte, hogy semmiféle zajt ne csapjon. Megszorította a kést, és támadott.

Igazán szép őszi délután volt. Mosolygott az égbolt, és csak lágy, barátságos szellő lengedezett.

A célpont leguggolva dohányzott. Nagyobb, mint gondoltam, csak ez fordult meg az óvónő fejében. Aztán lerohanta. A kés élén megcsillant a szorgalmasan süttő őszi nap fénye, mikor a magasba emelte. A következő pillanatban véresen húzta ki az áldozata hátából, hogy nagy erővel újra belemélyessze. Aztán újra és újra, újra és újra, micsoda fárasztó művelet...

Homály borult az agyára, talán a megerőltetés eredményezte fáradtságtól, talán a vad indulat következtében. Nem látott és nem hallott, csak szúrta.

Szúrta és lihegett, lihegett és szúrta, eszelősen, mindent beleadva, fájdalmas gyönyörűséggel, szenvedve és élvezve, érezve, hogy éppen most *történik meg*.

Végül lerogyott, leesett a tetem mellé, melyből számtalan sebből dőlt a vér. Mindent elborított ez a vér, a nő egész teste ragacsos lett tőle, kezét arcába törölte, illetve csinos öltözékébe. A kést tovább szorongatta.

Mikor ismét észlelni kezdett, nyögdecselő hangokat hallott odakintről. Megrémült. Pedig úgy gondolta, ezután már nem kell félnie semmitől. Mégis valami olyan érzés támadta meg, mintha az egész műve veszélybe került volna, s ez az érzés rosszabb volt mindennél, rosszabb a halálfélelemnél, minden elképzelhető borzongásnál. Feltápáskodott, habár olyan fáradtság nehezedett rá, amelyet még sohasem érzett. A valóság érzékelése mintha fájdalmat okozott volna neki.

A játszótéren emberi testek heverték rendetlen összevisszaságban. Az óvónő csak azt tudta megállapítani, hogy egy kisgyerek halkán nyögdecsel a földön, s egész teste véres, míg egy másik fiú mozdulatlanul fekszik egy koszos, nyomorult hulla mellett. Nyilván hulla volt, mert torkából ömlött a vér. A férfi átharapta a halott kisgyerek torkát, mielőtt a sajátját átvágta volna azzal az üvegszilánkkal, melyet továbbra is a kezében tartott. Ő volt az, a leskelődő. Átharapta a gyerek torkát, egy másikat pedig alaposan megsebesített.

Az óvónő visszanézett a váróterem felé. Ekkor vette csak észre. Az edző holtteste feküdt ott.

Ezt *elszúrta*.

S már vége is lett mindennek. A tervek sohasem működnek úgy, ahogy várjuk. S az óvónőnek megfordult a fejében, hogy elkerülhette volna-e ezt, vagy így kellett történnie? Persze tudta, ezek már felesleges gondolatok.

Búcsú Zs. Nagy Lajostól

Emlékét megőrzi az Idő...

Zs. Nagy Lajos halálára

Furcsa *Bordalában*, melyről nem tudni (csaknem félszázada!), bordalnak vagy imának íródott-e, így egyezkedett az Istennel:

„isten akiben én már nem hiszek
teremts nekem víg szegélyeket
kék malmokat amelyekben a molnár
arról dalol hogy zsé Valaki volt már
.....

s vidd zsenagyot a végtelenbe innen
Változz borrá hogy végre higgyen higgyen”

A „*víg szegélyekben*”, ahol a világ rettenetei elől meghúzhatta magát, reményei szerint soha nem bővelkedett, a „végtelen” azonban utolérte. Zs. Nagy Lajos szenvedéstörténete a nagykürtösi sebészeten 2005. június 11-én véget ért, s a most már „Valakivé” lett Zsé – Kháron ladikján elindult az élet vizeiről – kifelé... Születésünktől fogva a halál jegyesei vagyunk, mégis nehéz döbbenet nélkül fogadni, amikor egy jó barát, sorstárs, munkatárs itt hagy bennünket. A temető közelít felénk életünk során számtalan alakban, a megrendülés azonban akkor is leírhatatlan, ha nyilvánvaló számunkra, hogy az „egyezkedés” a halállal már évek óta napirenden volt. A kór és a szenvedély(betegség) egymással versenyezve pusztította Őt, aki azt kérte Istentől, hogy Valaki legyen... Évekkel ezelőtt egy rádióadásban fájdalmas, rekedt hangon kérdezte (akárcsak a keresztre feszített): „Uram, uram, miért hagytál el engem?”, s egy döbbenetes, megborzongató beszélgetésben elmondta: nagyon szenved és meg fog halni! Ezt az emléket idézve írta Duba Gyula 65. születésnapjára: „Lajos, sokat gondolunk rád, ha már alig írsz is, csak legyél! Nagyon jó nekünk, hogy vagy, hogy élsz!”

És most már mindez csak múlt időben igaz... Az „obsitosok” hitével élt, aki a „széltől magaslát” láttán is zászlót tudott bontani a „kék szeleknek”, s úgy élt, barátok és ellenségek, ellenfelek között, hogy szabad emberként megőrizte az ember „szépbe szótt hitét”.

A „kovács fia” 1951-től az (akkor!) egyetlen magyar nyelvű komáromi gimnázium növendéke volt. Annak a „nagy”nemzedéknek a tagja, akiből költő, tanár, szobrászművész, püspök, főgondnok vagy néprajzos egyaránt kikerült. Volt egyetemista, néptanító, rádióriporter, majd újságíró, az Új Szó tudósítója, később a Hét

sok évtizedes munkatársa! És ami a legfontosabb: költő, író, mestere a szónak. Kis-monográfiájában Dusza István azt írta róla: „Ha valaki tehetségével megverve gondolkodó és álmodó lesz, a poklokat is megjáró költészetével tudatosan vállalt shakespeare-i bolondlét által leginkább elviselhetőnek tetsző világban, az csak olyan költő lehet, mint Zs. Nagy Lajos... Helyét az egyetemes magyar líra hegyvonulatában kijelölni szándékozó irodalomtörténészeket többször is megtorpanította.” Mesterei között Petőfitől József Attiláig és Szilágyi Domokosig a legjobbak a példaképei, a satíra műfajában Örkény István, Fejes Endre, Kertész Ákos mellett (az abszurd humor vonatkozásában) Swiftig és Kafkáig nyúlik az a módszer, melyet Zs. Nagy Lajos is követ.

Először (akárcsak kortársai) a *Fiatal szlovákiai magyar költők* (1958) című antológiában mutatkozott be. Sem bemutatkozása, sem első önálló kötete (*Ének a tisztaságról*, 1964) nem jelentett meglepetést. A korszak szokványlírájához sorakozott, kritikusai elsősorban modorosságát, élményszegénységét tették szóvá. *Térviszony* című kötetével (1968) viszont robbanásszerűen tört be a szlovákiai magyar líra élvonalába. Az ironikus és groteszk látásmód eleve új színt jelentett, s ez a szemléletmód innentől kezdve a sajátja lett. Az *Üzenet a barlangból* (1971), illetve az *Isapur dalai* (1977) a szintézist jelentették munkásságában. Igazi sikert azonban a *Cudar elégia* (1981) című válogatott és új versei jelentették. Zs. Nagy Lajos prózát is írt, satírái, humoreszkjei, karcolatai (*Emberke, küzdj!* 1975; *Rendetlen napló*, 1985; *Az elpárolgott fazék*, 1988; *Szárnyas történetek*, 1993; *Zsénagyazolás*, 1996) ahhoz a vonulathoz igazodtak, melyet ebben a műfajban tájainkon Doba Gyula neve fémjelez. Sikeres gyermekverseit *Megfogtam a tündér sarkát* (1986) címmel adták ki.

Zs. Nagy Lajos pályája jóval halála előtt lezárult. Az utolsó istenhozzád azonban most hangzott el. Abban a hitben, hogy emlékét megőrzi az Idő, mert – ahogy nekrológiájában Tózsér Árpád írta – „Nagy Lajos a magyar nyelv és költészet Északi Génuszának a „Zsé”-je, a kozmikus drámát és pátoszt iróniával és öniróniával emberivé alakító vers mestere volt”.

Fónod Zoltán

TÓZSÉR ÁRPÁD

Zsé arca*

A múltkor Á. Pista egy tanácskozás pezsgő sokadalmában azzal a kérdéssel fordította felém a székét: Mi van Zsével? Jelentem, ez van: Zsé ül a zsélyi szülőházában, vetetlen ágyon, szőrösen, valahogy úgy, ahogy Diogenész ülhetett hordójában, vagy még inkább úgy, ahogy Renard írta a beteg Verlaine-ről: „morgorva Szókratész, ijesztő Verlaine” – Zsé ül és hallgat.

Nem is oly rég még egy harminckét emeletes üvegcsodának, a pozsonyi Sajtó Háznak a huszadik emeletén fogadta híveit, igaz, csak mint fénykép a falon. A nevezetes Ház a néhai Apolló kábelgyár helyén áll, s egykor a koronázó város egyetlen magyar napilapja is itt készült. A redakció kábé a kábelgyár legmagasabb kéményének a magasában volt, s az előtte futó folyosó falát szlovákiai magyar költők fotói, így a cigarettázó, decensen öszülő, nyakkendő Zsé mesteré is, díszítették. A sok, Pestről emigrált, lenyalt hajú tizenkilences forradalmár s barázdált arcú paraszt és munkás között Zsé volt az egyetlen poéta-formájú lény. Pedig ő nem tartott könyvet a kezében, s nem nézett bele kacéran a gép lencséjébe, ő csak cigarettázott, füstölt a Sajtó Ház huszadik emeletén, a néhai gyárkémény helyén, terében s méltóságával, verskemence, amelyben éppen drága ércek s színesfém-metaforák dúsulnak verssé, a mester asszimetrikus arcára emlékeztető, egyszerre vihogó és síró paszkvilusokká. T. O., a másik vidéki Orpheusz írja valahol valamelyik ultramarin, kobalt, mangán-kék versében: egyszer, Washingtonban egy ősz hajú bácsi azt mondta neki: én még sohasem láttam ilyen tiszta, ártatlan arcot, mint a magáé – Én még sohasem láttam olyan gazdag, élesen tagolt költőarcot, mint a Zséé, neki már akkor is markáns Arisztophanész- és Sir Raleigh-arca volt (Verlaine, Szókratész s a többi már Zsélyben rétegződött rá), mikor még – főiskoláskorunkban s Dankó Pista ihletésében – szomorúédes nótaszövegeket írt, s nem súlyos szabadverseket. Az persze, kinek milyen arca van, nem sokat jelent. Például a Vak Tibikéről szerzett krudélis versek alapján az ártatlan arcú palicsi Orpheuszt is inkább tarthatjuk Rogozsinnak, mint Miskinnak. Szóval a zsélyi Zsé versei olyanok, mint az arca: ambivalensek. Ő (úgymond) világeletemben unalmas kisembernek, jó családapának készült, de csak a csörgősipka s a vörös nadrág szabadságáig vitte, ami persze – a szabadság ritka-drága kelméjét tekintve – kész műszabászat: Zsé a teremtés arányaiban szabta az élcet, a rigmust. Léha-komoly riszáló-rengő jambusai egyetemében mindig ott lüktet például az a percnyi éden is, amely az ember s a kígyó megjelenése között zöldül, s amit mi közönségesen idillnek hívunk, a Genezis viszont úgyszólván elsumákolja. Zsé korigálta a Genezist. S talán éppen ez volt a bűne, ezért büntette meg a teremtés Legfőbb Pallérja annyi kórral, nyavalyával, hogy most már az egész költő egyetlen keserű arc.

Mi van Zsével? Zsé abszolút költő, azaz valóban Orpheusz lett!
 Ül zöld dunyhája bokrában, kínjában szájharmonikázgat,
 a szoba szelíd vadjai, az asztal s a székek körülállják, s nézik
 tágra nyílt állatlélekkel az abszolút költő abszolút arcát.

*

Az eredetileg a *Tanulmányok költőportrékhoz* (2004) c. kötetben megjelent szövegnek ez a rövidített, módosított változata elhangzott 2005. június 17-én, Zsélyben, Zs. Nagy Lajos temetésén.

„...és lépdelünk a csillagok mögött”

Zs. Nagy Lajos ravatala fölött

(Zsély, 2005. június 17.)

Kedves Lajos! Ötvenegy éve, 1954 húsvétján jártam itt nálatok először, Zsélyben. Nemcsak az ilyenkor kötelező legényes ünnepi italoktól, hanem az ünneptől, fiatal voltunktól, a nagy várakozásban élő zsélyi leányok rejtett pillantásaitól, terveinktől és barátságunktól is lankadatlan mámorban áztunk. Átgyalogoltunk Sklabonyára, ahol világra jöttél, megnéztük bölcsőd, a kovácsműhely nyomait és Mikszáth szülői házát, szemben a temetővel s az író családjának sírjaival, s már nem tudom, odamenet vagy visszajövet-e, a Marseillezt énekeltük, ahogy komáromi gimnáziumunkban tanultuk, franciául: „Allons enfants de la patrie, le jour de gloire est arrivé...” Gyerünk, hazafiak, ránk virradt a dicsőség napja... És ezekben a nagy pillanatokban, ezen a zsély–szklabonyai országúton megfogadtuk egymásnak, hogy gondozni fogjuk egymás szövegeit, hogy keresztkomák leszünk, hogy elparentáljuk egymást, és emléktáblát állítunk egymásnak. Te mentél el korábban, s enyém lett a feladat, hogy játékos fogadalmunkat, mely előbb komoly, mára pedig komor valósággá lett, teljesítsem. Szombaton délelőtt tízkor hagyta el porhüvelyedet a lélek, s három óra múlva, de még tíz perccel halálhíred vétele előtt egy talányos erő az írógépemhez lökött, s írni kezdtem búcsúbeszédemet. Gondolom, Te voltál, aki fekvőhelyemről, egészen más gondolataim közül a dolgozósobámba taszigáltál, a forradalmi himnuszt ilyenformán parafrázálva: „Allons, mon ami, le jour des adieux est arrivé...” Gyerünk, barátom, ránk virradt a búcsúzás napja. Nyolc sort írtam le beszédemből, mire megszólalt a telefon, hogy hírül adja: immár csak az anyagtalanban, az örökkévalóságban, emlékeinkben és életművedben létezel.

Öntörvényű ember voltál, aki örök mámorban él. Ahhoz, hogy föllazulj, nem is volt szükséged párlatokra. Te a világtól voltál mámoros. Kovács őseidtől, akikre méltán voltál büszke, erős szervezetet, kemény izmokat örököltél. Vasgyúró osztálytársainkat, Csizmár Miklóst, Mag Ottót, Máté Pistát csodáltad, Papp Laci volt a bálványod. Kacagtál, ha sikerült úgy kezdet fognunk, hogy fölszisszentem

a szorításodtól, s ha nincs ez az örökölt állóképességed, már rég elmentél volna, mint közös barátunk, Csizmár Miki, akivel együtt merültetek alá olyan mélységekbe, ahova bárhogy szerettelek, nem tudtalak benneteket követni. Megmámorosodtál a lányoktól, a versektől, a zenétől, egy-egy szobortól, barátaidtól, Sátán kutyádtól és fekete kandúrodtól, Johnnytól, a zabosi vagánytól, akit testőröddel fogadtál, s akiről tíz percekig tudtál ragyogva mesélni, hogy mennyire fél tőle a pozsonyi alvilág, versre gyűltál kovács apai nagybátyádtól, aki bohém volt, mint Te, s aki azért szeretett engem, mert szerettelek, öcsédőtől, aki kamaszként halt meg, s akinek sírjában nyugodni fogsz, mert így óhajtottad, komor és józan édesapádtól és szép, kedves édesanyádtól, aki zsélyi magányod őrangyala volt. Az, ami alkati mámorodhoz külső szédületszerzől járult, amit hozzátettél, a korán megszokott dohányfüst és a szesz talán csak arra kellett, hogy lelki-szellemi mámorod kihagyásait át-hidalja, pótszerként kitöltse. Ám az előbbi éltetett, az utóbbi magaddal együtt mindent és mindenkit, akinek fontos voltál, próbára tett. Megpróbált és felőrölt. Baráti kapcsolataidat és tehetségedet is felőrölte. Azért mondom ezt ki itt is, mint annyiszor, amíg éltél, őszintén, mert szeretlek, jóllehet mindennapjaidból lassan ki-maradtam.

Poeta natus, született költő voltál. Komáromban írt, tizenöt-tizenhat éves kori verseidre is emlékszem. Osztálytársunk, Tózsér azzal mutatott be 1951 szeptemberében, internátusunk tanulószobájában, hogy Te is olvasó ember vagy, hogy sokat olvasol, és verseket írsz. Örök gyermek maradtál, magaddal nem törődöttél, irattáskáidat igazolványaiddal együtt rendre elhagytad, pénzedre sem vigyáztál, a felnőttek ügyeiben gyámoltalanul ténferegteél. Foglalkozásod, a riporterkedés siettetted romlásodat, de ahogy súlyosult a drámád, úgy mélyültek és színesedtek verseid. Lírád ebből a drámai, tragikusba merülő életből született. Mint Villoné, Verlaine-é, Rimbaud-é, Oscar Wilde-é, József Attiláé s a világlíra többi hasonló sorsú alakjáé. Életed és műved a XX. század társadalmi, politikai, kulturális és nemzeti folyamataiból sem szakítható ki. Együtt emelkedtél osztályoddal, s mint első generációs értelmiségi együtt akadtál el vele, amikor a birodalom erői a világok versenyében ki-merültek.

Lírád egyik remekét, legtalányosabbnak látszó, de talán mégis legmélyebb-ről szóló darabját egy hajnali órán megálmodtad. Fölríadtál rá, és sietve, hogy el ne felejtse, papírra vetted. Ezt mondtad nekem, amikor kéziratát behoztad az Irodalmi Szemlébe, és kezembe adtad. Az álomban született szövegek, mivel mélytudatunkból törnek elő, a legigazabbak, bár nehéz megfejteni őket. *Bordal* című szürrealista remekedről van szó, amelynek első sora „Isten akiben én már nem hiszek”, záró sorpárja pedig: „vidd zsénagyot a végtelenbe innen / változz borrá hogy végre higgyen higgyen”. A múlt hite, a jelen hitetlensége s a hit vágya közé kifeszített ember vergődése és vonaglása, egy hiányokkal teli élet, az anyag és a szellem, a transzcendensben feloldott képzeleti valóság és fordítva, az anyagba alászállt szellem, az elvágyódás oda, ahol a költői képzelet groteszk tárgyaiból misztikus,

de számodra egyedül élhető valóság lesz, hangfoszlányokkal, felhőtlen zöld semmivel és sugarasan elszálló Igével, amelyben a Teremtő Logoszt vélem fölismerni, és a csak neked teremtett néma bolygókkal, ahol majd kikötsz, és szőlőskertedben, teli borpincéd előtt üldögélve figyeled a mindenséget, és keringsz egy csillag körül, s már tudod, hogy van Isten, mert a kedvedért még azt is megtette, hogy újjáteremtette – csak neked – önmagát, és színről színre láthatod. Mosolyog is rád, mert sokat szenvedtél, míg szenvedhetél, de – hogy most felekezeted nyelvén szólnak – verseidben folyamatos életgyónást gyakoroltál, s verseid az önismeret és mély bűnbánat örök, olvasható dokumentumai maradnak.

Kedves Lajos, hadd búcsúzzam tőled az általad is szeretett, groteszkjeid egyikében Weöres Sanyi bácsinak aposztrofált költő *Bolerójával*. „Mind elmegyünk, a ringatózó fák alól mind elmegyünk / a párás ég alatt mind indulunk a pusztaságon át / a száraz ég alá, ahányan így együtt vagyunk, / olyik még visszaneéz, a holdsugár a lábnyomukba lép, / végül mind elmegyünk, a napsütés is elmarad / és lépdelünk a csillagok között a menny abroncsain, / tornyok fölé, olyik még visszaneéz és látni vágy, / hullott almát a kertben, vagy egy bölcsőt talán / ajtó mellett, piros ernyő alatt, de késő már, gyerünk, / ahogyan a harangok konganak, mind ballagunk / mindig másként a csillagok mögött, a pusztaság körfalán, / ahányan végre így együtt vagyunk, mind elmegyünk.”

Isten veled, Lajos – és várj majd bennünket zsenagyosan szélesre tárt karral, mosolyogva, hogy mi is örvendjünk az érett, learatott és begyűjtött kalászkok nagy, mennyei találkozásának. Nyugodj békében, Isten veled!

Koncsol László

Tudósítás Zs. Nagy Lajos temetéséről

A szlovákiai magyar irodalom és Zsély község eltemette nagy költőjét, Zs. Nagy Lajost.

A temetés szinte túl jól, túl tekintélyesre, túl polgárra sikerült. Jelen volt a felvidéki magyar irodalom és szellemi élet szinte minden iskolája: „Zsé” a halálával egymás mellé állított népi, avantgárd és posztmodern írókat, református püspököt (Erdélyi Géza, az egykori osztálytárs temette a költőt) és katolikus hívőket (a költő faluja katolikus), posztkommunista, liberális és „csemadokos” politikusokat, gyönyörű mai fiatal lányokat és egykori fogatlan kegyeseket.

Zsélyi Nagy Lajost Zsély temette el, de maga a költő, míg élt, azt állította, hogy ő tulajdonképpen szklabonyai, hisz ott született. S ha sajátos humorára, ironiájára, mesélő kedvére gondolunk, akkor lehetett is abban valami, hogy Mikszáth Kálmán szülőfaluja, iskolája indította az irodalomba, de a valóság, ahogy a költőt búcsúztató zsélyi polgármestertől a friss sírnál megtudtam, kicsit azért más volt: Nagy Lajos kis híján 70 évvel ezelőtt (1935. szeptember 28-án) a Zsély és

Szklabonya között fekvő Karikás pusztán született.

Megérjük-e vajon, hogy egykor három helység (Zsély, Karikás pusztasága és Szklabonya-Mikszáthfalva) fog versengeni a költő szülőhelyének megtisztelő címéért?

De tudta-e egyáltalán 2005. június 17-én Zsély, hogy kit temet? Szülő-(fő)nevelő?) faluja számára Nagy Lajos valószínűleg csak öreg édesanyját szomorító botrányhős, betegségében is alkoholista falurossza volt. De most, a temetésen a falu megtudta, most tudta meg, mikor már elveszítette, hogy ki volt Zsé. A költő egykori osztálytársai, a koporsónál búcsúbeszédet mondó Erdélyi Géza, Koncsol László, Tózsér Árpád, a község polgármestere és a nagykürtösi Csemadok-titkár elmondták, hogy Zsé személyében milyen nagy költője volt Zsélynek.

Egyébként, a komoly beszédek leszámítva, a temetés, a Zsélyi-Mikszáthfalvi Nagy Lajos humorához illően, szinte kedélyes volt. A júniusi nap hét ágra sütött, sírni csak azt a szomszédasszonyt, jótét lelket láttam, aki a költőt betegségében, utolsó éveiben, hónapjaiban, napjaiban gondozta. Lajos boldog lehetett a koporsójában: nem szerette a síró embereket. Akik időben érkeztek a gyászszertartásra s még nyitva találták a koporsót, azt mondták, a költő a halálában valóban boldog volt: a földi kínoztól és lélekgyötrő társadalmi gravitációktól megszabadulva, immár teljes létezésével a költészet régióiban lebegve – állítólag mosolygott. Úgy, ahogy csak ő tudott mosolyogni: jóságosan, megbocsátóan, de szarkasztikusan.

Halálában abszolút költő lett. Ahogy az egykori osztály- és mai költőtárs mondta a koporsónál: „Zsé abszolút költő, azaz valóban Orpheusz lett”.

S még valamit mondott a költőtárs: azt, hogy a falu, a költőnek a „Zsélyi” előnevet adó Zsély neve azonos a szláv „žel”, „žal”, azaz *bánat, fájdalom* kifejezésekkel.

Mikor a koporsóra görögni kezdtek a göröngyök, egy ragyogó szépségű miniszoknyás lány a sírgödör szélére állt, kb. a Lajos fejéhez, s szintén begördített egy rögöt a sírba.

Ha a félig temetett Zs. Bánat Lajos feltekintett a sírjából, utoljára még felvidulhatott: végső földi pillantása az emberi létezésnek arra a pontjára esett, amelyet életében mindennél jobban, talán még az alkohólnál és költészetnél is jobban szeretett.

Pihenjen a „bánatos” költő a zsélyi föld alatt vidám tekintettel, békében!

(NN)

KULCSÁR FERENC

Zsé levele R. C.-nek – odaátról

Dél előtt tíz óra körül sűrű köd ereszkedett alá,
elnyelte a fecskéket és a golyákat,
el az embereket is,
a külvilág bezárult körülöttem, bújhattam vissza

önmagamba.

Igen álnok és ravasz volt e köd:

az ablakon át bejött a szobámba, beszivárgott

a koponyámba. Tudtam, ez ellen egyetlen

orvosság létezik, a Cetrexin. Bekaptam egyet

gyorsan, és egykedvűen vártam a hatását.

Közben az orvossághoz mellékelte céduláról

ezeket olvastam: MELLÉKHATÁS: „A Cetrexin

okozhat szívritmuszavart, bizonyos esetekben

a szív működés megszűnését is előidézhetheti: E

nem kívánt mellékhatások

a gyógyszer szedése abbahagyása után megszűnnek.”

Riadtan néztem a papírra, amely hirtelen

reszketni kezdett a kezemben, s a szívem... ki-kihagyott.

Az agyamról valaki lefújta a ködöt. Behunytam

a szemem, de így még élesebben

jelent meg előttem a jövő. A saját közeljövőm.

A szívritmuszavar már bekövetkezett –

mit is várhattam még? A szív működés teljes megszűnését

– bizonyos esetben. Vajon bizonyos eset vagyok-e én?

És ha megáll a szívem? A halálfélelemtől hideg

veríték lepte el a homlokom. Idegesen

újra elolvastam a gyógyszer használati utasítását:

ha abbahagyom a Cetrexin szedését, a nem kívánt

MELLÉKHATÁS megszűnik. De hogy hagyjam abba,

hiszen épp az imént vettem be a pirulát. Viszont ha

megáll a szívem, meghalok. Ám, ha meghalok,

a gyógyszer szedését is abbahagyom végleg. Ha a gyógyszer szedését

abbahagyom, akkor a nem kívánt

MELLÉKHATÁS megszűnik. Tehát megszűnik a halál:

feltámadok. Halleluja, dicsőség Istennek odafent –

ahol éppen vagyok..... Te nem látsz engem, R. C.,

a harangok szavától, nem látszom ki már a

hófehér magányból, s hah, a csillagok ragyogva

szállnak utánam – most már csak utánam.

De én idefentről igen szépen látom,

szerencsétlen, balfácán barátom, mint szaladgálsz

parasztudvarodon: futkosol fel-alá, görnyedsz hétrét,

szétrobbansz, mert Isten viharai

házadnak fényét „eltépték”. 2005. június

11-e van, délelőtt tíz óra, ó, R. C., boldog bolondóra,

szitkozódsz, nevetsz, látnom is rettenet... S holnap is

vallod majd a „tényt”: halálom szent pillanata

oltotta ki szombaton lakásodban a fényt... Sötét babona,

R. C. , részeg vagy, fáradt: írásaim szesze-mérge

szívedbe áradt. Tudom jól, hogy két hete

karcolataim, tárcáim szerkesztetted, gyilkos

humoreszkjeim – innen benned a kín. S azt is tudom,

a halálom előtti napon fura módon arra kérted

az élet és halál urát, szeptemberig ne adják rám

a halotti ruhát, legyek hetvenéves, kitüntetett, ünnepelt

és „fényes”. De látod, másnap meghaltam mégis,

így akarta az ég, s így akartam én is,

én, Zsénagy, a zseni és kurafi... köd gomolygott

s lúdbőröztek az angyalok odaki’. Így sikerült,

sután-bután, de azért csak szerkeszd meg a könyvem,

R. C., öreg komám. Látom idefentről – köszönet

B. I.-nek –, címe: MELLÉKHATÁS! Lám, ha meghaltam is,

van s lesz feltámadás! Egyre megy: vers, Cetrexin, tárca,

az egek alatt mindennek az öröklét a végső

MELLÉKHATÁSA... Emlékszel, zöldfülű, istenverte

barátom, mennyit gúnyolódtunk

életen, halálon? Lődörögtünk a szép ezeregyéjben

– Borsszem Jankók, Fanyűvők a gyönyörű mesékben –,

s azt mondtuk: az élet MELLÉKHATÁSA halál:

a Bibliában is ez áll! S most kiderült,

a Krym, a Luxor, a Palace, a Tulipán

volt a hazád, volt a hazám – ó, öröklétbe repítő

(r)égi kávéházak, hordóban must, bennetek forrt

minden viharos évszázad... Én ideát,

te odaát: hol a hazám, hol a hazád?

Én idefent, te odalent – jó, jó,

de ez is mit jelent. „Zsénagy, neked

ahány füled, annyi CSENG!” – mondtad egykor,

s most itt a CSEND!...Görnyedsz, látom,

remekműveim felett, barátom, mormolva: Zsé, Isten veled!

– Isten veled, R. C. , köszönöm, hogy vigyáztál Sátánra,

ördögfattyá fekete kutyámra. Hogy levitted őt

lefetyelni a bölcs Duna partjára – hiába az öröklétnek

rettentő az ára.

H. NAGY PÉTER

Életrajzi én(ek)

Brassai Zoltán: *Gárdonyi Géza* című kötetéről

A monográfiaírás alapvetően megváltozott elméleti kontextusa legalább két olyan eljárásra hívta fel a figyelmet az elmúlt évtizedben, mely nagyban hozzájárult e műfaj leértékelődéséhez, majd önreflexívvé válásához. Az egyik a biográfiai keret természetlen fenntartására, a másik a tárgy poétikai megfontolásokat nélkülöző túlértékelésére vonatkozik. Brassai Zoltán Gárdonyi-könyve mindenekelőtt azért problematikus vállalkozás, mert továbbörökíti e kérdéses narratívák előfeltevéseit. Mielőtt erre kicsit részletesebben is kitérnék, érdemes utalni egy beszédes fejleményre.

Brassai már az előszóban megfogalmazza, hogy Gárdonyi életművével mostohán bánik a jelenkori irodalomértés: „Az utóbbi időben nagy lett körülötte a csend. (...) Nem került be a kánonba.” (8.) Már itt jelezni kell, hogy ennek a szituációnak a kialakulása nem tartozik az irodalomtörténeti rejtélyek közé. Ezzel kapcsolatban egy fontos tapasztalatra hivatkoznék. Amikor Eisemann Györggyel és Kulcsár-Szabó Zoltánnal elkészítettük középiskolai tankönyvünk első változatát, a kéziratban még szerepelt egy Gárdonyiról szóló rövid rész. A lektori és a szerkesztői értékelések azonban világossá tették, hogy *A 19. század végének és a 20. század elejének magyar epikája* című alfejezetből ez a passzus elhagyható. Hogy miért, arra választ ad maga a tankönyvrészlet, melynek néhány mondatát idézném: „Első sikerét *Az én falum* (1898) című novellaciklusával érte el, mely a korszakban elszaporodó – és Mikszáth Kálmánnál a legmagasabb szinten művelt – régió-elbeszélések körébe tartozik. Gárdonyi kötetében a zsánerképek rajzának hatásos poétikája keveredik a szociológiai szempontok olykor *meglehetősen didaktikus* célzatosságával. (...) Epikája – legalábbis töredékesen – felmutatja a korszak művészi világtapasztalatának számos vonását, de *mivel alig tudott elszakadni a realista elbeszélés esztétikai előfeltevéseitől, csak kevésbé járult hozzá a modern próza hazai térnyeréséhez.* Műveiben megtaláljuk például a psziché tudattalan tartományai iránti érdeklődést, sőt, a kultúrának a barbárságot »elfojtó«, a felettes én funkcióját kialakító felfogását is, együtt a tudatalatti motívumok hatalmának elismerésével (*A láthatatlan ember*, 1902). Felfedezhetjük továbbá a szecessziós-pre-raffaelita artisztikum elemeit (misztikus szerelem, virágszimbolika) a román kori magyar történelem metaforizáló igényű elbeszélésében (Isten *rabjai*, 1908). Az itt alkalmazott narratívák azonban többnyire *a témára való realisztikus nyelvi utalások* keretei között formálódnak. Elsősorban ezzel magyarázható, hogy Gárdonyi

említett művei kiszorulóban vannak a hazai irodalmi kánonból. Nem estek ki belőle, de inkább az *Egri csillagokhoz* (1901) hasonló ifjúsági olvasmányokként kerültek a köztudatba. E hatástörténeti fejleményben jól megfigyelhető, hogyan reagálhat a modernizálódó befogadás *a téma és a nyelv különbségét fenntartó elbeszélésmódra.* A téma modern jellege még kihívhatja az érdeklődést, mely azonban *a nyelvezet elavultsága* miatt műfajilag »áthelyezi«, művészileg leértékeli az alkotást.” (kiemelések tőlem. H. N. P.)

Brassai kisonográfiaja figyelmen kívül hagyja az említett, jól körvonalazható hatástörténeti tények legjavát. Gárdonyi alkotásait inkább életrajzi szövegekként olvassa, elsősorban a tematikai vonatkozások érdeklik. Ebből következően – természetesen – nem képes bemutatni az életmű *poétikai* rétegzettségét, s minden bizonnyal ez tovább nehezíti Gárdonyi rekanonizációját. Tipikus esete annak, amikor egy monográfia fordítva sül el, még inkább befagyasztja az adott tárgyról szóló diskurzust. Ez pedig a fentebb jelzett két eljárás vakfoltjaival függhet össze.

A biográfiai keret újrafogalmazása kapcsán persze nem az merül fel elsődleges dilemmaként, hogy kivitelezhető-e avagy sem, hanem sokkal inkább az, hogy amennyiben irányítja az olvasást, miért pusztán valamilyen ideológiai-tematikai síkra nyit horizontot. A szövegek életrajzként való olvasását ugyanis olyan kódok irányítják, melyekből nem feltétlenül vezethető le az adott mű poétikai megformáltsága. Pontosabban *egyféle* stratégia vezérli az értelmezőt, melynek előfeltevései a következőkre épülnek: *a szöveg beszélője őszinte, az írás az életre referál, a nyelv áttetsző.* Paul de Man tehát joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy az autobiográfia nem műfaj, hanem „a megértés vagy az olvasás alakzata, amely bizonyos fokig minden szövegben megjelenhet” (*Autobiography as De-Facement*). Ez az állítás többeket nyilvánvalóan arra ösztönöz, hogy totalizálják és kiterjesszék az életrajzot mint olvasási stratégiát és szembehelyezzék a fikcióval. Éppen ezért érdemes tovább idéznünk az adott tanulmányt, hiszen világossá válik, hogy nemcsak erről van szó: „Ám amikor azt állítjuk, hogy minden szöveg önéletrajzi, egyazon oknál fogva egyúttal azt is ki kell jelentenünk, hogy egy sem (lehet) az. (...) Hiszen amiképpen az önéletrajzok ragaszkodnak a szubjektum, a tulajdonnév, az emlékezet, a születés, a szerelem és halál, valamint a tükrösség kettőzöttségének témáihoz (...), legalább annyira igyekeznek kibújni is e rendszer kényszere alól.” Ez utóbbi retorikai dimenzió bevonása a játékba azt eredményezné, hogy az értelmezés szembe kerülne azokkal az ideológiákkal, melyek korlátozzák a jelölők mozgását.

Brassai eszmefuttatásaiban rendre megfigyelhető, hogy a szerző oly mértékben tapad az (előzetes) életrajzhoz, hogy többször is ugyanahhoz a mozzanathoz zárja vissza elemzéseinek végkövetkeztetéseit. Ezek az identikus ismétlések nagyban gyengítik a szakmai narráció hatékonyságát. Csak egyetlen példa: Gárdonyi „kért feleségül valakit egyszer, az nem ment hozzá, így regényhős lett” (50.); majd: Feszty Margit nemet mond, „Így ő sem feleség lesz, hanem regénymodell, akinek még az arcán lévő lencse is rákerül egy főszereplő, Emőke arcára” (58.); végül:

Feszty Margit „regények hősnőjévé vált (...) Szóval ez a lencse ott volt az unokahúg arcán. Sokkal valószínűbb, hogy a Gárdonyiból kiszakadó vallomások inkább a magánélet területéről érkeznek, mint a politikumból. Nem a társadalmi, hanem a teljes életről, a boldogságról szőtt álmai megsemmisülését regéli el Zéta, s rajta keresztül az író is.” (127. a nyelvtani hibát korrigáltam. H. N. P.) Sajnos az ilyen jellegű argumentációk között csak elvétve találkozhatunk olyan gondolatmenetekkel, melyekben felvillan a poétikai-retorikai olvasat lehetősége. (Talán az *Egri csillagok* nyelvének – sajnos – rövid elemzése, az *Isten rabjai* zárlatának – a többértelműséget kiaknázó – interpretációja, vagy néhány novella áttételes beszédhelyzetének felfejtése említhető itt.)

Annak ellenére tehát, hogy maga Gárdonyi is egy állítólagos „megjegyzésben” azt találta mondani, hogy „minden regény az író élete története” (132.), a biográf olvasás kitüntetése a monográfia beszédképességének kudarcaként értékelhető. Brassai ugyanis legtöbbször nem *értelmezi* tárgyát, hanem az életrajz fényében *kijelentéseket* tesz róla. Ily módon a teljesítmény nagyon is monologikus marad.

Másfelől elmondható, hogy a tematikai érdekű szövegek nem győzik meg az olvasót arról, hogy Gárdonyinak (vagy egyes műveinek) esélye lenne valamely nélkülözhetetlen kanonikus pozíció betöltésére. Az előszóban megfogalmazott tézist egyáltalán nem árnyalja, pusztán ellenpontoszza a szerző későbbi véleménye: bár az egri remete „jelenleg nem szerepel az irodalmi kánonban – megítélésem szerint ez a mellőzés nem teljesen jogos.” (143.) Nem véletlen, hogy ez a helyzetjelentés éppen *A bor* című színpadi alkotás ürügyén, Lukács György megjegyzésére támaszkodva hangzik el. Egy olyan mű kapcsán, melyről nem állítható teljes bizonyossággal, hogy meghatározná a modern dráma alakulástörténetét. Mindenesetre ennél fontosabb, hogy az explicite meg nem valósult kánonteremtő előfeltevések felszínre juttatása lehetne az a minimális értelmezői cél, melynek megvalósítása dinamizálhatná a Gárdonyiról kialakult képet. Ennek a szubverzióknak a kivitelezése azonban fáradságos folyamat, és végeredményét tekintve nem biztos, hogy gyümölcsöző. A századforduló kánonjainak határai fölött ugyanis nem más öröklik, mint maga az irodalom. Ha a közbejövő alkotások nem építenek ki kapcsolódásformákat a Gárdonyi-féle hagyományhoz, az értelmezőnek nincs mire támaszkodnia. Intertextuális visszacsatolások nélkül bármilyen múltbeli kánon nehezen képzelhető el.

A biográfia-tematika redukciója és a szóban forgó életmű túlzott affirmatív megközelítése olyan gátakat emel a Gárdonyi-kutatás elé, melyek nem teszik lehetővé az ide vonatkozó szövegek poétikai terepnumának újrakonstruálását. Brassai könyve látenszen azt a tapasztalatot erősíti meg, hogy elsődlegesen nem maguk a művek, hanem recepciójuk az, ami dekonstruálásra szorul. Mindez nem lenne ennyire szembeötlő, ha a monográfus azt a címet adta volna munkájának, amelyről az valójában szól. A szerző polgári és írói nevének különbsége ugyanis már magában

jelzi élet és irodalom, ideológia és retorika helyenkénti szétválaszthatóságát. A Vár Ucca Műhely Könyvek 7. darabját jelölő tulajdonnevek tehát pontosíthatók – Brassai Zoltán: Ziegler Géza.

H. NAGY PÉTER

A kiiktathatatlanság tényező(k)

Bohár András könyvéről és a Cs-tartományról

A Ráció Kiadó Aktuális avantgárd sorozatában látott napvilágot Bohár András *filozófus* Cselényi László költészetéről írt kismonográfiája. A kötetet a Magyar Műhely Kiadó is támogatta és ez a *tény* talán több mint gesztus (itt most tekintsünk el a kiadók nehéz anyagi helyzetétől...). Már csak azért is több, mert Cselényi László poétikájának alakulásában, egyáltalán „népszerűsítésében” az utóbb említett „társulat” kardinális szerepet játszott. Az itt következő mondatok azonban nem ezekről kívánnak szólni; tulajdonképpen egyetlen kérdést járnának körül: hatástényezőjévé vált-e – végre – a Cselényi-líra a kortárs irodalomértésnek...

Bohár András „dolgozatát” olvasva a válasz így hangzik: minden kétséget kizáróan: *igen*. A filozófus argumentációja azonban felvet jó néhány olyan problémát, melyet érdemes közelebbről is szemügyre vennünk. A monográfus – igen korrekt módon – a következő „hiányosságok” előterbe állításával kezdi mondandóját: „Számos terület kisebb hangsúlyt kap az elemzésekben, mint azt talán megéremmelhetné. Így például az eminens poétikai megoldások, a zenei szerkesztettség vagy a kulturális univerzalitás kitüntetettsége, amelyek csak a sajátos rekonstrukciók finomszerkezetében vannak jelen, vizsgálódásaim során kisebb hangsúlyt kaptak.”¹ De ami egy „hermeneuta” „szájából” még elképesztőbben hangzik: „Azt is jelezni szükséges továbbá, hogy vállalkozásom/vállalásom nem érinti a sokfelől jövő és még többfelé ágazó befogadói olvasatokat. Ennek kitűnően szerkesztett dokumentuma az *Escorial avagy a Cs-tartomány* kötete, ahol a több mint négy évtizedes Cselényi-működés különböző befogadói aspektusaival ismerkedhetünk meg.”² Elképesztőbben, hiszen Bohár András – deklarativán – eltekint a Cselényi-opuszok fogadtatásának mérlegelésétől. És itt máris érdemes elidőznünk...

Elsősorban nem is azért, mert egy „hermeneutától” elvárna az „ember”, hogy vessen számot az őt magát is feltételező olvasói hagyománnyal; hanem azért, mert az említett tanulmánygyűjtemény önmagában is figyelemre méltó; sőt mintegy elébe megy a Cselényi-költészet monografikus feldolgozásának.³ Ha ki kellene emelnem ebből a kontextusból néhány olyan szöveget, amely túlmutat önnön tárgyán (értsd: nem laudáció vagy ehhez hasonló alkalmi írás), akkor minden bizonytalansággal – Esterházy Péter ide vagy oda⁴ – Tózsér Árpádra és Mekis D. Jánosra hivatkozhatok. E két irodalomtörténész – s a szó itt Tózsér esetében is maximálisan igazolható! – ugyanis olyan kontextusban látatja a Cselényi-életművet, amellyel talán érdemes volna számolnunk. A két – számomra amúgy is szimpatikus – teore-

tikus szövegeinek egyik – mindenképpen megfontolandó – sajátossága például, hogy önreflexívek és – ebből következően – nem minden pontjukon affirmatívak. Úgy is fogalmazhatnánk: valójában ők azok, akik ténylegesen *olvassák* (!) a Cselényi-köteteket, és nem pusztán „ötletekkel” állnak elő.

De természetesen – mint mindennek – az előbbi állításnak is van/lehetséges kiegészítése: Bohár Andrásnak ugyanis már ugyanebben a kötetben szerepelt egy „tanulmánykezdeménye”, amely a szerző *Aktuális avantgárd: MM* című, *példaértékű* könyvében is megjelent. Ki lett/volna tehát alkalmas arra leginkább, hogy Cselényi-monográfiát írjon...

Bohár András mellett szól(t) továbbá az is, hogy a filozófusként jegyzett *irodalmár* valóban évtizedek óta foglalkozik a kísérleti költészettel és annak mindenfajta vetületével.⁵ De térjünk vissza „eredeti” problémánkhoz: igen sok lehetséges tartományt iktat ki a szerző a monográfia írása során...

1. „Eminens poétikai megoldások”. A monográfus ezeket nem veszi figyelembe, pedig érdekesekek. Egyetlen példa⁶:

„Ki kába hasonlatokért odaadtam szép ifjúságom,
elszürkült csőrű kis madár, ki csak mereng lapuló ágon
s nem mer repülni, ha az ég sólyomszárnyakkal csalogatja,
mert riasztja a végtelen, s ha zeng a nap, nem is néz arra,
csak a maga pelyhes berkében szemerkélgeti a jövőndőt,
fújja egyhangú énekét, s ha az eget orv viharfelhők
lepik el, behúzza nyakát az ág ölelő tenyerébe,
ne is hallja a szél dalát, s a zsarnoknak nem áll elébe.”

Bohár András ezt a részletet mindjárt könyvének első lapjain idézi és az élményszerűség reprezentáns darabjaként említi.⁷ De mi lenne, ha „poétikai megoldásként” tekintene rá? Nézzük. Nincs olyan olvasó, aki el tudná dönteni, hogy eme „korai” Cselényi-versrészletben ki avagy mi a megszólított. Merthogy van/vannak ilyenek. Evidens a szöveg azon olvasata, amely az „ént” helyezi a dolgok centrumába. Ám mindjárt a második sor eleje megkérdőjelezheti ezt a megoldást: az „elszürkült csőrű kismadár” ugyanis a megszólított pozíciójába is kerülhet; vagyis nem feltétlenül azonosítható az „énnel”. Tipikus példája az aposztrófikus (megszólító jellegénél fogva az alanyt elbizonytalanító) beszédnek. Bár „klasszikus” játék, mégis maximálisan a befogadó kompetenciájára alapoz. A megszólítás után már tökéletesen eldönthetetlen, hogy egy „énről” (ne adj Isten Cselényiről) avagy egy másik szubjektumról van-e szó. Bonyolítja a „képletet” persze, hogy a strófa önreflexív is egyben: a *hasonlat* retorikai kétértelműségét viszi színre. Azaz – szó szerinti olvasatban, de fiktív megszólításként – saját értelmezhetetlenségét (önreprezentálhatatlanságát) szimulálja: a hasonlatnak nincs öntudata... a *nyelv* emberen

túli dimenzió...

2. „Kontextusok. Más médiumok.” Szerény javaslat: maradjunk a költészetnél. Bohár András idézi a következő szöveg(részletet):

„Az emberélet útjának felén
Firenze karcsú kövein a márvány
Kiégett ólak tüske tengelyén

Magasfeszültsége a szivárvány
Töredéke köszörült-ezüst
Melléből-metszett száz ezüstje árván

Az emberélet útjában a füst
Menedéke szikla-szülte szikra
Miniszoknyás lányokkal feküdt

Aki e verseket mind ellenírta
Melléből a fáradt oxigén
Éjek éjjelén azúr pacsirta”.

A monográfus azonban tökéletesen figyelmen kívül hagyja, hogy a fenti idézet – „költészetként” – a líra *médiумаival* szembesít. Merthogy több van/volt neki.⁸ Bohár András – egyébként nagyon helyesen – az *utániség* tapasztalatát nyomatékosítja. De itt ismételtelen több mindenről lehetne beszélni. A szöveg *tercinákban* íródott, tehát egy olyan – klasszikus – versformában, amely igen ritka a 20. századi modern magyar lírában.⁹ Ráadásul a befejezhetetlenségéről elhíresült dantei forma olyan beszédpozíciót körvonalaz, amely már nem írható le pusztán életrajzi alakzatként (az életút retorikai szerkezete többször is megakad a Cselényi-részletben). Emellett a szöveg néhol – amúgy tán nem mellőzhető pontokon – hangzasképleteket (pl. alliterációkat) elevenít föl. Mintha maguk a betűk tetszelegnének a poétika köntösében: az M, az F, az SZ és a T dominanciája már az *észlelő* olvasatban is szembetűnő. És ez bizony viszonylagosíthatja a beszélő alany dominanciáját: azzal összhangban, ahogy az „aki” nem verifikálható, mintha a vers kifejezetten arra szólítana fel, hogy az „ellenírást” médiumváltásként értsük. A logika felfüggesztése ily módon magát az *olvasót* helyezi a hangzás világának látens centrumába.

3. „Finomszerkezetek.” Ez persze többértelmű kategória. Pusztán két dolgot említenék. Egyrészt nagyon is feltűnő, hogy Bohár András könyve nem nyit „megbízható” horizontokat a költészettörténet felé. Például a „természeti determináltságról” szóló rész az impresszionizmust és a szimbolizmust egy kalap alá veszi.

Pedig az utóbbi éppen a *mesterséges* kapcsolatok és a *sugallatok* alapján tekinthető egy – onnan nézve – újfajta poétika előhírnökének (vö: Baudelaire: *Kapcsolatok*). Másrészt a Cselényi-szövegek intertextuális telítettsége nem intézhető el valamifajta felsorolásként, szimpla katalógusként, mert ezzel nem nyerünk értelmezési horizontokat (erre Tózsér Árpád is joggal hívta fel a figyelmet Joyce kapcsán¹⁰). *Szövegfolyammal* van dolgunk. Ebben hömpölyög a következő idézet:

„Itt állok a férfikor harminchat éves erdejében
Múló zajok dúló habok körülöttem lengő végtelen
Kassák Lajos érdes szava utolsó görcsös sóhaj-áram
Testvérbátyám ősom atyám elalszik ha kihunyt a nap
Kihez szóljak kivel osszam meg a kenyerem felét”.

Mivel e részletben nem dönthető el teljes bizonyossággal, hogy Kassákot idézi vagy Kassák vallomását hall(gat)ja a beszélő, az olvasó sem maradhat passzív. Avatkozzunk be tehát kardinálisan a mű létrehozásába! Elvileg ezt mondta Kassák anno, és ezt a tapasztalatot erősíti Cselényi László szövegfolyama is. De. Legyünk azért „észnél”! Maga a *szöveg* is beszélhet: nem szabad(na) engem/őt magára hagyni. Bár az utóbbi interpretáció kimeríti az allegorézis – nem túl pozitív – fogalmát, éppen arra ösztönözhet, hogy mégse maradjunk tétlenek...

Amit Bohár András – „személyesen” – letett az asztalra, azt nem lehet, és nem is szabad azonnal félresöpörni; bár nem hangsúlyozottan (!) tanúságtétel. Mint ahogyan Cselényi László költészete mellett sem tudunk elmenni identikusan.¹¹ Végezetül engedjenek meg egy vallomást, bár nem szokásom ilyet tenni: azt gondolom, hogy a mai alkalom a megértésről szól. Hiszen Bohár András könyvének alcíme egyfajta *magatartást* tüntet ki: „Hermeneutikai kísérletek Cselényi László költészetéről”. Hermész a görög mitológiában az istenek követe volt.¹² Tevékenysége arra (is) vonatkozott, hogy *lefordítsa* az isteni szókat a földi halandók nyelvére. Magyarán – eleget téve funkciójának – lehetővé tette a különböző nyelvek közti kommunikációt.

Cselényi László alkotásai fordításra szorulnak. Hála isten. Fenn lehet tartani a róluk szóló beszédet. A mai napig ennek legjobb és legmegbízhatóbb tolmácsolója: Bohár András. Ám Hermészre! Változtassunk ezen?

JEGYZETEK

¹ BOHÁR András: *A megírhatatlan költemény. Hermeneutikai kísérletek Cselényi László költészetéről*, Ráció Kiadó – Magyar Műhely Kiadó, Budapest, 2005, 7.

² Uo., 8.

³ Ezt a lehetőséget a kötetben helyt kapó szerzők többsége egyértelműen kinyilvánítja.

⁴ Ez természetesen nem leértékelés, de vajon miért éppen egy EP idézet szerepel a szóban forgó könyv címlapján...?

⁵ Ilyen értelemben – meggyőződésem – tényleg L. Simon László és Szombathy Bálint mellett említendő.

⁶ Minden, általam hozott példa szerepel Bohár András könyvében...

⁷ BOHÁR András: I. m., 10.

⁸ Csak lábjegyzetként: Cselényi László lírája ebből a szempontból mindig is a multimedialitás, de legalább is az intermedialitás felé volt nyitott.

⁹ *Az örök folyosón* túl vajon mi van...? (A dantei forma amúgy a befejezhetetlenséggel szembesít – összhangban a Cselényi–Bohár-projekt lezárhatatlanságával.)

¹⁰ TÓZSÉR Árpád: *Escorial*, In *Escorial avagy a Cs-tartomány*, összeállította POMOGÁTS Béla, Madách–Pozonium/Lilium Aurum, Pozsony, 2002, 249–250.

¹¹ Erre a dilemmára PÉNZES István már évtizedekkel ezelőtt felhívta a figyelmet a *Táborút* hasábjain. (A pontos filológiai apparátussal itt most sajnos adós maradok, de tán nem is annyira fontos. Inkább a Tanár Úr élő megállapítását hangsúlyoznám – utólagos –, szíves hozzájárulásával.)

¹² Ennek a kérdéskörnek a tanulmányozásához egy alapulvasmányt adnék meg: KERÉNYI Károly: *Hermész, a lélekvezető*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. A könyv alapján az minimálisan világgóssá válik persze, hogy Hermész alakja nehezen volna kisajátítható bármifajta rögzített funkcionak. Az áthallás Bohár András tevékenysége felé tehát... (hatásszünet) ... korántsem véletlen.

DEÁK LÁSZLÓ

Év Könyve díj 2004

Tózsér Árpád: Tanulmányok költőportrékhoz c. kötetének laudálása*

Tózsér Árpád nevét jó harminc évvel ezelőtt hallottam először igen dicsérőleg említeni néhai Parancs János barátomtól, jöllehet kizárólag az én hibámnak tudható be, hogy más forrásból, a magam szorgalmából nem ismertem már műveit.

Parancséknak – Janónak és egy-két bizalmas barátjának, Kormosnak, Sipos Gyulának – volt egy nagyon is komolyan veendő játékuk: kinek-kinek, újra és újra meg kellett nevezni a hús legkiválóbb élő magyar költőt, nem többet és nem kevesebbet. Egy ilyen névsorban hangzott el tehát a Pozsonyban élő Tózsér Árpád neve. Én magam Janónak rendszerint egy szóra elhittem, amit mondott, de azért utána néztem a dolognak. És persze azóta is, volt rá idő, és szerencsére több alkalom is, meggyőződnöm arról, hogy barátom állítása nem volt légből kapott.

Mint legutóbb, épp mostan, új kötetének örvén, amelynek címe távolról sem költeményeket ígér. Gondolhatunk erre-arra, de hogy verskötetet tartunk a kezünkben, arra semmiképp. Pedig: még milyen remek kötetet! Számomra például – hosszú idő után – végre igazán kedvemre valót. Mert nem csupán maradéktalanul élvezem minden darabját, minden oldalát a kötetnek, de irigylem is érte a költőt.

Mégiscsak ez az igazi költészet! Mert nem mindennapos készüllet, ajzott állapot, és, hogy úgy mondjam, megszentelt idő kellett az egyes művek megalkotásához, és pláne, hogy a kötetkompozíció ilyen egységesen, mégis változatosan és vibrálón, mindvégig magas költői színvonalon jöhessen létre. Csak sejtéseink lehetnek ennek metódusáról.

Mindenesetre a kétciklusnyi anyagból az elsőben jó, karakteres, izomerős, már kiforrott stílusú költőkkel, de a másodikban már valódi óriásokkal labdázik

Tózsér Árpád. Hozzá kell tenni: tökéletesen birtokolt költői eszközökkel, a delikvensek mélyreható ismeretével, elragadó eleganciával és biztonsággal, remek humorral teszi ezt. Kívívja bámulatunkat.

Ugyanakkor tökéletesen őrzi saját, szuverén lírájának minden ismervét, mélységét és intellektualizmusát. Tehát utánzás, imitáció, mimikri, paródia ide vagy oda, mégiscsak vérbeli Tózsér-verseket olvashatunk mind a *Tanulmányok...*, mind a *Arsis és thesis* c. ciklusok mindegyre súlyosodó opuszaiban. Nehéz választani közülük illusztráció gyanánt, de talán a bertóki iker szonett második, „fordítós” részé hű képet ad egy tózséri megoldásról:

Elkotorja a múlt avart.
Mint mikor félve kitakart.
Álmában húsos kebleket.

Ebben a szobában lakott.
Gyűjtja hajnal az ablakot.
A gyönyör gyepén ellebeg.

Ez a föld, melyen annyiszor.
Ágyék, mell, föld, ég zendüle.
Plusquamperfectum, kis sikoly.
(Nem láttad, hogy szűz, te, hülye.)

Álomszáj mézes nyála tán.
Bősséggel csordult a leve.
Két comb zárjelében platán.
Se nélküle már, se vele.

Egyszerre látni be a bertóki és tózséri műhelybe a tökéletesen felépített, önmagában megálló vers szabad nyílásain át, ehhez kell a költői akribia és szellemesség.

Aki pedig mégis elhiszi Tózsér Árpádnak, a kötet cím nyomán, hogy tanulmányokkal lesz megajándékozva, az sem fog igazán csalódnai. Hiszen e művekből, túlzás nélkül, többet tudunk meg kortársaink, például Orbán Ottó, Weöres Sándor, Tolnai Ottó, Cselényi László, Oravecz vagy Zs. Nagy valódi költői természetéről, mint pepecselő kritikák tömegéből. Titka többek közt az is, hogy sohasem lehetünk teljesen meggyőződve arról, gunyorosan vagy meghatottan beszél-e Tózsér, valami vidám, vagy ellenkezőleg, valami mélységesen szomorú szöveg, amit olvassunk? Mégis, ez a kitartó bizonytalanság éppen hogy nem hitelteleníti a verset, bár azt is nehéz lenne megmondani, hogyan éri el ezt Tózsér. A válasz bizonyára személységének, egyéniségének molekuláris szintjén lenne fellelhető.

Végezetül az idén épp hetvenéves költő, Vörösmarty-motívumokra írott versének záradékát idézem, a nagy tragikus sztentori hangjának s napjaink pályáza-

tokkal kínlódó poétája zúgolódásának mesteri egybejátszatását, imígyen:

Rongyból lett a könyv, de már rongy se lesz
belőle, elnyeli nyomtalanul
földünk, e roppant emésztőgödör.
Becsukódik az utolsó lap is,
mint szerzetescellák tölgyajtaja,
mely mögött az egyén megszületett,
s mi – végleg – a néma, személytelen
úr sivatagába kizáratunk.

A gyász szaka ez hát, hallgass ma, vers,
s ti mind, kik e végső pályázatot
megítélenditek, dölyfös bírák,
tépjétek meg bíbor köntösötök!
Isten története ér véget itt.”

Kedves Árpád, Isten éltesse a Mérleg havában és persze tovább, szeretettel gratulálók a nagyon megérdemelt Év Könyve díjhoz.

**Elhangzott 2005. június 1-jén, a Magyar Írószövetségben, Budapesten, az Arany János Alapítvány Év Könyve díjának átadásán*

JAKAB ISTVÁN

Falusi házacskákba szorult nagypolitika, avagy: a magyar–szlovák történelem egy szelete

Házunk egyetlen fűtött szobájában 1939 márciusának egyik estéjén anyni ember zsúfolódott össze, amennyi még soha. A családnak hattagú volt, a többiek katonák voltak; magyar katonák, akik az utóbbi napokban érkeztek a községbe. Jövetelük céljáról nemigen nyilatkoztak, de nyílt titok volt, hogy a Csehszlovákia megmaradt területéhez tartozó szlovákiai rész visszafoglalására készülnek. Még be sem fejeződött a Felvidék visszacsatolása – szülőfalum 1938. november 10-én került vissza Magyarországhoz –, a megmaradt szlovákiai terület máris kikiáltotta Zsolnán Szlovákia autonómiáját Csehszlovákia keretében (1938. okt. 6.). A következő év elején, 1939. március 9-én meg zavargások törtek ki Szlovákiában a csehszlovák vezetés ellen, amelyet a prágai központi kormány csendőrök és katonák bevetésével fojtott el. A felvidéki magyar területnek Magyarországhoz csatolása óta eltelt időszakban a magyar–szlovák határ több szakaszán is elég gyakoriak voltak az incidensek. Csak tízéves voltam, de ma, 65 év távlatából is jól emlékszem arra, hogy Nagyráskán olykor udvarunkon hallgattuk este, hogy az Abara és Málca, Abara és Petrik közötti határszakaszokon géppuskák kepeltek. S most, 1939 márciusában a katonák megjelenése a határhoz közeli kis falunkban nem tűnt senki előtt nagy rejtélynek. Különösen azoknak nem, akik tudták, Hitler megtiltotta a prágai központi kormánynak, hogy folytassa Szlovákiában a rendcsinálást, sőt Jozef Tiso magához rendelésével és a csehek elleni bátorításával nyíltan Szlovákia mellé állt. Még arra is figyelmeztette őket, hogy ha nem kiáltják ki önállóságukat, elfoglalják őket a magyarok. Hiszen magyar csapatösszevonásokról érkezett hír a magyar–szlovák határról.

A házakba húzódott magyar katonák között szájról szájra terjedt a parancs: riadó, harci készség teljes menettfelszereléssel. Aznap este mi, gyerekek sem fekdünk le. A szoba („elsőház”) tele volt katonával, ezek puskájukat kezükben szorongatták („a magyar honvéd nem válik meg a fegyverétől”), a pítvarban meg a „borjúk” sorakoztak, esetleg azok is a katonák lábainál hevertek a szobában. Ebben a hátizsákszerű felszerelési tárgyban cipelte a honvéd magával a holmiját; nevét onnan kapta, hogy a táskát lezáró rész szőrös borjúbőrből készült. Persze bent a házban már nem volt titkolódzás: nyíltan folyt a politizálás. Többek között arról, hogy a szlovákok is önálló államot szeretnének, végképp el akarnak szakadni a csehektől, de félt, hogy Hitler ráteszi kezét arra a területre is. Ők, mármint a magyarok, szeretnék ezt megelőzni, s visszaállítani az egykori magyar–lengyel határt. Mi,

háziak, sajnálkoztunk a katonákon, hiszen a magunk civil módján el tudtuk képzelni, mi vár rájuk. De ők elég optimisták voltak. Annyira, hogy ajánlatunkat: egynek valamit nyugodtan (esetleg melegítsék meg a tűzhelyen, amit szükségesnek látnak), azzal hártották el, ők már vacsoráztak, s csak reggel esznek; s mosolyogva tették hozzá: valószínűleg már a Tátrában reggeliznek majd. Ezt a kijelentést természetesen azért sem lehetett komolyan venni, mert a Tátra a falunktól több száz kilométerre van, s ezt a távolságot a gyalogos harcosnak a saját lábán kell megtennie, s bizonyára harcolva. Mert azt még mi, civilek is sejtettük, hogy a katonákat nem várják majd odaát diadalkapuvál a szlovákok. Sőt a felnőttek azt sem zárták ki, hogy néhány ágyúgolyót falunk is kap majd Málcáról még a kezdet kezdetén, hiszen légvonalban 6-7 km-re lehet egymástól a két község. Én, akinek akkor még fogalmam sem volt a lövedék röppályájáról, azt hittem: az ágyú lövedéke egyenes vonalban, vízszintesen teszi meg a két falu közötti utat, s azon aggódtam, a mi házunk eleje közelebb van az utcához, mint a szomszédoké, s így a faluba beérkező ágyúgolyó abba ütközik bele, s azt rombolja szét.

De aggodalmam feleslegesnek bizonyult: 10 óra tájban parancs érkezett, csakhogy nem az indulásra, hanem ez: „Riadó lefűjva!” Persze ezt is csak szóban adták tudomásukra a katonáknak. Mi megkönnyebbültünk a hír hallatán: elmúlt a belövés veszélye. Ők – mivel nem erre számítottak – legalábbis külső megnyilatkozásaikból ítélve, megbotránkozással vették ezt tudomásul. A „nagypolitika” szólt bele a dologba: Hitler leintette őket. Ő akarja megkaparintani Szlovákiát.

Falunk népe megnyugodott. A katonák elvonultak. A határátkelők működni kezdtek. Amint utólag megtudtuk a málcaiaktól, valóban nem várták volna ott sem diadalkapukkal, sem magyar himnusszal a honvédeket. Mint elmondták, sajnálkoztak rajtunk, nagyráskaiakon, mert két ágyú csöve a mi falunk felé irányult, s ők biztosra vették: ha megindul a harc, lerombolják az ágyúk a községet. Mi akkor már persze mosolyogtunk ezen a naiv civil feltevésen, már csak arra gondolva is, hogy sok idejük nem lett volna az ágyúzásra: a néhány kilométer távolságot hamar megtették volna a pihent magyar katonák. De azért jólesett a szlovák szomszédfalusiak együttérzése.

* * *

Ezt az 1939-es emléket Janek István történésznek az Új Szó 2004. dec. 10-i számában megjelent „Magyar–szlovák »kis háború« 1939 márciusában” című cikke idézte fel bennem. Én persze mint akkori tízéves gyerek sokáig csak lakóházunk falai közé szorult nagypolitikai eseményként emlékeztem vissza erre a történetre, s csak később – a leírt estének a történelmi események sorozatába való beillesztése után – vált világossá számomra, hogy valójában a magyar–szlovák történelemnek egy kis szelete volt ez az egyszerű élménynek látszó esemény. S mint ilyen, tagadhatatlanul beleillett elsősorban Hitler világuralmi terveibe, az ő „oszd meg és

uralkodj!” elvet szívesen alkalmazó politikájába; másodsorban Horthy igazságosnak hitt és hirdetett, a régi történelemre és a „Mindent vissza!” elvére épülő politikai terveinek megvalósításába; s köze volt Tiso tapasztalatlan szlovák miniszterelnöknek a csehek és a magyarok elleni védekezésül a Führer karjaiba meneküléséhez, hűbéresi megalázkodásához. Persze ez volt az ára annak, hogy Tiso és társai már a látogatás másnapján, 1939. március 14-én kikiálthatták a független Szlovákiát. Csehország meg ugyanakkor Németország protektorátusává vált Cseh–Morva Protektorátus néven. E tények ismeretében azonban elgondolkozhatunk azon az állításon, amelyet oly sokszor hallottunk a múltban szlovák politikusoktól: a németek és a magyarok bomlasztották fel az első Csehszlovák Köztársaságot. A tények makacs dolgok. Ideig-óráig figyelmen kívül lehet őket hagyni. Sőt lehet tagadni is őket. De aztán ismertté válnak és hatnak. Úgy tűnik – sőt a tények ismerői előtt addig is világos volt –, hogy a szlovákok sem a Csehszlovák Köztársaság védelmében jeleskedtek az 1938–39-es években. Sőt 1989 után sem, hiszen Szlovákia és Csehország szétválása is ezt bizonyítja.

Janak István szerint a magyar történelemkönyvek is „csak megemlítik” a „kis háború” elnevezést. Mi még annak idején történelem szakos egyetemi hallgatóként sem hallottunk e névről, sem az általa megnevezett eseményről. Persze mi, idősebbek még gyerekként hallomásból tudomást szerezhettünk Szlovákia Magyarországhoz csatolásának tervéről, sőt azokról a valóságos harci cselekményekről is, amelyek Magyarország és Szlovákia között 1939 márciusában lezajlottak Ungvár, Szobránc, Nagyberezna környékén azért a kb. 60 km hosszú és csaknem 20 km széles területért, amellyel Magyarország a már birtokában lévő Kárpátalja területét kiegészítette. Ezeknek a harcoknak mindkét oldalon halottjai és sebesültjei voltak, a hadifoglyokról és anyagi veszteségekről nem is szólva. Vagyis Hitler közbeavatkozása ellenére is kiobbantak a harcok, csak éppen Szlovákiának egy kisebb (a keleti) részére korlátozódtak.

A mai fiatalabb nemzedék valóban alig tud valamit ezekről a dolgokról. De hát mikor és kitől hallott volna róluk? A háború utáni években még nem éltek, így (magyarként) a nemzetiségi megtorlásoktól sem kellett szenvedniük. A kommunista diktatúra éveiben meg a proletár internacionalizmusra nevelés volt a fő cél, s nagy ideológiai vétség lett volna a terhes múlt eseményeinek taglalása az iskolákban – ez a burzsoá nacionalizmus parazsát szította volna fel újra. Nem az volt tehát a cél, hogy feltárjuk és megismerjük múltunk hibáit, hanem az: minél alaposabban tisztára mossuk a múltat, hogy alkalmas alap legyen a jövő számára. Mintha Hlinkagárda nem is létezett volna, a szlovákiai hegyek a háború alatt csak a partizánok énekétől lettek volna hangosak. Mintha a szovjetek elleni harcban nem is vett volna részt szlovák katona, azok csak azért mentek volna Oroszországba, hogy az ott megalakuló csehszlovák hadtest tagjaiként győztesen és felszabadítóként léphessenek az új Csehszlovákia földjére. S mintha a szlovákiai zsidók is önként és dalolva mentek volna Hitler megsemmisítő táboraiba, sőt ők maguk fizettek volna a né-

meteknek azért, hogy kiirtsák őket.

De a rendszerváltás után sem folyik a múlt feltárása a kellő ütemben. Lehet, hogy a fasizmussal terhelt évek eseményei hamarabb ismertté válnak, de a kommunista múlt eseményeinek feltárását – mint ennek napjainkban is tanúi vagyunk – még egyéni érdekek – politikusok érdekei – hátráltatják. Bizony ideje volna már végre különválasztani a tudományt a politikától!

JÚLIUS

Eseménynaptár

1845. VII. 4-én született Szinyei Merse Pál festő
1415. VII. 6-án égették meg a konstanzi zsinaton Husz János cseh reformátort mint vallási eretneket
1545. VII. 8-án született Don Carlos infáns, II. Fülöp spanyol király fia, a Schiller drámájából és Verdi operájából ismert trónörökös.
Az apja tartóztatta le, rabságban halt meg.
1945. VII. 18-án született Duray Miklós politikus, író
1975. VII. 14-én hunyt el Lengyel József Kossuth-díjas író
1900. VII. 15-én született Passuth László író
1920. VII. 16-án Benczúr Gyula festő, a XIX. századi magyar történeti festészet egyik legjelentősebb alakja.
1925. VII. 17-én született Nagy László Kossuth-díjas költő
1775. VII. 27-én született Brunszvik Teréz grófnő, pedagógiai író.
Budán megnyitotta az első magyar óvodát, az Angyalkertet.

Napló

KIOSZTOTTÁK AZ IDEI MADÁCH-DÍJAKAT

A Szlovák Írószervezetek székházában június 22-én adták át az Irodalmi Alap díjait, a tavaly megjelent művek legjobb teljesítményeiért. A Madách-díjat Gazdag József vehette át, Kilátás az ezüstoffenyőkre című novelláskötetért, amely a Kalligram Kiadó gondozásában jelent meg. Nívódíjat kapott Vida Gergely, Sülttel hátrafelé című verseskötetért (Kalligram), valamint György Norbert, Klára című regényéért (Nap Kiadó). A díjakat Dusík Anikó, egyetemi oktató adta át. Műfordítói Madách-díjat kapott F. Kováts Piroska, Dušan Šimko Kassai maraton című novelláskötete (Kalligram) fordításáért.

A Madách-díj Bizottság tagjai voltak: Dusík Anikó (elnök), Csanda Gábor és Keserű József irodalomkritikusok.

Gratulálunk a kiüntetetteknek!

A NAGY KÖNYV 12-ES LISTÁJA

A Magyar Televízió *A Nagy Könyv* című műsorában június 12-én kiderült, hogy a 100 legjobb (legkedveltebb) könyv közül melyek jutottak fel a Top 12-es listára. Egy kikötés volt: egy szerzőnek csak egy műve juthatott tovább.

A 12 kedvenc könyv: GÁRDONYI GÉZA: *Egri csillagok*, MOLNÁR FERENC: *A Pál utcai fiúk*, J. R. R. TOLKIEN: *A gyűrűk ura*, A. A. MILNE: *Micimackó*, ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY: *A kis herceg*, SZABÓ MAGDA: *Abigél*, J. K. ROWLING: *Harry Potter és a bölcsek köve*, FEKETE ISTVÁN: *Tüskevár*, GEORGE ORWELL: *1984*, MIHAIL BULGAKOV: *A Mester és Margarita*, JÓKAI MÓR: *Az arany ember*, G. G. MÁRQUEZ: *Száz év magány*.

A Nagy Könyves szavazás októbertől folytatódik, amikor a TOP 12-be bekerült regények kampányfilmjeit mutatják be. Egy alkalommal két filmet vetít majd az MTV, melyek közül az egyik kiesik, a másik pedig továbbjut.

A WIESBADENI IRODALMI NAPOKRÓL

Fantasztikus szatíra, melyben fasiszta galambok veszik át a hatalmat Budapesten – foglalta össze Terézia Mora Parti Nagy Lajos Hősöm terének német fordítója (Meines Helden Platz, Luchterhand, 2005) egy mondatban a történet tartalmát a regényrészlet felolvasása után. Esterházy a magyar irodalom egyik legnagyobb szóművészeinek nevezte Parti Nagyot a Villa Clementinében otthont kapó Literaturhausban, a közönség pedig mosolyogva hallgatta a maffiózó galambok leírását, melyet Terézia Mora remek fordítása tett elérhetővé számukra.

750.000 KÍVÁNCSI OLVASÓ

A Potter-kasza, ha beindul...

A hatodik Harry Potter-kötet (a címe: Harry Potter és a sárvérű herceg) hamarosan a boltokba kerül – a New York Times utánanézett, eddig hányan voltak kíváncsiak látatlanban.

A Barnes&Noble képviselője június 20-i nyilatkozatában elmondta, hogy a hálózat boltjaiban és a weboldalukon keresztül leadható előrendelések száma eddig 750 000, de a kötet megjelenéséig egymillió érdeklődőre számítanak.

MÁRAI SÁNDOR A SIKERLISTA ÉLÉN

A Corriere della Sera olasz napilap kulturális melléklete szerint a könyvek sikerlistáját Olaszországban Márai Sándor A gyertyák csonkig égnek című regénye vezeti. Olaszországban tavaly jelent meg a nyolcadik Márai-fordítás: *Az igazi, Judit és Az utóhang* került egy kötetbe, *Az igazi nő* címmel (*La donna giusta*, Adelphi).

MAGYARORSZÁG LEGNAGYOBB KÖNYVESBOLTJA

Budapest és az ország legnagyobb könyvesboltját, az Alexandra áruházat, a Nyugati tér 7. szám alatt még márciusban nyitották meg. A 2200 négyzetméter alapterületű hétszintes áruház, az Alexandra ötvenegyedik láncszeme mintegy 500 ezres választékkal várja a látogatókat mindennap reggel tíztől éjfélig. Az Alexandra-pódium naponta ingyenes irodalmi és művészeti programokat kínál.

MAGYAR SZÁRMAZÁSÚ ÍRÓ A NÉMET ÍRÓSZÖVETSÉG ÉLÉN

Az 56 éves, egri születésű Török Imre Isgazhofenben, a déli Baden-Württemberg tartomány és Bajorország határán fekvő településen él, nemrég tért haza Ingolstadtból, ahol az írószövetség elnökévé választották.

MEGHALT LARRY COLLINS BESTSELLER-ÍRÓ

Hetvenöt éves korában, agyvérzés következtében a dél-franciaországi Fréjus kórházában meghalt Larry Collins amerikai bestseller-író, aki a francia Dominique Lapierre-rel közösen számos sikerkönyv, így A párizsi csata szerzője volt. A halálhírt Dominique Lapierre közölte.

A LEGRÉGIBB NÉMETORSZÁGI TRISZTÁN-SZÖVEG

A Trisztán-monda legrégebb kéziratára akadtak rá a regensburgi püspökség Központi Könyvtárában katalogizálás közben.

SPANYOLNÁTHA: UBORKA_FAZON

Június 20-án jelent meg a spanyolnátha nevű netes irodalmi folyóirat „uborka_fazon” című száma, mely a www.spanyolnatha.hu webcímen érhető el.